

Idræt, handicap og social deltagelse

Kissow, Anne-Merete

Publication date:
2012

Document Version
Tidlig version også kaldet pre-print

Citation for published version (APA):
Kissow, A-M. (2012). *Idræt, handicap og social deltagelse*. Roskilde Universitet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Anne-Merete Kissow

Idræt, handicap og social deltagelse

Ph.d.-afhandling
Ph.d.-programmet i Hverdagslivets Socialpsykologi,
Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning,
Roskilde Universitet
April 2013

Anne-Merete Kissow
Idræt, handicap og social deltagelse

En udgivelse i serien *Afhandlinger fra Ph.d.-programmet i Hverdagslivets Socialpsykologi*,
Roskilde Universitet

1. udgave 2013 Ph.d.-programmet i Hverdagslivets Socialpsykologi

© Ph.d.-programmet i Hverdagslivets Socialpsykologi og forfatteren

Forsidebillede bragt med tilladelse af billedkunstner Maria Torp

Omslag: Vibeke Lihn
Sats: Forfatteren
Tryk: Kopicentralen, RUC

Forhandles hos RUC-Bogladen/Samfundslitteratur
E-mail: ruc@sl.cbs.dk

ISBN: 978-87-91387-64-7

Udgivet af:
Ph.d.-programmet i Hverdagslivets Socialpsykologi
Roskilde Universitet
P10, Postboks 260
4000 Roskilde
Fax: 46 74 30 70
E-mail: forskerskolen@ruc.dk
www.ruc.dk/paes/uddannelser/phdipsykologi/

Alle rettigheder forbeholdes.

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner, der har indgået aftale med COPY-DAN, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer.

Undtaget herfra er korte uddrag til anmeldelse.

Forskerskolens forord

En ph.d.-afhandling er et 'svendestykke', som viser at forfatteren har "gennemført et selvstændigt forskningsarbejde under vejledning" - som det siges i Bekendtgørelsen om forskeruddannelse. Det er dette svendestykke der hermed publiceres. Ph.d.-afhandlingerne er også at betragte som videnskabelige udviklingsarbejder, som yder deres bidrag til at aftegne det nye forskningsområde: Forskning i hverdagslivets socialpsykologi. Forskeruddannelsesprogrammet Hverdagslivets Socialpsykologi gennemfører forskeruddannelse i teoretiske og metodologiske tilgange til udforskning og forståelse af menneskers hverdagsliv. Programmet bygger på en tværvidenskabelig udvikling af teori, viden og metode med særlig udspring i socialpsykologiske problemstillinger, der knytter sig til relationen mellem individ og samfund og menneskers sociale hverdagsliv. Programmet udmærker sig på den måde ved en problemorienteret og tværvidenskabelig tilgang til socialpsykologiske spørgsmål i bred forstand.

Anne-Merete Kissow har gennemført et stort arbejde inden for et område der, videnskabeligt såvel som praktisk, fortjener stor opmærksomhed. Anne-Merete søger at kaste lys over, hvilken betydning idrætsdeltagelse kan have for mennesker, der lever med et omfattende fysisk handicap. Det er Anne-Meretes antagelse, at idrætsdeltagelsen kan have en befordrende virkning for den enkelte handicappedes deltagelse i øvrige samfundssammenhænge. Med dette fokus anlægger Anne-Merete et perspektiv, som ikke tidligere er prøvet og vi står derfor med nærværende afhandling med et stykke pionerarbejde i hænderne. Projektet bliver gennemført med et teoretisk afsæt inden for kritisk psykologi og eksistentiel og fænomenologisk tænkning. Anne-Merete gør brug af en bred metodisk indfaldsvinkel for at afdække sit genstandsfelt og anvender således både feltobservationer, interviews, dagbogsoptegnelser samt statistisk materiale. Ad den vej lykkes det Anne-Merete at få lukket op for og få fremdraget sammenhænge i det vanskeligt tilgængelige betydningsfelt mellem den handicappedes idrætsdeltagelse og dennes indfinden sig og vinden sig til rette i øvrige samfundssammenhænge. Med afhandlingen demonstrerer Anne-Merete, at betydningen af deltagelsen i idræt ikke begrænses til denne aktivitet, men at den trænger ud i øvrige samfundssammenhænge og over indflydelse på den handicappedes deltagelse i disse.

Anne-Meretes afhandling hviler på fire artikler, der er udgivet i internationale videnskabelige tidsskrifter samt en dertil udarbejdet kappe. Gennem artiklerne gennemgår Anne-Merete den eksisterende forskningslitteratur inden

for hendes problemfelt og fører gennem sine egne empiriske studier læseren ind i det univers, der udspinder sig omkring den handicappedes deltagelse i idræt og øvrige samfundsmæssige sammenhænge. Det er en styrke ved afhandlingen, at det tætte parløb, som Anne-Merete har haft med sine informanter, trænger så klart og levende ud i artikelmateriallet samt afhandlingens kappe. Anne-Merete er i særlig grad lykkedes med, gennem sin kontakt med informanterne, at erhverve sig indsigt i, hvordan disses subjektive oplevelser tager form i forbindelse med deres idrætsdeltagelse og øvrige deltagersammenhænge, og Anne-Merete er endvidere lykkedes med at videreformidle disse oplevelser på en sammenhængende, levende og nærværende måde.

Grundlaget for at begribe informanternes deltagerperspektiv finder Anne-Merete i den kritiske psykologi og til dels i den eksistentielle fænomenologiske tænkning – herunder Merleau-Pontys kropstænkning. Afhandlingen finder derigennem et overordentligt meningsfuldt teoretisk grundlag og den inddragede teori tjener løbende til at udfolde afhandlingens empiriske side. Det er i særlig grad gennem denne konkrete anvendelse af teorien, at afhandlingens forholdsvis brede udsnit af væsentlige tænkere inden for psykologi, filosofi og sociologi kommer til deres ret i højere grad, end det er gennem den snævre teoretiske diskussion af disse.

Med afhandlingen har Anne-Merete leveret et solidt stykke videnskabeligt arbejde af en meget stor samfundsrelevans.

Bjarne Jacobsen, Lektor

Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning, Roskilde Universitet

Indhold

Forord og tak.....	7
Oversigt over afhandlingens artikler.....	9
1. Indledning.....	11
1.1 Forskningsfelt og baggrund	11
1.2 Projektets formål og hovedspørgsmål.....	14
1.3 Afhandlingens indhold og struktur.....	15
2. Perspektiver i forhold til handicap	17
2.1 Begrebsafklaring	17
2.2 Handicapforståelser.....	18
2.3 Handicap og deltagelse i historisk perspektiv	20
3. Teoretiske perspektiver	23
3.1 Deltagelse.....	23
3.2 Hverdagsliv og livsverden	25
3.3 Krop og funktionsnedsættelse.....	27
3.4 Handicap og samfund.....	32
3.5 Idræt – begreb og social praksis	37
3.6 Teori som antagelser	39
4. Afhandlingens tre studier.....	40
5. Videnskabsteoretisk ramme for det kvalitative studie.....	45
5.1 Fænomenologisk hermeneutik	45
6. Metodiske refleksioner i forhold til den kvalitative undersøgelse	50
6.1 Forståelseshorisont.....	50
6.2 Design og metode	51
6.3 Informanterne	53
6.4 Informanternes fortællinger.....	55
6.5 Mine iagttagelser	56
6.6 Analyse af data	58
6.7 Metodens styrker og begrænsninger.....	61
7. Ethiske perspektiver.....	63
8. Resultater	64
8.1 Kroppen som deltager	64
8.2 At være synlig	66
8.3 Social anerkendelse og respekt	67
8.4 At hjælpe andre i gang	68
8.5 At være aktiv i samfundet	69

8.6 Kropslige færdigheder, der muliggør deltagelse	70
8.7 Sammenfatning	70
9. Diskussion af resultater	72
9.1 Idræt og social deltagelse.....	72
9.2 Deltagelse på tværs af kontekster.....	74
9.3 Støttende sociale fællesskaber.....	75
9.4 Kroppen i det sociale fællesskab.....	76
10. Konklusion og perspektivering.....	79
Referencer.....	82
Dansk resumé.....	91
English Abstract.....	92
Afhandlingens artikler.....	95

Forord og tak

Dette ph.d.-projekt er sat i verden, fordi der er et behov for det. Fagområdet har eksisteret i mange år, og vi har nydt godt af, at forskere ude i verden har udviklet viden på feltet. I Danmark har det været småt med forskningsbaseret vidensproduktion, men der findes en solid underskov af praksisudvikling, som uafsladeligt leder efter den gode praksis, når det gælder et aktivt liv for 'særlige målgrupper'. Mange af de projekter er blevet fulgt tæt eller igangsat af Handicapidrættens Videnscenter, som har til opgave at udvikle, indsamle og formidle viden på området. Som en naturlig udvikling er behovet for forskning vokset, og det har været lige så naturligt at Handicapidrættens Videnscenter har taget den udfordring op og, sammen med Institut for Pædagogik og uddannelsesforskning på Roskilde Universitet, finansieret ph.d.-projektet. Jeg er taknemmelig for, at jeg har fået lov til at gøre det stykke arbejde. Det betyder, at jeg har fået muligheden for at fordybe mig i det, jeg fagligt set brænder mest for, og samtidig samle og reflektere over praksiserfaring fra mit professionelle liv. Jeg håber, at jeg med det også skaber et afsæt for andre, der har lyst til at udvikle viden og praksis på området.

Som noget nyt er forskningsfeltet blevet repræsenteret på Center for Handicap og Bevægelsesfremme, Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet. Det har været til stor inspiration for mig at deltage i fagligheden på centeret de seneste år, og jeg ser frem til et fortsat spændende samarbejde med centerets leder Ejgil Jespersen og centerleder på Marselisborgcentret Jan Johansen omkring den udvikling.

Min arbejdsproces har også været nær af forskningsfællesskabet i ph.d.-programmet Hverdagslivet Socialpsykologi. Der har jeg fået udfordringer, støtte, sparring og kærligt modspil. Især min vejleder Bjarne Jacobsen har været en god og taknsom med- og modspiller.

Fænomenologi-studiegruppen bestående af ph.d.-studerende under kyndig ledelse af Casper Feilberg har været en fantastisk inspiration for mig undervejs og har bekræftet mig i, at fænomenologien passer godt ind i min livsverden. Studieopholdet hos Professor Jan Bengtsson på Göteborg Universitet har været en uvurderlig mulighed for at 'nørde' videre i fænomenologiens livsverdensspørgsmål sammen med min dejlige ph.d.-kollega Vibeke Østergaard Steinfeldt.

Der er mange andre, der har andel i, at jeg har kunnet udføre ph.d.-projektet. Mine kloge og kærlige kolleger på Handicapidrættens Videnscenter har altid været parate til at lægge øre til og bevare interessen for mine tilbagevendende

fortællinger om processen. Der har jeg fundet min trygge tue, når jeg har været på gyngende grund. Nogle har været direkte involveret i arbejdet. Bo Therkildsen, Tine Soulié, Kristian Jensen og Nina Holst har været medfortolkere af empirien, og Nina har givet hjælp til litteratursøgningen. Pernille Weiss har læst korrektur. Videnscenterets bestyrelsen har givet klart udtryk for opbakning til projektet, og kolleger i Dansk Handicap Idræts Forbund har været gode faglige sparringsparter.

John Singhammer, Institut for Idræt og Biomekanik, SDU, har ydet en stor faglig indsats på det statistiske arbejde omkring min suvey-undersøgelse og som medforfatter af artiklen om undersøgelsen. I den sammenhæng har Steen Bengtsson, SFI, også været en god faglig sparingspartner.

Bevica Fonden har ydet økonomisk støtte til feltarbejdet og til sproglig bistand på den engleske artikel om undersøgelsen, og Danske Fysioterapeuters Jubilæumsfond har ydet midler til studierejser og indkøb af litteratur.

Fagfællesskaber og samarbejdspartner i Danmark og resten af Norden har vist deres interesse for projektet. Især medarbejdere på de norske helsesportcentre har været en stor inspiration. Valnesfjord med deres entusiastiske tilgang til friluftsliv for mennesker med handicap og Beitostølen med deres mangeårige erfaringer på feltet og deres åbenhed for at huse mig og give mig sparring flere gange i skriveprocessen.

Min kære veninde og kollega på alverdens projekter Hanne Pallesen har været medlæser på artikler, læst korrektur og givet utrættelig opmuntring.

Men ikke mindst mine informanter i den fænomenologiske undersøgelse har en uvurderlig andel i arbejdet. Deres åbenhed og velvilje i forhold til at lade mig få indblik i deres livsverden har givet mig vind i ryggen og vist, at projektet har mening.

Endelig har ph.d. tiden været båret af kærlig opmuntring og omsorgsfulde handlinger fra mit nære sociale netværk.

Tak til jer alle, og især tak til min familie og allernærmeste fordi I har været der, båret over og ladet mig i fred, når det var det, der skulle til.

Anne-Merete Kissow, Kerteminde, april 2013

Oversigt over afhandlingens artikler

Denne afhandling indeholder fire artikler:

'Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.'

Artiklen er accepteret til publikation i Scandinavian Journal of Disability Research.

'Participation in physical activities and everyday life of people with disabilities.'

Artiklen er publiceret i European Journal of Adapted Physical Activity.

'Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber.'

Artiklen er indsendt til Nordiske Udkast

'You have to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with physical disability.'

Artiklen er under review i Scandinavian Journal of Disability Research

1. Indledning

1.1 Forskningsfelt og baggrund

Denne afhandling drejer sig om mennesker med nedsat funktionsevne og deres deltagelse i samfundets sociale fællesskaber, herunder deltagelse i idræt. Mit udgangspunkt er den antagelse, at mennesker med handicap gennem idrætsdeltagelse kan opnå erfaring og handleevne, som kan forandre deres måde at deltage i andre sammenhænge.

Jeg forestiller mig dog ikke, at dette gælder alene for de erfaringer, man opnår igennem idrætsdeltagelse. Sandsynligheden taler for, at erfaringer, som man opnår gennem deltagelse i én kontekst, kan transformeres, så man deltager på en anden måde i andre kontekster (Dreier 2007; 2008; Lave 1999). Man kan med andre ord forvente, at deltagelse forandrer deltagelse.

Når jeg alligevel er særligt interesseret i idrætsdeltagelse, er det fordi, der i idrætspraksis er en række særlige forhold, der gør sig gældende, som jeg antager, kan have speciel betydning, når det gælder mennesker med funktionsnedsættelse. For eksempel er kernen i idrætspraksis kroppens udfoldelse og udtryk, hvilket antageligt giver anledning til at opnå erfaringer, der kan være vanskeligere at få i andre sammenhænge (Kasser 2009; Page et al 2001).

Der er som regel tale om klare, strukturerede udfordringer og forhindringer, man skal agere i forhold til, og dermed får man en tydelig fornemmelse af, hvad man kan og ikke kan (Løvgren 2009; Bredahl 2012).

Idrættens arena kan på mange områder hævdes at være en enkel model af 'den store virkelighed', men samtidig er det en klart afgrænset social arena, med mulighed for at vælge sine egne udfordringer og bruge sine særlige evner i et fællesskab. Desuden er idrætten en social praksis, hvor der kan skabes rum for forskellighed, og for mennesker med funktionsnedsættelse er det generelt lettere at blive deltager der, end i mange andre af hverdagslivets praksisser (f.eks. job, familie, boformer, netværk). Dette er en vigtig pointe, da deltagelse i samfundets fællesskaber ikke er en selvfølge for mennesker med nedsat funktionsevne.

Forskning peger på at barrierer i samfundet begrænser mennesker med nedsat funktionsevne i alle former for deltagelse i samfundet (Bengtsson 2008). Verden over ses et mønster af lavere uddannelsesniveau for børn og unge med funktionsnedsættelse sammenlignet med ikke-funktionshæmmede (Barnes, 2003). Voksne med handicap er meget oftere end ikke-handicappede uden

formelle kvalifikationer. Dette er dokumenteret båd i skole og videregående uddannelse (ibid).

Mennesker med handicap er i langt højere grad uden for arbejdsmarkedet end andre (Bengtsson 2008; Lutz & Bowers 2005; Barnes 2003). De er underrepræsenteret i de stillinger, der giver høj løn, jobsikkerhed og mulighed for fremmelse og overrepræsenteret i jobs, der kræver lav uddannelse, er lavtlønnede og har lav jobsikkerhed. Det betyder, at en stor del af mennesker med handicap i den vestlige verden oplever høj grad af fattigdom og afhængighed af velfærdssystemets ydelser (Barnes 2003). Ligeledes er meget få mennesker med funktionshæmning medlem af foreninger med fritidstilbud (Sandø et al 2004).

Årsager til disse forhold angives at være manglende tilgængelighed på grund af fysiske og kommunikative barrierer negative holdninger til at ansætte et menneske med handicap og ufleksible arbejdsforhold (Barnes 2003; Sandø et al 2004). Manglende tilgængelighed i de fysiske omgivelser som bygninger, transportmidler og offentlige lokaliteter spiller i det hele taget en væsentlig rolle i forhold til, om mennesker med nedsat funktionsevne engagerer sig i aktiviteter, der er vigtige eller nødvendige i deres hverdagsliv (Lutz & Bowers, 2005; Blinde & McClung, 1997, Barnes, 2003).

Mennesker med funktionsnedsættelse er naturligvis omfattet af de samme rettigheder som andre. Ikke desto mindre har FN formuleret en handicapkonvention (UN, 2006), som skal beskytte, sikre og udvikle menneskerettigheder for mennesker med handicap. Den trådte i kraft i Danmark i august 2009.

Konventionen udspringer af en erkendelse af, at mennesker med handicap *reelt set* ikke opnår de samme rettigheder som andre og heller ikke nyder retten til deltagelse i samfundslivet på lige fod med resten af verdens befolkning.

Konventionen giver rettigheder og muligheder for personer med handicap en plads på den politiske dagsorden.

Retten til at deltage på lige vilkår som andre er således også perspektivet for denne afhandling.

For at illustrere projektets problemområde vil jeg i det følgende give et eksempel fra min empiri på, hvordan idrætsdeltagelse kan befordre og forandre deltagelse i andre sammenhænge, og hvordan strategier for deltagelse ser ud til at være de samme på tværs af kontekster i hverdagslivet.

Pernille, en kvinde på 25 år, er født spastiker¹ og bevæger sig i kørestol. Hun fortæller, at hun ikke har haft mulighed for at tage studiejob under sin uddannelse til socialrådgiver, både fordi det har været svært at finde et sted, der umiddelbart ville ansætte hende på betingelser, som hun kunne magte, og fordi det har været svært for hende at finde tid til det, da den daglige livsførelse generelt er mere tidskrævende, når man har svært ved at stå, gå og holde balancen. For Pernille har det været nødvendigt at søge de erfaringer, som et studiejob ville give hende, på en anden måde, for at hun kan være attraktiv på arbejdsmarkedet, når hun er færdiguddannet. Deltagelse i idrætsmiljøet har været det sted, som efter hendes egen opfattelse har givet hende nogle af de erfaringer, som hun mener, hun har brug for i forhold til at varetage et job.

Pernilles oplever tilsyneladende, at hun lærer noget gennem sin idrætsdeltagelse, der ændrer og udvikler hendes personlige forudsætninger og strategier for deltagelse på tværs af hverdagslivets praksisser. Det er denne proces, jeg er optaget af og bestræber mig på at belyse nærmere i min aktuelle forskning.

Ifølge kritisk psykologi kan individet gennem læring modificere bestemte sider ved sine forudsætninger for handlen, sin personlige handleevne, og dermed ændre sine funktionsmåder, inklusiv sin opfattelse og vurdering af sine formåen og muligheder (Dreier, 1999:83).

Lave mener, med afsæt i social læringsteori, at 'læring kan forstås som led i subjektets skiftende deltagelse i *bevægelse* gennem mange forskellige kontekster i deres daglige tilværelse' (Lave 1999:39).

Når man har en funktionsnedsættelse, er der en række kontekster, som ikke er tilgængelige eller hvor deltagelse af forskellige grunde kun er mulig i begrænset omfang. Det må antageligt begrænse individets muligheder for læring og udvikling af handleevne.

Set i det perspektiv kan man hævde, at hvis man skal udvikle sig mod at blive fuldt deltagende medborger, er det afgørende, at man har muligheder for at komme i gang med at deltage i forskellige sammenhænge. Mennesker med nedsat funktionsevne skal så at sige 'ind i kampen'.

Min antagelse, begrundet i mange års praksisudvikling og dokumentationsarbejde på området 'idræt til særlige målgrupper', er, at deltagelse i idræt kan være en mulig vej til at komme på banen som deltager i samfundets fællesskaber.

¹ Det begreb, hun selv bruger om sin funktionsnedsættelse. Det kliniske begreb er Cerebral Parese

Studier af tidligere forskning på området peger på, at mennesker med fysisk funktionsnedsættelse gennem idrætsdeltagelse kan opnå erfaring og kompetence på forskellige områder.²

Betragtet i lyset af kritisk psykologi og social læringsteori, beskæftiger ingen af de inkluderede undersøgelser sig imidlertid med personernes deltagelse i andre kontekster end idrætten, og de belyser derfor ikke direkte, hvordan og i hvilket omfang personer med fysisk funktionsnedsættelse deltager på tværs af kontekster i hverdagslivet. Studierne tager således ikke stilling til, hvorvidt erfaringer og læring fra idrætsdeltagelse transformeres og modificeres ved personens bevægelse ind i andre handlekontekster og dermed medvirker til udvikling af personens handleevne.

Dette tema er, som tidligere nævnt, omdrejningspunktet for denne afhandling.

1.2 Projektets formål og hovedspørgsmål

Min forskning skriver sig ind i en sprække i handicapforskningen, hvor mere forskningsbaseret kundskab er ønskelig. Mit projekt har til formål at bidrage med systematiseret viden om, hvad idrætsdeltagelse betyder for mennesker med bevægelseshandicap i relation til deres hverdagsliv og deres oplevelse af sig selv som aktør i tilværelsen. Set i en større sammenhæng kan det give stof til en diskussion om, hvordan vi i samfundet kan anskue deltagelse, når det drejer sig om mennesker med nedsat funktionsevne. For selv om udgangspunktet er idrætsdeltagelse, handler projektet om deltagelse, der rækker ud i hverdagslivet som sådan og dermed kan befordre et aktivt liv.

Min påstand er, at hvad enten argumenterne drejer sig om individets livskvalitet, samfundets behov for synlig diversitet i befolkningen, samfundsøkonomi, sundheds- og socialpolitik eller andet, har hverken samfundet eller det enkelte menneske interesse i, at der er en relativt stor gruppe borgere, som ikke er fuldt delagtige i fællesskabet.

Projektet afgrænses til at undersøge følgende hovedspørgsmål:

1. Hvordan er sammenhængen mellem deltagelse i idræt og anden fysisk aktivitet og hverdagslivet hos mennesker med nedsat funktionsevne?

² Litteraturstudiet er beskrevet nærmere i artiklen: *Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.*

2. Hvordan oplever mennesker med bevægelseshandicap, der regelmæssigt deltager i idræt, betydningen af dette i forhold til deres øvrige hverdagsliv?

Det første spørgsmål undersøges gennem et kvantitativt studie baseret på telefoninterviews og statistisk analyse af svarene.

Projektets andet spørgsmål belyses gennem et kvalitativt studie med et fænomenologisk-hermeneutisk design. Dette er projektets hovedstudie

1.3 Afhandlingens indhold og struktur

Afhandlingen er artikelbaseret og præsenterer tre undersøgelser, som har forskellige formål. Her præsenteres de kort, men en nærmere beskrivelse findes i kapitel 4.

Den første undersøgelse er et litteraturstudie med en analyse af den forskning, som danner afsæt for mit kvalitative studie. Studiet præsenteres i en artikel med titlen *'Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.'*

Den anden undersøgelse er et kvantitativt studie baseret på telefoninterviews med 922 mennesker med selvoplyst nedsat funktionsevne. Spørgsmålene omhandler personernes hverdagsliv og deltagelse i fysisk aktivitet. Undersøgelsen er foretaget i samarbejde med SFI – Det Nationale Forskningscenter for velfærd og bearbejdet statistisk af John Singhammer, Lektor ved Syddansk Universitet. Udvalgte resultater fra denne undersøgelse præsenteres og diskuteres i artiklen *'Participation in physical activities and everyday life of people with disabilities'*.

Den tredje undersøgelse, afhandlingens hovedstudie, er et kvalitativt, fænomenologisk studie af hverdagslivet hos 7 personer med fysisk funktionsnedsættelse. Data er indsamlet via interviews og observationer og bearbejdet gennem en fænomenologisk hermeneutisk analyse.

Dette studie er formidlet i to artikler. Den ene artikel har titlen *'Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber'* og diskuterer på baggrund af empirien den særlige betydning, kroppen har for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse, når de deltager på tværs af kontekster i sociale praksisser.

Den anden artikel har titlen *'You have to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with a physical disability'*. Den belyser, hvordan personerne gennem deltagelse på tværs af handlefællesskaber, herunder idræt, opnår rådighed over sociale betingelser, der udgør barrierer for

deltagelse, nærmere bestemt liminalitet og stigma, og derigennem udvider deres handleevne og ændrer deres livsverden.

Ud over de fire artikler består afhandlingen af en kappe, hvis første kapitel er nærværende indledning. Andet kapitel præsenterer perspektiver på opfattelser af mennesker med handicap og giver desuden et kort historisk rids af udviklingen på dette felt.

Tredje kapitel præsenterer den teoretiske referenceramme for afhandlingens kvalitative undersøgelse, og i kapitel fire giver jeg en nærmere redegørelse for afhandlingens tre studier og den sammenhæng, jeg ser mellem dem.

I kapitel fem argumenterer jeg for, at jeg har valgt den fænomenologiske hermeneutik som videnskabsteoretisk ramme i mit kvalitative studie, og beskriver, hvordan jeg ser og afgrænser fænomenologien og hermeneutikken i relation til mit studie. Kapitel seks handler om mine metodiske refleksioner i forhold til den kvalitative undersøgelse.

Kapitel syv indeholder en række etiske refleksioner angående den kvalitative undersøgelse, og i kapitel otte præsenterer jeg relativt kort resultaterne af undersøgelsen under de seks overskrifter, som min tematiserede fortolkning af data udkrystalliserede.

I kapitel ni reflekterer jeg over styrker og begrænsninger i den fænomenologisk-hermeneutiske metode, og i kapitel ti diskuterer jeg resultaterne af den kvalitative undersøgelse ud fra udvalgte fokusområder.

Kapitel elleve er afhandlingens konklusion.

2. Perspektiver i forhold til handicap

2.1 Begrebsafklaring

Såvel i daglig tale som i publikationer og forskningsformidling anvender vi i Danmarks begreberne handicap og funktionsnedsættelse som betegnelse for de mennesker, min forskning drejer sig om. Begreberne bruges tilsyneladende ikke altid konsistent, så der kan være god grund til at klargøre, hvilke overvejelser jeg har gjort mig om dette i denne afhandling.

Som holdepunkt for begrebsafklaringen tager jeg FN's handicapkonvention om rettigheder for personer med funktionsnedsættelse³, der blev ratificeret i Danmark i 2009. Man anvender her begrebet *personer med handicap* om dem, konventionen retter sig imod, og anerkender i sin præampel, at *handicap er et begreb under udvikling, og at handicap er et resultat af samspillet mellem personer med funktionsnedsættelse og holdningsbestemte og omgivelsesmæssige barrierer, som hindrer dem i fuldt og effektivt at deltage i samfundet på lige fod med andre*.⁴

I den forståelse er handicap ikke personbundet, hvilket også bemærkes i World Report on Disability: *Defining disability as an interaction means that 'disability' is not an attribute of the person.* (World Health Organization and The World Bank 2011:4). Sammenstillingen 'mennesker med handicap' beskriver altså det, at noget i omgivelserne handicapper personen, og der lægges op til, at begrebet funktionsnedsættelse (impairment) bruges til at betegne personbundne egenskaber, og handicap (disability) bruges om den tilstand, der kan opstå i mødet med omgivelserne. Det vil være min bestræbelse at bruge denne begrebsramme i afhandlingen, skønt jeg forudser, at en konsistent anvendelse af begreberne vil rumme en vis udfordring, som jeg ikke står alene med. Både i handicapkonventionen og mange andre steder taler man, på trods af den klare begrebsafgrænsning, om 'mennesker med handicap' (persons with disabilities), også når det drejer sig om egenskaber hos personen. Det kan antages at hænge sammen med, at begrebet er under udvikling, og jeg vælger blot at konstatere, at det er sådan det er, uden at gøre væsen af den manglende konsistens.

Det danske sprogområde er stort set alene om at anvende begrebet handicap, og WHO har valgt at tage ordet ud af sit vokabularium angående funktions-

³ Findes i sin helhed på www.handicapkonventionen.dk

⁴ *Handicap og funktionsnedsættelse* modsvarer de engelske begreber *disability* og *impairment*.

evne i 2001, hvilket synes at have gjort begrebet en smule politisk ukorrekt. I Norge og Sverige modsvares det henholdsvis begreberne funktionshæmning og funktionshinder. Jeg vil i nogle tilfælde benytte en dansk oversættelse af disse begreber, nemlig funktionshæmning.

Blandt handicapforskere i Norden og Storbritannien har der inden for de seneste tyve år været debatter om, hvorvidt man bør bruge termen 'mennesker med handicap' for at understrege, at de først og fremmest er mennesker, som tilfældigvis også har et handicap (Söder 1989). Eller om man skal sige 'handicappede mennesker', for at understrege, at handicap er en essentiel del af selvet, som bør anerkendes og fejres. Michael Oliver, tidligere engelsk professor og forsker i handicapstudier samt kørestolsbruger og stærk fortaler for den Britiske sociale model (beskrives efterfølgende), viser sig som klar eksponent for sidstnævnte synspunkt ved at udtale: '...we demand to be called disabled people.' (Oliver 1992:21).

Disse debatter angående sprogbrug kan medføre, at man som forsker og professionel inden for handicapområdet tillægger sig en vis tøven, når man skal tale om sit område. Jeg kan se pointen i begge synsvinkler. Fra mine møder med mennesker med funktionsnedsættelse er mit indtryk dog, at der blandt dem er et mere pragmatisk forhold til, hvordan man omtaler sig selv og den gruppe, man identificere sig med. Termerne 'handicappede' og 'mennesker med handicap' bruges begge og tilsyneladende i flæng.

Såvel i den offentlige sektor som i den akademiske kontekst synes det nu at være en bestræbelse at bruge 'menneske først'-terminologien. Mange forskningstidsskrifter påpeger, at det er den norm, man ønsker anvendt i publicerede artikler.

I denne afhandling har jeg valgt at følge denne norm. I citater fra min empiri vil jeg dog fastholde de termer, som informanterne bruger.

2.2 Handicapforståelser

Min forskning knytter sig til en relationel, interaktionistisk forståelse af handicap, hvilket indebærer, at handicap betragtes som et samspil mellem individets funktionsnedsættelse og barrierer for deltagelse og udfoldelse i det omgivende samfund.

Jeg opfatter handicap som et samspil af mange faktorer og med biologiske, psykologiske, kulturelle og sociale dimensioner, og her deler jeg synspunkt med Shakespeare (2006) og Gustavsson (2004).

Shakespeare beskriver, hvordan individualistiske og sociale tilgange til handicap har været debatteret i det mindste fra 1960'erne, såvel i USA som i Europa (Shakespeare 2006), og hvordan sociale og kontekstuelle aspekter siden slutningen af 1970'erne har fået stadig større bevågenhed i sociologisk forskning på handicapområdet.

Parallelt med dette har der, især i England eksisteret en passioneret politisk strømning, som har taget stærkt afstand fra en individualistisk og medicinsk orienteret opfattelse af handicap og har dedikeret sig til 'the British social model' (Oliver 1990; Barnes 1999; Finkelstein 2001), som bygger på marxistiske ideer. Essensen i denne model er, at handicap er socialt skabt. Det er noget, som lægges oven på funktionsnedsættelsen gennem den måde, personen isoleres og ekskluderes fra fuld deltagelse i samfundet. Handicappede mennesker ses derfor som en undertrykt samfundsgruppe (Oliver 1996:33).

Denne retning har haft en betydelig stemme i handicapforskningen. I de senere år har den imidlertid været sat til debat, især af Shakespeare, der anerkender dens rolle som aktivistisk redskab, men samtidig hævder, at den blot udgør en social-kontekstuel tilgang til handicap ud af flere, der alle afviser en individualistisk forståelse af handicap og i forskellig udstrækning placerer personen med handicap i en bredere kontekst (Shakespeare 2004; 2006).

Andre har kritiseret modellen for at underkende, at funktionsnedsættelsen spiller en rolle for den personlige oplevelse af livsbetingelser og begrænset udfoldelse, uanset hvordan samfundet møder personen (French 1993; Crow 1996). Thomas mener, at den sociale model har haft sin tid, men fremhæver, at den indeholder en social relationel kerne, som man bør holde fast i og udvikle (Thomas 2004).

Den forståelse af handicap, der er fremherskende i handicapforskningen i Norden, er inspireret af den sociale model. Men der er tale om en relationel forståelse, der i mindre grad er båret af aktivistiske dagsordner og mere kan ses som teoretiske og politiske principper. Grundtrækkene i denne forståelse er, at handicap er et *misforhold* mellem individet og omgivelserne, der kan opstå både på grund af individuelle forskelle og fordi omgivelserne ikke er tilpasset til at kunne rumme bredden af mennesker. Handicap er desuden *situationsbestemt*. Om en bestemt individuel begrænsning bliver et handicap eller ikke, er knyttet til den konkrete situation. Endelig er et handicap *relativt*. Det er vanskeligt at bestemme, hvor funktionsnedsættelse ender og handicap begynder. De to begreber skal ikke ses som modsætninger, men beskriver snarere forskellige steder på et kontinuum eller forskellige aspekter af personens oplevelse (Tøssebro 2004; Shakespeare 2006).

I min forskningstilgang afspejles den relationelle, interaktionistiske forståelse i det problemområde, jeg undersøger. Fokus er på forholdet mellem mennesker med funktionsnedsættelse og deres deltagelse i det sociale liv i hverdagen. Mit udgangspunkt er en erfaringsbaseret viden om, at der er begrænsninger i forhold til at deltage, men at det måske er lettere nogle steder end andre. Og at personer med funktionsnedsættelse i nogle situationer ikke er eller oplever sig som handicappet.

Den metodiske konsekvens af dette perspektiv er, at jeg undersøger interaktionen mellem individ og kontekst og bestræber mig på at forholde mig åbent og reflekterende til det, der foregår (Gustavsson 2004).

2.3 Handicap og deltagelse i historisk perspektiv

Den franske historiker Henri-Jaques Stiker udfordrede i 1982 den vestlige verdens kulturelle forståelser af, hvordan udviklingen har forbedret de sociale betingelser for mennesker med handicap (Stiker 1999). Gennem en undersøgelse af de herskende ideologier angående handicap gennem tiderne diskuterer han, hvordan mennesker med funktionsnedsættelse historisk set har været betragtet som individer i samfundet.

Stiker's pointe er, at der i alle tidsepoker ses tegn på strategier til at forme mennesker med handicap svarende til de aktuelle normer. Han argumenterer for, at der i den kristne tradition er indlejret en moralsk nødvendighed for social inklusion. Mennesker med afvigelser blev i det gamle testamente betragtet som urene og blev bortvist fra religiøse fællesskaber, men i det nye testamente åbnede Jesus templet for dem, og de blev et middel til, at kristne, ved at inkludere dem i fællesskabet, kunne vise deres religiøse engagement.

Denne trang til at assimilere de andeledes i de gældende normer, så de dermed bliver mindre synlige eller forsvinder helt i det sociale billede, er ifølge Stiker et gennemgående træk i den vestlige kulturs store historiske epoker. I antikken modtog mennesker med funktionsnedsættelse offentlige bidrag, så de kunne forsørge sig selv. I middelalderen levede munke blandt de udstødte for at vise deres engagement, mens etikken i det 14. århundrede gav de rige mulighed for at opnå frelse ved at vise barmhjertighed over for mennesker med handicap. Og i renæssancen havde dværge og 'tusser' ret til at gøre grin med den herskende klasse.

I det 17. århundrede opstod ideen om at oprette institutioner specielt for 'invalides' (Whyte 1994; Stiker 1999) og senere også ideen om at uddanne og genuddanne mennesker med handicap, så de opnåede et acceptabelt funktionsniveau.

I forbindelse med Første Verdenskrig opstod rehabiliteringstanken, som vi kender den i dag, og den repræsenterede en grundlæggende ændring i holdningen til funktionsnedsættelse. De store mængder af lemlæstede mænd, som krigen medførte, gav anledning til ideen om, at de skadede skulle bringes tilbage til en defineret normaltilstand og genoptages i samfundet. Det handlede ikke om helbredelse. *Cure is a removal and relates to health. Rehabilitation is situated in the social sphere and constitutes replacement for a deficit* (Stiker 1999:124).

Hermed ser Stiker begyndelsen til den fornægtelse af forskelle, som han mener, kendetegner vor tid. Antagelsen er, at det er ønskværdigt at være lige eller ens, og i rehabiliteringstanken er der et underliggende ideal om mistet og genvundet lighed og om retten til at være i stand til at deltage på lige fod (Whyte 1994). Stiker fremhæver, at en mulig konsekvens af at tilstræbe lighed er, at der opstår en intolerance over for den iboende forskellighed blandt mennesker og en individualisme som fornægter menneskers sociale natur. Samtidig markeres mennesker med funktionsnedsættelse gennem lovgivningen som en særlig gruppe med en særlig social identitet, men med samme rettigheder som andre og med ret til integration i det almindelige fælleskab. *Paradoxically they are designated in order to be made disappear, they are spoken in order to be silenced*, siger Stiker (1999:134).

Dette paradoks fremhæves også af Oliver (1990), der imidlertid hævder menneskers ret til at være forskellige og mener, at forskellighed skal være synlig og anses som en styrke og en ressource i samfundet.

Stiker's kulturhistoriske refleksioner angående opfattelser af handicap medvirker til at sætte aktuelle forståelser og praksisser angående handicap og deltagelse ind i en kontekst, og tilbyder en ramme for at forstå, hvordan tidens holdninger og forståelser er blevet til og har udviklet sig.

Udviklingen er et produkt af kulturelle, eksistentielle, økonomiske, sociale og medicinske forhold gennem tiderne.

På det juridiske plan illustrerer FN's handicapkonvention (UN 2006), som nu er tiltrådt af 153 lande, Stiker's pointe om, at det er nødvendigt at udpege mennesker med nedsat funktionsevne for at stille dem lige i forhold til andre. Den lovmæssige ret, konventionen sikrer dem til at deltage i alle sammenhænge på lige fod med andre, har de allerede haft tidligere, da de er omfattet af de generelle menneskerettigheder.

Min forskning nedfælder sig i en historisk kulturel kontekst, hvor den eksplícite intention er at stille mennesker med nedsat funktionsevne lige med alle andre, men hvor samfundets praksisser viser, at mennesker med handicap deltager i langt mindre omfang end andre i alle samfundets sammenhænge

(Bengtsson 2008). Idealer og praksis hænger ikke helt sammen (Tøssebro 2009).

Intentionen om lighed har desuden tendens til at medføre, at vejen mod deltagelse bliver individualiseret, idet man gennem udbedring af mangler hos den enkelte, særlige arrangementer og en særlig lovgivning forbereder personen til at deltage i samfundet, som det er.

Mit udgangspunkt er, at forskellighed skaber dynamikken i, hvad det vil sige at være menneske. Som Stiker udtrykker det: *Der er kun forskelle* (Stiker 1999:192). Samfundet udgøres af forhold mellem forskellige mennesker. Men forskelle er aldrig faste, da det drejer sig om skiftende relationer og skiftende kontekster.

Udfordringen er derfor at anerkende menneskers forskellighed og forskellige egenskaber som deltagere i samfundet, snarere end at bestræbe sig på at gøre alle lige.

Jeg er optaget af, hvad det betyder for mennesker, at de kan deltage i sociale praksisser med de forudsætninger, de har. Jeg ønsker at blive klogere på, hvorvidt mennesker med nedsat funktionsevne, ved at deltage i social praksis, som de er, kan gøre sig erfaringer med deltagelse, der kan transformeres, idet de indgår i andre sociale praksisser, så de dermed udvikler eller forandrer deres sociale deltagelse i almindelighed.

Jeg forestiller mig altså ikke, at individet gennem en særlig indsats skal gøres klar til at deltage i et samfund, som det er indrettet. Heller ikke at samfundet eller det sociale på forhånd skal indrettes, så personen kan inkluderes. Men at individet, ved at deltage med sine særlige forudsætninger og sin egenart, *og* det sociale påvirker hinanden dialektisk, så der sker en gensidig udvikling til fordel for individets deltagelsesmuligheder.

3. Teoretiske perspektiver

Denne afhandling sigter mod at skabe forståelse af hvilken betydning idrætsdeltagelse har for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse set i relation til den måde de er deltagere i deres hverdagsliv i øvrigt. Der er således brug for en teoretisk referenceramme, der beskæftiger sig med de centrale begreber i forhold til min erkendelsesinteresse. Begrebet 'deltagelse' belyses ved teorier, der forbinder personens handlinger og de strukturelle betingelser. Begrebet 'hverdagsliv' indkredsnes gennem en fænomenologisk forståelse af livsverden. Kropsbegrebet sættes ind i en kropsfænomenologisk teoriramme. Forholdet mellem mennesker med funktionsnedsættelse og samfundet belyses fra et socialpsykologisk perspektiv. Endelig afklares idrætsbegrebet via en samfundsrelateret teoritilgang.

Teorien i dette kapitel knytter sig til afhandlingens kvalitative undersøgelse.

3.1 Deltagelse

Min undersøgelse relaterer sig til den kritiske psykologis grundbegreber om subjektets deltagelse i handlesammenhænge i og på tværs af sociale praksisser (Holzkamp 1998, 2005, 2012; Dreier 2001, 2008). I denne referenceramme forstås mennesket som underkastet sine livsbetingelser, men også som medskabere af sine livsvilkår. Jeg forholder mig i denne sammenhæng især til begreber angående personens handleevne og det at opnå rådighed over sine livsbetingelser. Subjektets handleevne er bestemt af den rådighed, det har over sine livsbetingelser, og samtidig kan vi forstå subjektets handlinger som grundet i en bestræbelse på at opnå rådighed over egne livsbetingelser og dermed en udvidet handleevne. En indskrænket handleevne vil betyde, at personen bliver udleveret til sine betingelser (Holzkamp 1998).

De særlige livsbetingelser, der gør sig gældende for et menneske med fysisk funktionsnedsættelse, knytter sig til både det at kunne begå sig i forhold til materielle og holdningsmæssige barrierer i omgivelserne og til kroppen, som i sig selv udgør en begrænsning for udfoldelse (Toombs 1992; Shakespeare 2004). Personens bestræbelser mod at få rådighed over disse betingelser og dermed udvide sin handleevne, skal ses i lyset af begge disse forhold. Ideen med at bruge denne referenceramme er, at den hjælper til at forstå, hvordan handling inden for tilgængelige handlemuligheder f.eks. i idrættens kontekst

kan give personen rådighed over de betingelser, der er knyttet til såvel omgivelserne som til kroppen selv, med udvidet handleevne til følge.

Ifølge Dreier (Dreier 1999) må man, for at forstå handlinger som deltagelse, forudsætte, at subjektet altid allerede er involveret i social praksis. Mennesket deltager hele tiden i verden og er med til at genskabe eller forandre den. Ifølge denne forståelse kan man ikke være 'ikke-deltagende', og deltagelse præger den enkeltes praksis og psykiske processer.

Deltagelse ses som menneskelig handling der foregår i forhold til konkrete betingelser sammen med andre i social praksis i forhold til en fælles sag (Røn Larsen, 2011). Man må til enhver tid inkludere den sociale praksis, som handlingerne er en del af, og de betingelser, som begrunder handlingerne.

Til deltagelse i forskellige sammenhænge knytter sig særlige meningsstrukturer, forstået som de aspekter, individet opfatter som relevante i den konkrete verden, de deltager i (Holzkamp 2013). Handlinger giver mening for den enkelte ud fra dennes ståsted og deltagelse i fællesskabet, og nogle handlinger kommer til at fremstå mere meningsfulde end andre (Røn Larsen 2011).

For mennesker med fysisk funktionsnedsættelse er mange arenaer for deltagelse ikke umiddelbart til personens rådighed på grund af barrierer i omgivelserne og hos personen selv. Man kan sige, at personens oplevede potentielle deltagerbaner og mulighed for deltagelsesrelationer er begrænsede i forhold til det, de fleste andre oplever. Ifølge Lave udskiller deltagerbaner 'bestemte former for skiftende deltagelse: begrebet om bevægelse i en retning, mulighederne for at trænge dybere ned, blive mere af noget, foretage sig ting anderledes på måder, der gradvist ændrer ved, hvordan man er objektivt, hvorledes man forstås af andre, og hvorledes man forstår sig selv som et socialt placeret subjekt' (Lave 1999:50). Deltagerbaner indebærer bevægelse på tværs af rum, sted og praksisfællesskaber.

Såvel Dreier som Lave er optaget af, hvordan aktiviteter i særlige kontekster kan have til formål at påvirke resten af deltagerens liv, og de mener, at det, man som menneske gør og lærer i én handlekontekst, forandres i bevægelsen ind i en anden. Der sker en såkaldt transformation (Dreier 1999). Men for at forstå denne proces, må vi undersøge den praksis, der foregår i de forskellige situationer, og hvordan de hver især er skabt i hinanden (Lave 1999:51).

En praksis kan transformere deltagelse i andre situationer end den konkrete, men oplevede potentielle deltagerbaner er en betingelse for, at deltageren engagerer sig i deltagelse i en omfattende transformativ praksis. Dette er undertiden, men ikke altid, muligt (ibid).

Selv om udgangspunktet er, at mennesker altid deltager i verden og er med til at genskabe eller forandre den, så kan det altså se ud til, at deltagelsesrelationer kan være mere eller mindre til rådighed for personen, og at deltagelse dermed kan være mere eller mindre mulig.

Der er for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse en række deltagelsesrelationer, der ikke umiddelbart er tilgængelige, og potentielle deltagerbaner synes at bero på de kvalitative aspekter ved relationen mellem det enkelte individ og omgivelserne (Tetler 2004). I den nordiske handicapforskning bruges begrebet delagtighed om fuldgyldig deltagelse i den sociale interaktion. Delagtighed forstås her som det at være involveret i eller være medvirkende. Heri ligger også spørgsmålet om anerkendelse af den enkelte og dennes status som partner i det sociale fællesskab (Fraser, 2001). Ifølge denne forståelse er mennesker ikke altid delagtige. Der kan være tale om, at personer af forskellige grunde finder sig ekskluderet af den sociale interaktion. Forudsætninger for delagtighed kan findes både hos personen selv, forstået som vilje og evne til at deltage, og i omgivelserne i form af tilgængelighed og muligheder for at deltage. Den engelske sociolog Michael Oliver (Oliver 1996) påpeger, at delagtighed handler om de forudsætninger, det omgivende miljø tilbyder i kombination med de forudsætninger, som individet har. Individets oplevelse af delagtighed knytter sig til følelsen af at høre til og føle sig som en vigtig del i sin egen livsverden (Jerlinder 2005). Der er altså tale om en objektiv og en subjektiv dimension af delagtighed - en faktisk, formel delagtighed og en oplevet delagtighed. Begge dimensioner må tages i betragtning, når man studerer menneskers deltagelse i social praksis. Forskellige handlesammenhænge i praksis kan udgøre meget forskellige mulighedsbetingelser for personens livsudfoldelse. Personens oplevelse af delagtighed vil også variere fra sted til sted. I dette studie interesserer jeg mig for, hvorvidt idrættens praksis kan være et sted, hvor potentielle deltagerbaner viser sig for personen og dermed kan transformere deltagelse i andre kontekster. Med andre ord er jeg optaget af, hvordan idrættens praksis eksisterer i andre praksisser, som personen i sit hverdagsliv deltager i.

3.2 Hverdagsliv og livsverden

Projektets fokus er menneskers hverdagsliv. Hverdagsliv kan forstås som daglige hændelser, hvor personen indgår i forskellige handlesammenhænge eller afholder sig fra at gøre det. Handlesammenhænge forstås som kontekster, der danner rammen om individets dagligdag (f.eks. hjem, arbejde, institutioner, fritidsaktiviteter eller uformaliserede sammenhænge som et cafebesøg). De er

sammensat med særlige opgaver og formål for øje og karakteriseret ved forskellige muligheder for deltagelse, særlige relationer mellem deltagerne, konkrete materielle rammer, kultur mv. (Borg 2004:79). Sociale handlesammenhænge kan defineres som 'et afgrænset sted i social praksis, som reproduceres og forandres via deltageres sammenkædede aktiviteter og gennem dets sammenhæng med andre sociale praksisser' (Dreier 2008:23). Hverdagslivets hændelser formes så at sige af de sammenhænge, individet indgår i. Det er det konkrete i tilværelsen.

Denne forståelse af hverdagslivet tilbyder en rimelig afgrænsning i forhold til min forskning, men den synes at mangle en eksistentiel dimension, der tager stilling til, hvordan mennesket forstår sit hverdagsliv og giver det mening. Den finder jeg imidlertid i livsverdenstilgangen og livsverdensbegrebet, som ifølge Bengtsson (Bengtsson 2006) både er en del af den fænomenologiske bevægelse og har sine særlige kendetegn, der motiverer en egen betegnelse.

Grundantagelsen i min aktuelle forskning er altså, at mennesket eksisterer med livsverden som baggrund, og det er menneskets livsverden jeg gør til genstand for min undersøgelse.

Livsverden forstås som den verden, mennesket lever i. Det er alt, hvad der er muligt at erfare og gøre for et individ (Bengtsson 2010). Livsverden ses hverken som objektiv eller subjektiv, men som en sammenfletning mellem verden og individ. Den opleves altid i relation til et subjekt, dvs. ud fra et konkret perspektiv og med en særlig betydning. Som mennesker befinder vi os allerede altid i en verden, som vi er fortrolige med og tager for givet, og med denne verden som anonym og implicit fungerende baggrund bliver forskellige aktiviteter meningsfulde.

Mennesket lever i livsverden sammen med andre mennesker, som det kan stå i et kommunikativt forhold til. Livsverden er således en social verden med menneskeskabte genstande og menneskelig organisering af livet, overleveret fra menneske til menneske (Bengtsson 2006). Den er åben og uafsluttet, og dens grænser kan forskydes.

Begrebet livsverden føres sædvanligvis tilbage til Edmund Husserl, den moderne fænomenologis grundlægger. Mit perspektiv læner sig imidlertid mere op ad de senere livsverdensteoretikere Schütz (1999) og Merleau-Ponty (2009/1945).

Schütz taler om den hverdagslige livsverden som en praktisk social verden, en virkelighed, hvor vi som mennesker udøver vore praksisser, og som vi deler med andre. Ifølge Schütz (1999) består den ikke bare af vore egne erfaringer, men også af erfaringer overtaget fra andre. Den hverdagslige livsverden ka-

rakteriseres af at være en virkelighed, som vi, med en indstilling af fuld opmærksomhed mod livet og dets krav, agerer og bevæger os i. Almindeligvis opfattes den som given, entydig og uproblematiseret (Bengtsson 2006).

Merleau-Ponty ser livsverden som båret af kroppens erfaringer. Mennesket eksisterer som krop, og kroppen er både subjekt og objekt samtidig. Den er oplevende og oplevet af andre på samme tid. Han taler om den levede krop, som er subjekt for alle erfaringer og udgangspunkt og perspektiv for ting udenfor personen. Den levede krop er social, dens forhold til andre mennesker er et forhold mellem levede kroppe og kan derfor ikke reduceres til noget rent subjektivt eller rent objektivt (Merleau-Ponty 2009).

Med den levede krop som udgangspunkt befinder vi os altid i et interaktivt forhold til alt, som vi møder i verden. Den er vores tilgang til verden. Enhver forandring af kroppen medfører derfor en forandring af verden, og ved brug af redskaber udvides og modificeres verden (Bengtsson 2006).

Ved at trække på begge disse forståelser af livsverden opnår jeg, at både den sociale og kropslige dimension i livsverdensbegrebet bliver tydelig, hvilken giver mig en god baggrund for at reflektere over kroppen, og især den funktionshæmmede krop som deltager i social praksis.

Ud fra en livsverdenstilgang kan hverdagslivets steder ifølge Bengtsson (2010) betragtes som regionale livsverdner, hver med en vis afgrænsning, men også med visse fællestræk. De er alle inkluderet i livsverden og kan give individet forskellige identiteter.

Mennesket bevæger sig hver dag mellem flere forskellige regionale livsverdner, f.eks. hjemmet, arbejdspladsen, idrætsforeningen, som alle har referencer til livsverden og dermed har visse fællestræk. Denne bevægelse kan rumme visse udfordringer for personen, da det kan indebære et skift mellem forskellige kulturer og koder, men også muligheder for at forskyde grænsen mellem dem.

I min forskning er jeg optaget af forholdet mellem personers regionale livsverdner og de måder, de for individet giver mening til hinanden og livsverden som helhed. Ved at anvende livsverden som analytisk ramme i forhold til hverdagsliv får jeg et billede af, hvordan den verden, mine informanter oplever og lever deres liv i, forandres, når deres deltagelse ændres.

3.3 Krop og funktionsnedsættelse

I dette afsnit beskrives krop og fysisk funktionsnedsættelse med udgangspunkt i kropsfænomenologien, som den fortolkes af Maurice Merleau-Ponty, S. Kay Toombs og Drew Leder.

Mit udgangspunkt er, at der for mennesker med fysisk handicap er særlige forhold på spil angående kroppen, både når det drejer sig om deltagelse i samfundet som sådan, og når det gælder den oplevede betydning af idrætsdeltagelse i deres hverdagsliv.

Ifølge kropsfænomenologien er den krop, der deltager, ikke blot kroppen i fysisk forstand. Det er kroppen som eksistens og med sin særegenhed, der bevæger sig rundt som deltager i forskellige kontekster, siger Merleau-Ponty (2009/1945). Han anerkender, at vi som mennesker *har* en krop, som kan opfattes som et objekt, men pointerer, at vi samtidig *er* kroppen, at kroppen er et subjekt. Merleau-Ponty taler om den fænomenale krop og mener dermed kroppen, som den viser sig, og som personen oplever den.

Mennesket møder altså verden som kropssubjekt. Merleau-Ponty taler om egenkroppen, som altid er situeret i rum og tid, og i denne situation møder kroppen verden. Det er den fænomenale krop, der bevæger sig rundt i verden, mener han.

Det er aldrig vor objektive krop, vi bevæger, men vor fænomenale krop, og det er der ingen gåder i, eftersom det så netop er vor krop, der som beherskelse af de og de områder af verden, retter sig mod de genstande, der skal gribes, og som perciperer dem (ibid:51).

I den forstand er kroppen *intentionel*, den er altid rettet mod noget og altid på vej. 'Det er den, der peger, det er den, der taler' (ibid:168), og den er stedet for menneskets samspil men omgivelserne, hævder Merleau-Ponty. Mennesket forstår andre og opfatter verden gennem kroppen, ligesom det er gennem min krop, jeg perciperer ting' (ibid).

Bevidstheden er i kraft af sin kropslighed i stand til at være hos tingene – at rette sig mod tingene og *gøre* eller *kunne*, frem for at tænke. Man kan sige, at tingene kalder på kroppens handling, og kroppen besvarer tingenes udfordring, f.eks. ved at løfte en kop for at drikke af den (Thøgersen 2010).

Denne rettethed indebærer også, at mennesker står i kropslig forbindelse og kommunikation med hinanden. Oplevelsen af egenkroppen er knyttet til den kommunikation, man har med andre, opstået gennem en *intersubjektivitet* (Merleau-Ponty 2009). Individet forstår andre menneskers udtryk og handlinger gennem kroppen, i en interaktion mellem levede kroppe. Gennem intersubjektiviteten oplever mennesker, at de deler virkeligheden. Med andre ord er vi som mennesker indflettet i hinanden, idet reaktioner fra den ene registreres kontinuerligt i den andens krop (Grundén 2005). Det kan være en kilde til

styrke, men også til sårbarhed, idet andre kan gøre personen til 'objekt' gennem sit blik og sine handlinger. På den måde kan man sige, at kropserfaring formes socialt gennem de relationer, man som menneske indgår i. Gennem bevidsthedens 'jeg-kan' realiseres muligheden for at deltage i verden.

Som mennesker er vi i stand til at udvide vores væren-i verden ved at indlemme nye redskaber, siger Merleau-Ponty (2009/1945). Vi har mulighed for at lære nye redskaber at kende ved, at kroppen griber genstandens betydning gennem en kropslig indsats (Thøgersen 2004), og redskabet bliver således en forlængelse af kroppen i personens handlinger. Den særlige kørestol, som spillerne i kørestolsrugby bruger, bliver en del af den måde, kroppen agerer i spillet og muliggør de handlinger, der skal udføres. At manøvrere stolen bliver en viden i kroppen, som man ikke behøver at tænke over. En vane, der gør, at kroppen behersker situationen.

Som nævnt i afsnit 3.1. indebærer det, at leve med en fysisk funktionsnedsættelse, på en række områder en begrænsning i de muligheder, man har for at deltage i verden. Toombs, som har sclerose, beskriver sin oplevelse af kroppen i relation til omgivelserne sådan:

In particular, the body presents itself as an oppositional force which curtails activities, thwarts plans and projects, and disrupts our involvements with the surrounding world. In various and varied ways the body is experienced as essentially alien, as that which is Other-than-me. (Toombs 1992:127).

Her er der åbenlyst ikke alene tale om en fysisk krop, der fungerer utilstrækkeligt, men om en bestemt måde at være i verden på, som kendetegnes af en samtidig forstyrrelse mellem kropsselve og omgivelserne.

Eftersom kroppen danner perspektiv for individets syn på verden og rammen for orientering i verden og samtidig er stedet for personens intentioner, forstyrrer tab af mobilitet den fænomenale krop og ændrer oplevelsen af kroppen som sted for orientering og intentionalitet. (Toombs 1995).

Almindeligvis åbner bevægelse rummet op og tillader personen frit at ændre position og bevæge sig mod objekter i verden. Nedsat mobilitet øger følelsen af afstand mellem en selv og omgivelserne, siger Toombs (ibid). Man opfatter omgivelserne i forhold til sin funktionshæmmede krop. Et problem med kroppen er et problem i forholdet mellem krop og omgivelser, og når kroppen ændrer sig, ændres livsverden, idet karakteren af personens erfaring bestemmes af kroppens væsen (Edwards 1998).

Den funktionshæmmede krop kan f.eks. medvirke til, at personens oplevelse og strukturering af tid og rum i hverdagen forandres. Det illustreres f.eks. af en informant i mit studie, en 32-årige kvinde, som har delvise lammelser i arme og ben efter en trafikulykke. Hun udtrykker sin oplevelse sådan:

Ting tager bare tid. Det tager lang tid for mig at komme i gang om morgenen og komme i bad og tage tøj på. Jeg kan godt stå op kl. 7 og så alligevel ikke være på arbejde før kl. 9, på trods af, at det tager 20 minutter at køre derned. Det kan godt tage 1½ time for mig at tøffe rundt om morgenen og komme i gang. Det kan ikke nytte noget at sige, at nu skal det sørme gå hurtigt. Det kan da godt være, jeg tænker det, men kroppen reagerer ikke på det i hvert fald. Så ting tager tid.

For at søge forståelse af det at være deltager i verden med en fysisk funktionsnedsættelse, giver Drew Leders begreb *den levede krop* god mening. Med det indrammer han menneskets erfaringer med at leve med kroppen i hverdagslivet, idet han bygger videre på Merleau-Ponty's kropsfænomenologi (Leder 1990).

Leder påpeger, at når kroppen fungerer optimalt i situationen, forsvinder den fra opmærksomhedens fokus. Man glemmer sig selv. Denne tilstand betegnes som 'den ekstatiske krop'⁵ (ibid). Kroppen træder i baggrunden for bevidstheden, og dette fravær af opmærksomhed gør, at kroppen åbner sig mod verden og handler i den. Opmærksomheden er primært rettet mod verden.

Når kroppen derimod manifesterer sig som problematisk, trænger den sig på i personens hverdagsliv og bliver med sin dysfunktion fokus og objekt for opmærksomheden. Denne tilstand betegner Leder 'den dys-fremtrædende krop'⁶, og den kan opstå af forskellige grunde, f.eks. smerte eller funktionsnedsættelse i kroppen selv, vanskeligt tilgængelige omgivelser eller stirrende blikke fra andre mennesker (ibid).

Uanset årsagen vil det, at kroppen opleves som en problematisk genstand, højst sandsynligt have indflydelse på personens væren i verden og på den måde, individet deltager i samfundet. Det illustreres eksempelvis af Toombs i følgende passus:

⁵ Det engelske begreb 'the ecstatic body'

⁶ Det engelske begreb 'the dys-appearing body'

On daily basis, whether I like it or not, I must compensate for its disabilities, hearken to its warnings, allow for its weaknesses, accede to its dictates....In essential ways this “diseased body”, with which I am permanently identified, both shapes my existence and reflects my disordered manner of being in the world. (Toombs 1992:134).

Med afsæt i Leders forståelsesramme antager jeg, at fuldgældig deltagelse i en social praksis forudsætter, at personen i en ekstatiske oplevelse af kroppen kan glemme sig selv og rette sin opmærksomhed mod den aktuelle praksis. Jeg forudsætter således, at hvis handlinger skal findes meningsfulde og personen skal opleve potentielle deltagerbaner og dermed engagere sig i en omfattende transformativ praksis (Lave 1999), må de forhold, der gør kroppen dysfremtrædende, identificeres og forandres. Aktører i denne proces kan være såvel personen selv som omgivelserne.

I princippet finder jeg det sandsynligt, at enhver praksis kan være ramme for selvforglemmelse og en ekstatiske oplevelse af kroppen. Når jeg alligevel i min forskning vælger som udgangspunkt at fokusere på idrætsdeltagelse, er det fordi jeg forudsætter, at denne praksis indeholder såvel særlige udfordringer som særlige muligheder for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse. Min erfaring siger, at idræt er karakteriseret ved, at kroppens udtryk og færdigheder er i centrum og at hele personen som krop er involveret. I og med at deltagelse er kropslig i meget konkret forstand, vil man som deltager tydeligt registrere kroppens muligheder og begrænsninger. Der er med andre ord tale om en praksis, hvor der umiddelbart synes at være store begrænsninger for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse, men hvor det også er muligt at lægge tilrette for fuld deltagelse, og hvor deltagelse rummer klare ’jeg-kan-oplevelser’. Jeg forudsætter, at man gennem idrætsdeltagelse kan lære noget om kroppen som deltager.

I den kritisk psykologisk forståelse af deltagelse synes der ikke at være eksplicit fokus på kroppens betydning, udover at den anses som den fysiske forudsætning for menneskets aktivitet og deltagelse (Holzkamp 1983; Dreier 2008). Ifølge kropsfænomenologien er det imidlertid den fænomenale krop, der deltager i social praksis, og i den sammenhæng bliver det for snævert, hvis man alene betragter den som en fysisk krop, der bevæger sig mellem forskellige kontekster. Dreier åbner dog for en anden tænkning angående kroppen med formuleringen: ‘Our participation is embodied and therefore always situated in particular locations’ (Dreier 2008:22). Der synes her at være en vis analogi

med Merleau-Ponty's pointe, at kroppen altid er situeret i rum og tid, og at det er i denne situation møder kroppen verden (Merleau-Ponty 2009:51). Selv om det ikke umiddelbart berettiger mig til at påstå, at Dreier her taler om embodiment i en kropsfænomenologisk forståelse, og måske netop derfor, finder jeg det frugtbart i forhold til min erkendelsesinteresse at kombinere kritisk psykologis deltagelsesbegreb med en fænomenologisk forståelse af kroppen.

3.4 Handicap og samfund

I overensstemmelse med den relationelle, interaktionistiske forståelse af handicap, som min forskning forbinder sig til, er det relevant at diskutere barrierer for deltagelse knyttet til såvel funktionsnedsættelsen og det omgivende samfund. Efter den forudgående refleksion angående barrierer for deltagelse knyttet til kroppen selv vil jeg i det følgende fokusere på nogle af de faktorer i omgivelserne, der sætter betingelser for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse i deres deltagelse i samfundets fællesskaber.

Barrierer knyttet til den fysiske tilgængelighed er udbredte i samfundet og har stor handicappolitisk bevågenhed i Danmark. Danske Handicaporganisationer har formuleret tilgængelighedspolitiske tiltag, der går ud på at skaffe lige muligheder for alle til at færdes i de fysiske omgivelser, og arbejder løbende med aktuelle sager i den sammenhæng (Danske Handicaporganisationer).

Der synes imidlertid også at ligge væsentlige og komplekse barrierer for deltagelse i den sociale tilgængelighed, og det vil være mit primære fokus i dette afsnit.

Robert Murphy, amerikansk antropolog med fysisk funktionsnedsættelse, påpeger, at den største udfordring for, at personer med fysisk handicap kan deltage fuldt i samfundet, ikke er deres fysiske skavanker, men snarere det væv af myter, frygt og misforståelser, som samfundet knytter til dem. Personer med fysisk handicap må ifølge Murphy gøre en ekstra indsats for at etablere status som selvstændige og værdifulde mennesker (Murphy 1995).

Disse sociale barrierer må betragtes som en del af de livsbetingelser, som personer med fysisk funktionsnedsættelse er underlagt, og som individet må søge at få rådighed over med henblik på at udvide sin handleevne.

I det følgende vil jeg koncentrere mig om tre områder af disse betingelser under overskrifterne: Stigmatisering, Liminalitet og Den politiske krop.

Stigmatisering

Goffman beskrev i 1968 i sin bog 'Stigma', hvordan den anderledes kropslige fremtoning, der som regel er knyttet til fysisk handicap, kan medføre, at omgivelserne tillægger personen en række andre defekter som utilregnelighed, lav intelligens eller skræmmende overnaturlige evner (Goffman 1963). Andre mennesker anser ikke personen for at være et 'rigtigt menneske', de vender sig væk og har ikke forventninger om, at personen kan deltage i almindelige sociale sammenhænge som f.eks. job og familieliv. Dette ser Goffman som resultatet af den stigmatiseringsproces, der finder sted, når mennesker, der tilhører en afvigende minoritet, møder 'det normale' (Goffman 2009/1963).

Et *stigma* er ifølge Goffman en social proces, hvor anderledes menneskers sociale identitet ødelægges som følge af omgivelsernes reaktion, kategorisering og bedømmelse. Mennesker, som viser ikke-kulturelt acceptable egenskaber eller adfærdsformer, placeres i nedvurderende sociale stereotyper og udsættes for social miskredit. Ud over kropslige deformiteter eller misdannelser kan denne miskredit udløses af adfærd, der knytter sig til karaktermæssige fejl eller karakteristika der er forbundet med slægtsbetingende forhold som race, religion eller nationalitet.

Goffman (ibid) fremhæver tre centrale elementer i stigmatiseringsprocessen: For det første sker der hos den, der møder det anderledes menneske, en kobling af det observerede til en stereotyp forståelse af personens egenskaber i almindelighed. Alle de unikke personlige kvaliteter og egenskaber, som personen selv sagt også rummer, udraderes af sansningen. For det andet udsættes den stigmatiserede for diskrimination og statustab og ekskluderes fra en række af de udfoldelsesmuligheder og den almindelige respekt, som tilkommer mennesker i almindelighed i samfundet. Endelig spiller fordomme en afgørende rolle. Modviljen mod og udgrænsningen af det anderledes menneske bygger på en form for intuitiv eller automatisk generalisering af negative opfattelser begrundet i de konstaterede afvigelser (ibid).

Når mennesker med fysisk funktionsnedsættelse udsættes for et stigma, medfører det en barriere for deltagelse i det sociale liv. Stigmatiseringen indebærer, at personen i en given social sammenhæng mere eller mindre unddrages den almindelige accept, der naturligt gives ikke-stigmatiserede individer på området. Personen kommer i omgivelsernes øjne til at fremstå som sit stigma, hvorved andre sider af hans personlighed og identitet træder i baggrunden, og han kan opleve sig selv som anderledes og uden for det kulturelle fællesskab (ibid).

I en anden social sammenhæng, hvor personens mulighed for deltagelse er større, kan forskelligheden og dermed stigmatiseringen imidlertid føles mindre. Ifølge en informant i min undersøgelse, en 25-årig kvinde, som er født spastiker og spiller kørestolsrugby, kan idrætsdeltagelse medvirke til, at stigmaet svækkes. Hun er fortæller:

Jeg kan godt bruge idrætten som en ice-breaker, når jeg møder nye mennesker. Det giver noget fælles, man kan snakke om. Der bruger jeg den rent socialt, og jeg synes da det er sjovt, at andre mennesker bliver imponerede af det. Man får også noget anerkendelse eller respekt, eller hvad man skal kalde det.

Hvad end den fysisk funktionshæmmede må mene om sig selv, tilskrives han en negativ identitet af samfundet, og det meste af hans sociale liv er en kamp mod dette pålagte omdømme, hævder Murphy (1995). Samtidig påpeger Goffman, at personen kan håndtere sit stigma ved at beherske fysiske aktiviteter, som almindeligvis må anses for udelukket for personer med den pågældende funktionsnedsættelse, for derved at opnå social accept (Goffman 2009). Forskning sandsynliggør også, at omgivelserne syn på mennesker med fysisk handicap bliver mindre negativt, hvis de dyrker idræt. (Arbour, Latimer, Ginis & Jung 2007; Taub, Blinde and Greer 1999).

Således tillader jeg mig at antage, at personer med fysisk funktionsnedsættelse, som er aktive idrætsudøvere, tilskrives en mere positiv identitet af omgivelserne, end man ellers ville forvente. Jeg er optaget af, hvorvidt dette kan skabe ændrede vilkår for deltagelse i samfundet som sådan, hvad angår større accept og rummelighed i omgivelserne. Men også af, hvorvidt den anerkendelse og respekt, personen oplever, kan transformeres og medvirke til at personen opnår bedre sociale betingelser for at deltage og mod til at udvide sin deltagelse til andre kontekster i samfundet.

Liminalitet

Ifølge Murphy er det ikke blot den sociale identitet, der bliver skadet gennem stigmatisering. Mennesker med fysisk handicap befinder sig så at sige i et forseglet rum i samfundet, på grænsen mellem syg og rask og hverken eller. De er 'liminale', siger Murphy et al (1988:238) med henvisning til antropologen Victor Turner (1967). Tilsyneladende medfører det, at andre mennesker føler sig usikre på, hvordan de skal tage kontakt, hvilket ofte skaber en social di-

stance, hvor den fysisk funktionshæmmede person enten mødes med overdreven opmærksomhed eller undgås.

Denne ambivalens fra omgivelserne medfører ofte en social isolation, der udmønter sig i, at personer med fysisk funktionsnedsættelse bliver 'usynlige' i det offentlige rum. De bliver set, men også set bort fra. Murphy udtrykker det sådan:

And so we are treated to the paradox of nobody 'seeing' the one person in the room of whom they are most acutely, and uncomfortable aware (Murphy et al 1988:239).

Omgivelserne forsøger ifølge Murphy at undgå faren ved det vildnis af misforståelser og modsatrettede følelser, mødet med en person med funktionsnedsættelse giver anledning til, ved ikke at se personen. Man fornægter afvigelse gennem 'blindhed' (ibid), antageligt fordi handicap opfattes som et levende symbol på fiasko, skrøbelighed og svækkelse (Murphy 1995:143).

En informant i min undersøgelse, Michael, som er 33 år og kørestolsbruger efter en idrætsulykke med motocross, har en tilsvarende oplevelse. Han siger om omgivelsernes reaktion på ham:

Lige meget hvor man kommer hen, så er der ikke så mange, der henvender sig til én, hvis man kommer i kørestol. De vender den anden vej, eller hvad de nu gør.

Sartre beskriver, hvordan den andens blik kan få én til at føle sig vurderet som objekt eller blive skamfuld over, hvem man er. Personens vurdering af sig selv aktiveres gennem den andens blik. Man ser og vurderer sig selv, som man fremtræder for den anden. Man ser sig selv som objekt, fordi man fremtræder som objekt for den anden (Sartre 1956).

Man kan således tale om, at omgivelserne blik fastholder personen i funktionshæmningen gennem objektivering af kroppen. Andres blikke, hvad enten de er stirrende eller ignorerende, kan opleves som en social akt, der stempler mennesker, hvis krop eller adfærd ikke umiddelbart kan falde sammen med det 'visuelle status quo' (Garland-Thomson, 2009).

Dette normgivende blik på den anderledes krop kan således tvinge personer med synlig funktionsnedsættelse til at opretholde en konstant opmærksomhed på, hvordan de fremtræder i forhold til de normer for krop og udseende, som er sat i samfundet. Kroppen gøres til objekt for både omgivelserne og personen selv. Som omtalt i afsnit 3.3. kan denne opmærksomhed på den

dys-fremtrædende krop være en hindring for, at personen kan rette sin bevidsthed ud mod verden og deltage i samfundets fællesskaber.

Flere forskere har peget på, at mennesker med fysisk funktionsnedsættelse føler sig synlige på en mere positiv måde, når de viser sig som idrætsudøvere, end når de færdes i samfundet i almindelighed (Page et al 2001; Sousa et al 2009). Noget tilsvarende giver flere af informanterne i mit studie udtryk for, f.eks. Michael, som blev præsenteret ovenfor. Han dyrker håndcykling på eliteniveau og fortæller:

Der var ikke nogen andre her i byen, der kendte mig, da jeg kørte motocross, men nu kender 2/3 ham, der kører den cykel dér. Så det er lidt anderledes. Man bliver mere synlig, end da jeg kørte motocross. Det synes jeg, er fint.

Det er altså sandsynligt, at andres usikkerhed over for et menneske med fysisk funktionsnedsættelse kan mindskes, når personen træder frem som idrætsudøver, og at det kan medføre, at de mere ligefremt åbner for kontakt med personen. Hvis man samtidig går ud fra, at personens egen oplevede positive fremtræden kan befordre, at kroppens dysfunktion træder i baggrunden for personens opmærksomhed, kan disse faktorer antageligt udvide personens handleevne og lette adgangen til deltagelse i samfundets fællesskaber.

Den politiske krop

Såvel Goffman's ideer om stigmatisering som Murphy's tanker angående liminalitet kan ses som et udtryk for de sociale magtforhold, der er på spil for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse. Forhold som udgør en del af deres livsbetingelser og det rum, hvori deres handlinger finder sted. Men også politiske magtforhold i relation til den handicappede krop synes at sætte betingelser for deres handleevne. Her vil jeg især opholde mig ved, hvordan den overvågelse / disciplinering, regulering og kontrol af kroppe, der ifølge Foucault (2002/1975) finder sted i vores kultur, kan få indflydelse på individets handleevne, især når der er tale om et fysisk handicap.

I vores sundheds- og kropsfikserede kultur er den politisk korrekte krop slank, stærk, androgyn og fysisk veltrænet. Og gennem den demonstreres kulturens kerneværdier autonomi, sejhed, konkurrencedygtighed, ungdom og selvkontrol, siger Sheper-Hughes & Lock (1987:25). Det enkelte individ forventes at arbejde hårdt for at opnå og vedligeholde denne krop.

Foucault hævder, at kroppen i det moderne samfund kommet til at repræsentere det terræn, hvor politiske og personlige kampe udkæmpes (Foucault

2002/1975). Med begrebet bio-magt beskriver han, hvordan kroppen opfattes som en maskine, der disciplineres til at være føjelig og normal. Kroppen udsættes for regulering og kontrol gennem selv-overvågning, idet individet internaliserer budskabet angående den 'normale' krop og holder sig selv i selen for at tilpasse sig dette, mener Foucault (ibid). Kroppen er kun nyttig og magtfuld, hvis den er både produktiv og underkastet normerne. En vigtig pointe er, at den disciplinerende magt ikke findes i et bestemt system i samfundet, men er overalt i hverdagens praksisser, skabt, vedligeholdt og udøvet gennem diskurser (Andrews 1993:157). Det giver Foucault anledning til at hævde, at det derfor også er muligt at modsætte sig undertvingelse og normalisering gennem lokale kampe i hverdagen (Foucault 2002/1975).

Afhængighed og mangel på kontrol betragtes med foragt, og det er oplagt at opfatte deltagelse i idræt som en normaliseringsproces for mennesker med fysisk handicap. En måde at opnå kontrol over den afvigende og defekte krop. Men inspireret af den måde feministisk idrætsforskning har anvendt Foucaults ideer (Ashton-Schaeffer et al 2001), kan man imidlertid i stedet vælge at fokusere på det frigørende potentiale, som idræt kan have for deltagerne.

Jeg er med andre ord interesseret i, hvorvidt mennesker med fysisk funktionsnedsættelse gennem idrætspraksis kan opnå erfaringer, der giver dem en opfattelse af kroppen som magtfuld, også selv om den ikke er 'politisk korrekt'. Jeg antager, at det vil være en måde at få rådighed over den del af deres livsbetingelser, der er knyttet til de magtmekanismer, der skabes via samfundets diskurs angående handicap, og at det dermed vil udvide deres handleevne og give dem basis for at handle og deltage som den krop, de er.

3.5 Idræt – begreb og social praksis

Idræt forstås i dette studie ud fra et udvidet idrætsbegreb, som det er beskrevet af Bøje og Eichberg (1994). I deres optik er idrætten i den danske kultur organiseret i forhold til en trialektik, hvor idræt kan dyrkes henholdsvis med henblik på præstation, sundhed og kropserfaring. Som udøver kan man altså i det danske idrætsbillede finde aktiviteter, der tilfredsstiller forskellige motiver for at dyrke idræt, hvad enten man primært ønsker om at konkurrere, blive sund og veltrimmet eller udtrykke sig og opnå kropserfaring gennem bevægelse.

Ifølge en analyse af den danske breddeidræt er idrætsaktivitet for de fleste motiveret i at forbedre sundheden (Idræt for alle 2009). I den kvantitative undersøgelse i denne afhandling, foretaget blandt en population med forskel-

lige funktionsnedsættelser, står sundhed ligeledes øverst på listen som motiverende faktor; men glæde ved bevægelse og det sociale fællesskab står også højt som motiverende faktor.

Størsteparten af de mennesker, der selv oplyser, at de er fysisk aktive, deltager imidlertid i aktiviteter, som kan dyrkes individuelt og med stor fleksibilitet, f.eks. løb, vandreture og styrketræning. Dette gælder både for mennesker, med og uden funktionsnedsættelse (ibid). Det udelukker dog ikke, at det sociale fællesskab opleves som vigtigt og motiverende.

Mennesker med fysisk funktionsnedsættelse har mulighed for at dyrke særligt tilrettelagte aktiviteter, primært organiseret i Dansk Handicap Idræts Forbund. Der findes dog også et stigende antal tilbud inden for rammerne af de øvrige idrætsorganisationer, hvor mennesker med fysisk funktionsnedsættelse kan dyrke idræt sammen med andre, både med og uden handicap. 42% af mennesker med handicap er idrætsaktive, men blot 2% af dem dyrker idræt i en handicapidrætsforening. Dette vidner om stor interesse for at dyrke alle former for idræt (ibid), og et stigende antal i den danske befolkning i almindelighed dyrker idræt udenfor de organiserede idrætsrammer.

Der er således generelt gode muligheder for at bliver idrætsdeltager, uanset hvad motivationen er, og der er flere veje at komme ind i idrætten.

Informanterne i mit studie angiver i deres fortællinger forskellige motiver for at dyrke idræt, og jeg antager, at det har sammenhæng med, hvilket forehavende de har med at deltage, og hvilke erfaringer, de opnår gennem idrætsdeltagelse. For nogle ses, at motiverne har forandret sig gennem årene.

En relevant indvending i forhold til mit forskningsspørgsmål kan være: Hvad er det særlige ved idræt, siden jeg antager, at idrætsdeltagelse kan have betydning for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse, i forhold til deltagelse i andre kontekster i hverdagslivet? Det vil jeg herefter forsøge at give mit bud på.

Karakteristisk for idræt er, at der er tale om en kropsligt orienteret kontekst, hvor bevægelse er et centralt element i deltagelsen. Kroppen indgår samtidig i en social og kulturel sammenhæng, hvor kommunikation og samspil i udtalt grad sker gennem bevægelse. Når disse aktiviteter tilrettelægges for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse, sker det med henblik på, at man kan deltage som den krop, man er. Det betyder for eksempel, at de fysiske barrierer er forsøgt elimineret ved hjælp af teknologier som f.eks. en specielt konstrueret kørestol eller en særligt indrettet styremekanismer i en sejlbad. Der kan også være tale om aktiviteter med spilleregler, der er særligt tilpassede de personer, der deltager.

Det er altså en særligt tilrettelagt social praksis, der gør det muligt at indgå i en læreproces, som man måske ikke umiddelbart har adgang til i andre sammenhænge, hvor barrierer i omgivelserne kan stå i vejen for fuldgyldig deltagelse. Samtidig kan det give personen en oplevelse af 'glemme' den funktionshæmmede krop (se afsnit 3.3), fokusere på kroppens muligheder og rette opmærksomheden mod omgivelserne.

Når man dyrker idræt deltager man i et frivilligt, forpligtende praksisfællesskab. Man har mulighed for at deltage på mange måder 'i indbyrdes skiftende relationer med et fuldgyldigt medlemskab af det sociale praksisfællesskab for øje, og deltagelsen tegner sig nærmest som en gåen op i en medlemskreds uden entydige orienteringspunkter og målestokke', siger Jespersen (1999:171) med reference til Lave & Wenger (1991).

Netop det kan, som tidligere omtalt (afsnit 3.1), give forudsætninger for at personen oplever potentielle deltagerbaner og deltagelsesrelationer og på den baggrund får mod på at engagere sig i en transformativ praksis.

Når man derudover medtænker kroppens rolle som situeret subjekt (Merleau-Ponty 2009) og anerkender, at det er kroppen, der forstår, og at læring indebærer en 'kropslig indvielse' i handlingen (Jespersen 1999:176), vil der være grund til at antage, at deltagelse i idrætspraksis rummer en væsentlig mulighed for, at mennesker med fysisk handicap kan lære noget, som de kan genskabe i andre handlekontekster.

3.6 Teori som antagelser

De teorier, jeg har valgt, kan belyse spørgsmålet fra forskellige sider, men de kan samtidig ses som et udtryk for den position og det perspektiv jeg tager, når jeg ser ind i mine informanternes hverdagsliv med idræt. Med mit teorivalg indkredser jeg således mit undersøgelsesfelt og udgår fra bestemte antagelser. Disse antagelser er en del af min forforståelse, som jeg bærer med mig ind i analysen af empirien i den kvalitative undersøgelse, men som jeg samtidig forsøger at tjøle i det første møde med data. Teorierne vil i diskussionen blive inddraget i diskussionen af analysens resultater. (Jørgensen 1995).

4. Afhandlingens tre studier

Min afhandling består som nævnt i afsnit 1.3 af tre studier, hvoraf hovedstudiet er en kvalitativ undersøgelse. De øvrige to studier, et litteraturstudie og en statistisk undersøgelse, skal ses som supplerende i forhold til dette.

I dette kapitel præsenterer jeg først disse to studier relativt kortfattet med henvisning til to af afhandlingens artikler, som beskriver undersøgelsesernes formål, indhold og metoder mere detaljeret.

Dernæst omtaler jeg i meget korte træk den kvalitative undersøgelse, da jeg i afhandlingens følgende kapitler går mere i dybden med refleksioner over indhold og metode i denne undersøgelse.

Afsluttende reflekterer jeg over sammenhængen mellem afhandlingens tre studier.

Litteraturstudiet

Projektets litteraturstudie præsenteres i artiklen *'Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.'*

Jeg har i dette studie udarbejde en oversigt over den forskning der er publiceret på området i internationale tidsskrifter med henblik på at skabe et afsæt for mit eget kvalitative studie.

Min søgning tog udgangspunkt i spørgsmålet:

Hvordan oplever mennesker med fysisk handicap betydningen af at deltage i idræt i forhold til deltagelse i andre kontekster i hverdagslivet?

Jeg søgte i databaserne SPORTDiscus, PsycInfo, Soc INDEX, PubMed, Eric, Sociology of sport online (sosol), og The International Review for the Sociology of Sport. Søgeprocessen fandt sted fra 15. september til 15. december 2009. Artikler publiceret på engelsk, dansk, norsk og svensk fra 1987 til 2009 blev medtaget. En mere detaljeret beskrivelse af søgeprocessen med kombinationen af søgeord ses i artiklen.

Søgningen identificerede 71 studier, som i første omgang syntes relevante for problemstillingen, og både kvantitative og kvalitative studier blev screenet. Ved pragmatisk læsning blev artikler, der umiddelbart syntes at belyse spørgsmålet, medtaget.

Kun studier, der anvendte kvalitative metoder, blev inkluderet, da formålet var at undersøge den oplevede betydning af deltagelse i idræt for hverdagslivet. Fokus er her den levede erfaring af hverdagslivets kompleksitet og ikke den statistiske sammenhæng mellem forskellige begivenheder i hverdagslivet.

Studier, der anvendte blandede metoder, blev også inkluderet, hvis kvalitative fund kunne udskilles. Kvantitative studier blev ikke inkluderet som data, men i stedet brugt som baggrund for at beskrive og definere temaernes relevans. Det samme gjorde sig gældende for reviews.

Jeg fandt 14 studier, der eksplicit reflekterede over den oplevede betydning af idrætsdeltagelse for hverdagslivet hos mennesker med fysisk handicap. Fra disse studier udtrak jeg gennem en hermeneutisk tekstanalyse data i form af 6 temaer: *At lære sociale regler gennem idræt, At være en del af et fællesskab, Handicappet i et ikke-handicappet samfund, Opfattelse af identitet, Psykologisk empowerment samt Vedligeholdelse og uafhængighed.*

Sammenfattende viser mit review følgende resultater:

Jeg finder ikke direkte belæg for, at den sociale rolle som deltager, personer med fysisk funktionsnedsættelse oplever i idrætten, kan transformeres til andre kontekster i hverdagen.

Oplevelser i idrætten synes at have en vis betydning for evnen til at mestre et handicap i samfundet. Billedet af den aktive, kompetente og dygtige person med funktionsnedsættelse ser ud til at give et modbillede til de sociale stereotyper af inkompetence og åbner for en mere inkluderende holdning i samfundet, der gør deltagelse lettere. For nogle personer medfører den mere positive oplevelse af kroppen, som de oplever i idrætten, en mere fri opfattelse af kroppen i samfundet, så de tager mindre notits af andres stirrende blikke og normen for den smukke krop. Om dette medfører en ændret deltagelse i samfundet, er ikke klart.

Identiteten som idrætsudøver ser ud til at kunne udfordre handicapidentiteten, hvilke muligvis kan indebære et potentiale for en ændret selvopfattelse og en øget oplevelse af personlig styrke. De inkluderede studier tager ikke stilling til, om dette får betydning for personernes deltagelse i andre sammenhænge.

Personer med funktionsnedsættelse, der dyrker holdidræt synes at opleve, at de tilhører en speciel kultur og et særligt værdifuldt fællesskab. Det bidrager til deres livskvalitet og letter deres sociale relationer i idrættskonteksten. Det er ikke direkte klart, om dette får betydning for personernes deltagelse i sociale fællesskaber generelt eller fører til en fælles kamp mod diskrimination af mennesker med handicap.

Deltagelse i idræt synes at medføre psykologisk empowerment i idrættskonteksten for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse. Det antages at have betydning for deres følelse af personlig styrke, hvilket fører til en øget deltagelse i andre af hverdagslivets kontekster.

De fysiske kompetencer og den fitness, som opnås gennem idrætsdeltagelse, har tilsyneladende umiddelbart betydning for personernes mulighed for at be-

vare deres sociale kontakter, opretholde evnen til at deltage i aktiviteter i samfundet og bevare et selvstændigt liv.

De inkluderede studier præsenterer ikke en eksplicit eller fælles teoriramme angående deltagelse og læring, ligesom de heller ikke tager direkte stilling til, hvorvidt deltagelse i idræt kan medføre ændret deltagelse i andre kontekster i hverdagen.

Jeg har derfor i artiklen valgt at diskutere resultaterne i forhold til deltagelsesbegrebet, som det præsenteres i Kritisk Psykologi (Dreier 2008; Holzkamp 1998) og social læringsteori (Lave 1999; Lave og Wenger 1991), idet min intention er at skabe et afsæt for mit kvalitative studie.

Herfra konkluderer jeg, at hvis jeg skal undersøge problemstillingen nærmere, må jeg benytte mig af såvel interviews med mennesker med fysisk funktionsnedsættelse som af observationer af de hverdagspraksisser, der kendetegner personernes liv, herunder deltagelse i idræt. Ifølge Dreier (2008) kan man kun afdække forholdet mellem idrætsdeltagelse og hverdagslivet i øvrigt, hvis man følger tæt, hvad der foregår i en række af de kontekster, der udgør personens hverdagsliv.

Litteraturstudiet giver mig således et billede af, i hvilket felt min egen forskning befinder sig, og tilbyder et fingerpeg om, hvilke metoder jeg kan bruge i mit kvalitative studie for at belyse problemet yderligere.

Den statistiske undersøgelse

Projektets statistiske undersøgelse præsenteres i artiklen *'Participation in physical activities and everyday life of people with disabilities'*.

Jeg har undersøgt, om der kan vises statistisk sammenhæng mellem idrætsdeltagelse og deltagelse i andre samfundsarenaer for mennesker med funktionsnedsættelser i bred forstand. Desuden er intentionen at genere hypoteser og nye spørgsmål angående denne sammenhæng eller mangel på samme.

Min motivation for at gennemføre denne undersøgelse er, at vi i fagfællesskabet mangler forskningsbaseret statistisk viden på området for at kunne videreudvikle viden og praksis inden for feltet.

I undersøgelsen anvendes en kvantitativ metode med afsæt i et positivistisk videnskabssyn. Data indsamles gennem et telefoninterview med 1321 personer, der oplyser, at de har nedsat funktionsevne relateret til ét eller flere af områderne: Ben, arme, hænder syn, adfærd eller intellekt. Interviewet tog udgangspunkt i en spørgeguide med 11 lukkede og halvåbne spørgsmål angående idrætsdeltagelse. 922 personer valgte at deltage.

Populationen er et udsnit af den danske befolkning, tilfældigt udvalgt af SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. Denne population har tidligere været kontaktet i en større undersøgelse af deres livsvilkår, og der er derfor i analysen mulighed for at sammenstille data angående idrætsdeltagelse med data angående deltagelse i andre sociale kontekster og dermed afdække statistiske sammenhænge. Da jeg kun har begrænset kompetence inden for statistisk analyse, blev analysen gennemført af en statistiker, som anvendte programmet STATA 11.2. Tolkningen af data og produktion af artiklen foregik i tæt samarbejde mellem statistikeren og mig.

En dybere beskrivelse af indhold og metode i dette studie findes i artiklen.

I analysen fokuserer vi på sammenhængen mellem idrætsdeltagelse og de fem områder: Beskæftigelse på arbejdsmarkedet, uddannelsesniveau, frivilligt arbejde, aktiv deltagelse i handicaporganisationer og deltagelse i fritidsundervisning. På alle områder findes den statistiske sammenhæng at være signifikant, således at mennesker med funktionsnedsættelse, der er regelmæssigt fysisk aktive uden for hjemmet, mere sandsynligt deltager i disse kontekster end dem, der ikke er fysisk aktive.

Med udgangspunkt i det, at være regelmæssigt fysisk aktiv uden for hjemmet, peger undersøgelsen på, at mennesker med nedsat funktionsevne deltager på tværs af kontekster. Hvis man er aktivt deltagelse i én sammenhæng, er der en overvejende sandsynlighed for, at man også er aktiv i de andre kontekster, som undersøgelsen har fremhævet.

Dette viser sig, når man vælger idrætsdeltagelse som omdrejningspunkt i analysen. Det betyder ikke nødvendigvis, at idrætsdeltagelse er årsag til deltagelse i andre sammenhænge, men snarere at det at være aktivt deltagende i idræt er part i en klynge af kontekster, hvor personerne er deltagere. Man kan derfor antage, at deltagelse i idræt, såvel som de andre kontekster i klyngen, kan være en vej ind i en aktiv livsstil, hvor deltagelse befordrer deltagelse.

Det kvalitative studie

Projektets kvalitative studie undersøger denne deltagelse på tværs af kontekster og sætter fokus på, hvordan det man erfarer i idrætsteksten, viser sig som ændret deltagelse i hverdagen. Her er informanterne en gruppe på 7 mennesker med fysisk funktionshæmning, og metodisk anvendes narrative interviews og observationer af fænomenologisk-hermeneutisk tilsnit. Når jeg i dette studie har valgt at samarbejde med en relativt lille gruppe mennesker, er det ud fra en intention om både at trænge mere i dybden, men også at kunne håndtere kompleksiteten i temaet. Jeg har udvalgt mennesker med funktions-

nedsættelse direkte knyttet til kroppen, idet jeg er særligt optaget af de muligheder, der for dem måtte ligge i deltagelse i idræt, hvor kroppens udfoldelse er central.

Udvalgte perspektiver og resultater i dette studie formidles i artiklerne: *Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber* og *You have to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with a physical disability*.

Afhandlingens kapitler 5-9 uddyber indhold og metoder i det kvalitative studie.

Sammenhæng mellem studierne

Den statistiske undersøgelse og det kvalitative studie er udført sideløbende og med forskellige populationer. Der er altså ikke tale om et 'mixed-method-studie', men om to forskellige studier, der hver belyser feltet idræt og deltagelse i hverdagslivet for mennesker med funktionsnedsættelse fra to forskellige positioner, såvel metodisk som indholdsmæssigt, og med forskellige populationer som udgangspunkt.

Resultaterne lægger dog op til et forsøg på at se dem i lyset af hinanden og med et kritisk blik diskutere, hvordan de kan berige hinanden i forsøget på at udforske det aktuelle felt yderligere. Den tråd tager jeg op i diskussionen i kapitel 10.

5. Videnskabsteoretisk ramme for det kvalitative studie

I dette kapitel argumenterer jeg for, at jeg har valgt den fænomenologiske hermeneutik som videnskabsteoretisk ramme i mit kvalitative studie, og beskriver, hvordan jeg ser og afgrænser fænomenologien og hermeneutikken i relation til mit studie.

Min erkendelsesinteresse er at indkredse 'betydningen af deltagelse i idræt, oplevet af mennesker med fysisk funktionsnedsættelse'. Jeg vender mig mod det som et fænomen i fænomenologisk forståelse, som noget, der viser sig for mig. Denne forståelse indebærer 'et gensidigt afhængighedsforhold mellem objekt og subjekt' (Bengtsson 2006, s. 16). Fænomenet gør noget ved mig og jeg gør noget ved fænomenet.

Jeg anvender en fænomenologisk hermeneutisk fremgangsmåde, baseret på den eksistensfilosofiske fænomenologi, som også danner grundlag for udvikling af den moderne hermeneutik (Bengtsson 2006). Inspireret af Dahlberg et al (2008) betragter jeg fænomenologi og hermeneutik som supplerende hinanden i at udvikle ideer, som hjælper os til at forstå mennesker og vores engagement med hinanden i og igennem verden. Det, der forener de to filosofiske traditioner, er livverdensperspektivet (ibid:87).

Intentionen med fænomenologisk hermeneutisk funderet forskning er at beskrive, hvad der viser sig, systematisk at undersøge det sansede og forsøge at komme til en dybere forståelse ved at stille spørgsmål, reflektere og finde frem til mulige forståelser eller svar, der kan gøre forskeren klogere på den virkelighed hun har oplevet (Rønholt, 2006). Den hermeneutiske dimension muliggør fortolkning af fænomenerne ved at man lytter til dem, lader sin forforståelse konfronteres med dem og er parat til at forandre sin forståelse på den baggrund.

5.1 Fænomenologisk hermeneutik

Fænomenologi tilbyder et kraftfuldt middel til at illustrere menneskets oplevelse af at leve med en funktionsnedsættelse. Især ved at gøre det dynamiske forhold mellem krop og verden og det fænomenologiske begreb 'den levede krop' eksplicit, giver det indsigt i den forandring af tid og rum, som ifølge Toombs (1995) er et indbygget element i et fysisk handicap. Yderligere kan det belyse den emotionelle dimension af fysisk dysfunktion. Toombs siger:

In providing a window into lived experience, phenomenology gives invaluable information about the everyday world of those who live with disabilities (Toombs, 1995:10)

Fænomenologisk metode peger ifølge Keller (2006) mod tre grundlæggende strategier, baseret på Heideggers og Merleau-Pontys forståelser, nemlig beskrivelse (reduktion), fortolkning (konstruktion) og dekonstruktion (destruktion). Strategierne går i forskellig retning, så man må vælge det der tjener den konkrete erkendelsesinteresse bedst.

I dette studie er min fremherskende strategi beskrivelse og fortolkning, det sidste med afsæt i hermeneutikken, som den er beskrevet af Gadamer (2007/1960).

Fænomenologi og hermeneutik ønsker at gribe fænomeners mening, analysere, syntetisere og præsentere dem og deres mening så troværdigt som muligt. Ting og begivenheder ses ikke blot som sådan, men sådan som de opleves som fænomener. Livet manifesterer sig i erfaring, og både fænomenologi og hermeneutik søger mønstre af mening såvel som unikke erfaringer, siger Dahlberg et al (2008).

Som forsker i livsverden befinder man sig i relationen mellem sig selv og den verden, man oplever og ønsker at beskrive. Man er kreativt medvirkende til at give verden mening. Derfor må man være opmærksom på, hvad man selv bidrager med i sin forståelse og beskrivelse af verden. Målet er at opdage, analysere, tydeliggøre, forstå og beskrive mening ud fra en videnskabelig holdning. Det beskriver Dahlberg et al sådan:

Rather than formal steps or protocols, the necessary approach for lifeworld research is characterized by an aspiration for sensitive openness, a concern for elucidation, and a purposeful leaving aside of expectations and assumptions so that the phenomenon and its meaning can show itself and, perhaps, surprise its researchers (ibid:96)

Grundlæggende i fænomenologisk forskning er således at gå 'til tingene selv' og kravet om åbenhed og følsomhed over for 'tingene' (Bengtsson 2005). Man går til fænomenet med en åben attitude med det mål at forstå, hvad der gør det interessant som fænomen. Det indebærer også, at man som forsker vælger de metodiske redskaber, der stiller én til rådighed for fænomenet (Mer-

leau-Ponty 2009). Der er altså ikke i forvejen en metode, der er den eneste ene.

Åbenhed er en ægte vilje til at høre, se og forstå, at udføre sin forskning på fænomenets præmisser, med ydmyghed, følsomhed og fleksibilitet, siger Dahlberg et al (2008). Men samtidig må forskeren være opmærksom på den risiko, det intersubjektive møde indebærer for, at forskerens egen oplevelse af fænomenet kommer til at træde i forgrunden. Åbenheden skal være rettet mod fænomenet og informanten (ibid).

Det er nødvendigt at forskeren er tæt på det fænomen, der udforskes, for at være åben over for det, men det indebærer samtidig en risiko for at man taber sin åbenhed og distance. Forskerens nysgerrighed kan forsvinde, og forudindtagne opfattelser kan tage over. Som forsker må man derfor hele tiden bevæge sig mellem nærhed og distance til fænomenet, for ikke at fortabe sig i situationen, så man mister afstanden til interaktionen og indholdet. Dette er 'the dance of lifeworld research' (ibid: 108).

Et centralt tema i forhold til denne åbenhed, er den fænomenologiske reduktion, som især Giorgi er fortaler for, inspireret af Husserl (Giorgi 1997). Begrebet dækker over den proces i beskrivelsen, hvor man behersker eller 'sætter parentes om' sin forforståelse i form af personlig overbevisninger, teorier og andre antagelser, der kan hindre forskerens åbenhed og vildlede forståelsen af mening. Jeg foretrækker dog i denne sammenhæng at lade mig inspirere af Dahlbergs udlægning af begrebet 'bridling', der forstås som det 'at tøjle' sin forståelse som helhed:

The term 'bridling' moreover covers an understanding that not only takes care of the particular pre-understanding, but the understanding as a whole. We bridle the understanding so that we do not understand too quick, too careless, or slovenly, or in other words, that we do not make definite what is indefinite (Dahlberg 2006:16).

Dahlbergs udgangspunkt for dette begreb er, at vi hverken kan eller ønsker at afskære den kraft, der er i det, vi tager for givet. Men, med reference til Merleau-Ponty, foreslår hun, at vi indtager en refleksiv position, der hjælper os til at slække på de kraftige intentionelle bånd, der binder os til verden. Det vil give os det *albuerum*, vi behøver for at kunne se, hvad der sker, når vi forstår fænomener og deres mening (ibid).

Mening er ikke endelig eller absolut, men altid bundet til en kontekst, og dermed er udforskninger og beskrivelser af fænomener aldrig endegyldige,

siger Dahlberg (2006). Som forsker har jeg imidlertid den udfordring at beskrive det konkrete og det mest essentielle i forhold til fænomenet, så modtageren af budskabet har mulighed for at vurdere hvorvidt resultaterne giver generel mening. Men udfordringen går også på at sprogliggøre de mere usynlige sider af menneskelig eksistens, at kommunikere mening og hjælpe andre til at opfatte og forstå den levede erfaring. Risikoen er, at vi ved sproget skiller essens fra eksistens, siger Merleau-Ponty (2005), og derved i beskrivelserne fjerner os fra de originale livsverdens-udtryk. Derfor har vi brug for fyldige data og et sprog, der er sensitivt for nuancer og kan beskrive de centrale meninger, når forskningen skal formidles.

Henriksson & Saevi siger, at fænomenologisk forskning bor i grænselandet mellem en 'poetisk attitude' og en nytte-skrivestil. Man må *skrive* den levede erfaring og ikke skrive *om* den (2009:36). Intentionen er at få læseren til at modtage og respondere på den ellers skjulte mening af den levede erfaring.

Jeg ser det derfor som min udfordring at fastholde informanternes udtryk og mine egne beskrivelser af iagttagelser i så vidt omfang som muligt, når jeg formidler resultater i denne afhandling og i artikler, og knytte mine teoretiske refleksioner tæt til de oprindelige fortællinger og bekræfte iagttagelser.

5.1.1 Grundtræk i hermeneutikken

Som nævnt ønsker fænomenologi og hermeneutik at gribe fænomeners mening, analysere, syntetisere og præsentere dem og deres mening så troværdigt som muligt. Hermeneutikkens primære opgave er knyttet til den fortolkning, der ligger i analysen og syntesen. Den retter sig mod fortolkning af tekster, dialog og samtale samt sociale handlinger og praksis. Hensigten er at forstå noget som noget. Dette skal kunne tydes og anvendes i praksis (Højbjerg 2004).

Heidegger er eksponent for udviklingen af den filosofiske hermeneutik i det 20. århundrede sammen med Gadamer (ibid), og det er den inspiration, der ligger til grund for min metode til at analysere data.

Det væsentlige grundprincip i hermeneutikken er ideen om den hermeneutiske cirkel, der betegner den vekselvirkning, der foregår mellem del og helhed i fortolkningen. Delene kan kun forstås, hvis helheden inddrages, og helheden forstås kun i kraft af delene. Der er altså sammenhængen mellem delene og helheden, der er meningsskabende, det er relationen mellem de enkelte dele, der muliggør at vi kan forstå og fortolke. Man fortsætter sin fortolkning, indtil man opnår en dækkende og modsigelsesfri udlægning af en tekst eller handling.

Fortolkning opfattes af Gadamer (2007/1960) som en måde at være til på, og der opnås ikke nødvendigvis en sand viden eller erkendelse. Meningen skabes i mødet mellem genstanden og fortolkeren. Det indebærer, at fortolkerens egen kontekst og situation bliver en del af forståelsen. Vekselvirkningen mellem del og helhed er en bevægelse, der inkluderer fortolkeren og genstanden, og dette er en betingelse for den menneskelige erkendelsesproces, eksistens og erfaring. Ifølge Gadamer udgøres forståelse af forforståelse og fordomme, som er henholdsvis den givne forståelse af verden, man møder fænomenet med og den forudfattede mening, man møder verden med i kraft af sin kulturelle arv, tradition og historie (ibid).

Som menneske har man sin forståelseshorisont, en på forhånd givne forståelsesramme, der gør, at man ikke går fordomsfrit til tingene. Fordomme ses som forudsætningen for al forståelse, og de skal derfor accepteres som en produktiv forudsætning for erkendelse af verden (Højbjerg 2004).

Som forsker skal man være åben for at forstå – lade mødet med fænomenet udfordre sine fordomme. Forståelseshorizonten muliggør en meningsfuld fortolkning af verden. Forståelse og mening opstår ifølge Gadamer gennem horisontsammensmeltning, at man er i stand til at begribe og forstå det, den anden kommunikerer (Gadamer 2007). Det indebærer ikke nødvendigvis at man kan overtage den andens forståelseshorisont, men at man kan få sat spørgsmålstegn ved sin egen forståelse og dermed få udvidet sin horisont og revurderet sine fordomme (Højbjerg 2004).

De vigtigste metodologiske principper i Gadamers hermeneutik er ifølge Dahlberg et al (2006:278): Åbenhed over for det, man møder, en sund skepsis over for sig selv som forsker, påpasselig brug af teori for at forebygge at ens forforståelse tager over og søgen efter 'det andet', som er en anden forståelse end den, der findes i ens forforståelse.

I det følgende kapitel vil jeg mere konkret beskrive og reflektere over, hvordan jeg metodisk anvender den fænomenologiske hermeneutik i dataindsamling og analyse i min kvalitative undersøgelse.

6. Metodiske refleksioner i forhold til den kvalitative undersøgelse

Som jeg har omtalt i det foregående kapitel er et vigtigt udgangspunkt for mine metodiske refleksioner er at gøre min forforståelse eksplicit. Når det er gjort, vil jeg beskrive undersøgelsen design samt metoder for dataindsamling og analyse. Afsluttende i kapitlet reflekterer jeg over metodernes styrker og begrænsninger og gør mig overvejelser over begreberne gyldighed og troværdighed i forhold til min forskning.

6.1 Forståelseshorisont

Empirien i min forskning forstås gennem det filter, som udgøres af min forforståelse, dannet gennem erfaringer fra såvel mit private som mit professionelle liv. Forforståelsen er en konsekvens af, at jeg har en livsverden (Dahlberg 2006), og det er gennem den, jeg forstår den verden, jeg lever i.

Hvad er det for en forforståelse jeg har og er villig til at sætte i spil og forandre via min forskning?

For denne undersøgelse er det vigtigt at fremhæve, at jeg er en ikke-funktionshæmmet kvinde med mange års erfaring som idrætsudøver og underviser i idræt. Jeg har arbejdet med mennesker med forskellige former for funktionsnedsættelse i det meste af mit voksenliv, både i omsorgsfunktioner, pædagogiske funktioner, i sundhedssektoren som fysioterapeut og i idrætten som underviser og coach. Og jeg har undervist studerende inden for sundhedssektoren i temaer omkring funktionsnedsættelse. Privat og professionelt omgås og samarbejder jeg med flere personer med handicap, og personligt har jeg stor respekt for, at disse mennesker insisterer på at leve et almindeligt hverdagsliv ved at søge deltagelse i de sammenhænge, der er vigtige for dem. Samtidig anerkender jeg, og er ret beskæmmet over, at vi som samfund ikke gør det lettere for dem ved at invitere dem indenfor. Et vigtigt aspekt i mit professionelle arbejde inden for de sidste 10 år har været at sætte fokus på manglende tilgængelighed for mennesker med nedsat funktionsevne til fællesskaber i det danske samfund – fysisk såvel som holdningsmæssigt. Jeg har udført praksisudvikling sammen med professionelle inden for social-, sundheds- og undervisningssektoren og indsamlet og formidlet viden om idræt for målgrupper med funktionsnedsættelser til alle, der har brug for denne viden. Alt dette påvirker udgangspunktet og perspektivet i min forskning, ligesom

det præger, hvad jeg finder vigtigt at se på, og hvad jeg i det hele taget ser og tillægger betydning. Der er tilmed en vis risiko for, at jeg kan være blind over for perspektiver, som jeg tager for givet, fordi de fremstår som almindeligheder for mig i kraft af min faglighed og forforståelse.

Men det, at jeg forsker i et område, hvor jeg har stor erfaring og kundskab om, hvilken viden, der allerede findes, og hvad der foregår i praksis, kan have visse fordele. Det betyder, at jeg umiddelbart er i stand til at opdage, hvornår der opstår nye temaer og anderledes indfaldsvinkler i forhold til dem, jeg tidligere har mødt i feltet. I kraft af min baggrund, min 'føling' med feltet, min intentionaltet, min kropslige oplevelse af det, jeg ser, og min kropslige erfaring kan jeg sandsynligvis læse andre ting ind i mine observationer, end en person uden så udtalt en erfaring ville kunne.

Mit udbredte faglige netværk giver mig et forum, hvor jeg kan afprøve mine antagelser, diskutere min tvivl og være sikker på at få et kvalificeret modspil i forskningsprocessen. Jeg har tillige en god fornemmelse af, hvordan forskningsresultater skal formidles, så de giver mening for de målgrupper, der gerne skulle kunne benytte sig af dem i deres daglige praksis. Samme netværk har også gjort det ligetil at finde et bredt udvalg af potentielle informanter, så min forskningspopulation kunne udvælges ud fra kriterier om at være forskellige på en række vigtige områder.

Det er min udfordring at balancere, så jeg får det bedste ud af de styrker, som min forforståelse tilfører forskningsprocessen, samtidig med, at jeg gennem en refleksiv tilgang lader mig udfordre på mine opfattelser. Jeg har i løbet af processen søgt hjælp til denne refleksion ved at lægge foreløbige analyseprodukter frem til debat og diskussion i både akademiske og fagprofessionelle fora.

6.2 Design og metode

Mit undersøgelsesdesign består af flere kvalitative metoder af fænomenologisk tilsnit.

'Den kvalitative forskning er forpligtet på en menneskelig verden af mening og værdi og interesserer sig for menneskelige aktørers egne perspektiver på og beretninger om denne verden', siger Brinkmann & Tanggaard (2010:18). Man kan også, som Dreier, sige, at et motiv for kvalitative undersøgelser er at vise og forstå, hvordan tingene hænger sammen i social praksis. Han ser denne sammenhæng som en dialektik, hvor det enestående på en eller anden måde er generelt og det generelle er en del eller et aspekt af det enestående. Generelle træk i social praksis er til stede på forskellige måder med forskellige

betydninger og forskellige forbindelser til forskellige andre træk i den aktuelle 'hængen-sammen' (Dreier 2007:3).

For at belyse, hvordan deltagelse i idræt påvirker og skaber mening i personens øvrige hverdagsliv, er det hensigtsmæssigt at se ind i personens livsverden. Jeg betragter idrætten som en særlig udskilt del af hverdagslivet, en regional livsverden (Bengtsson 2010), men jeg ønsker også et skabe mig et billede af personens øvrige livsverden. Derfor vælger jeg at følge, hvad der sker i flere af de kontekster, der udgør personens hverdagsliv.

For at forstå personers handlinger, tanker og følelser, må man forsøge at forstå, hvordan de deltager i social praksis (Dreier, 2008). Ved at undersøge samspillet mellem deltagelse i idræt og personers hverdagsliv, som det udspiller sig mellem de sessions, hvor personerne er idrætsaktive, antager jeg, at det er muligt at afdække, hvorvidt personer gennem idrætsdeltagelse lærer noget om en måde at være i verden på, der gør, at de deltager på en anden måde i andre sammenhænge.

Min forskning følger menneskers deltagelse i og på tværs af flere kontekster, hvorved jeg studerer dem på en situeret måde som subjekter, der bevæger sig i tid og rum og ændrer deres deltagelsesmåder undervejs (Dreier 1999:83).

Forskellige handlesammenhænge i praksis kan udgøre meget forskellige mulighedsbetingelser for subjektets livsudfoldelse. Når jeg således har mulighed for at analysere, hvordan personen deltager i forskellige handlesammenhænge, kan det tydeliggøres, hvordan deltagelse i én sammenhæng er forbundet med og får sin betydning, også gennem personens deltagelse i andre sammenhænge.

For at forstå hvorvidt det går an at transformere deltagelse i andre situationer end idrætssessionerne, må jeg forstå disse situationer – undersøge i praksis, hvad der foregår i dem, og hvordan de hver især til dels eksisterer i anden praksis i livet.

Enhver oplevelse er situeret, forstået på den måde, at den har en grund og udspringer af en situation i en særlig kontekst. Jeg leder efter den særlige kontekst, og særpræget i den praksis, oplevelsen er udsprunget af eller udfolder sig i. Derfor har jeg brug for materiale, der viser, hvad der foregår i såvel idrætsdeltagelsen som i andre kontekster i personens hverdagsliv. For at søge en så nuanceret forståelse af fænomenet som muligt, anvender jeg data fra flere perspektiver. Jeg ser ind i situationen fra min egen forståelseshorisont gennem iagttagelser, hvor jeg er mærkbart til stede og udlægger det, jeg har set, ud fra mine relevanser og forståelser. Og jeg søger også personens egen forståelseshorisont gennem hans fortælling om sit liv med idræt.

Dataindsamlingen foregår således gennem iagttagelse af situationer i personens hverdag, herunder idrætsdeltagelse samt et narrativt interview, hvor personen fortæller om sit liv med idræt og beskriver en almindelig uge i personens liv, f.eks. den uge, vi aktuelt befinder os i.

Derudover har jeg adgang til fotos, taget af mig selv og andre, og filmklip fra amatørvideoer og professionelle kortfilm, der viser hændelser i personens hverdag. Dette materiale støtter mig i min fortolkningsproces, primært ved at danne udgangspunkt for uddybende samtale med informanterne.

Jeg har hermed skabt en metodisk tilgang, som passer til det, jeg ønsker at undersøge. Både i forhold til mine iagttagelser og personernes fortællinger bestræber jeg mig på at forholde mig åbent og 'nyopdagende' til det, der viser sig og at 'tøjle' min forståelse, så mening kan vise sig og eventuelt overraske.

Ved at vælge flere indfaldsvinkler til at udforske problemet og forstå informanternes livsverden, opnår jeg fyldige data, som er sensitive for nuancer, og som på forskellige måder kan beskrive mening. Jeg bestræber mig på i mine beskrivelser at holde mig tæt på den levede erfaring

Min forskningstilgang er inspireret af Aspers' beskrivelse af et empirisk fænomenologisk studie (2009), dog med et mere hermeneutisk islæt (Dahlberg 2006). Jeg har indledningsvist defineret mit forskningsspørgsmål og valgt teori og referenceramme. Jeg studerer derefter feltet, hvor teorier og forståelser holdes i tøjle, men interessen samles dog om de områder, som er omfattet af den teoretiske referenceramme. Ikke alt er i fokus, men jeg er åben overfor overraskende og nye perspektiver og forståelser. Herfra skabes gennem fortolkning nye forståelser, som både imødekommer de mennesker, undersøgelsen drejer sig om og har forbindelse til eksisterende teorier og giver mening i de relevante videnskabelige og faglige fællesskaber. Til sidst afprøves sammenhængen mellem forskningens empiriske vidnesbyrd og den viden og erfaring, der findes blandt aktørerne i det udforskede felt ved, at produktet lægges frem for dem.

Ifølge Aspers har processens karakter af gentagelse til hensigt at undgå, at teorierne giver forskeren 'bind for øjnene' (2009:7) samtidig med, at den anerkender, at enhver forsker anvender teori, hvad enten den er eksplicit eller implicit.

6.3 Informanterne

Informanternes livsverden er grundlag for min forskning, og det er deres stemme og hverdag, der formidler den viden og forståelse, jeg ønsker at opnå. Jeg vil i dette afsnit præsentere et billede af de personer, der har medvirket, og

på den måde give læseren den første referenceramme for med mig at se ind i personernes livsverden.

Informanterne i dette studie er syv personer med forskellige former for funktionsnedsættelse. Aldersspredningen er fra 25-53 år. De er i forskellige former for beskæftigelse eller under uddannelse, og der er fem mænd og to kvinder. Tre af dem har en medfødt funktionsnedsættelse, og fire har erhvervet deres funktionsnedsættelse på forskellige tidspunkter i livet. Informanterne bor spredt over hele landet, nogle i større, andre i mindre byer. Alle dyrker fysisk aktivitet, men niveauet og intensiteten for det er forskellig. Jeg har fået kontakt med informanterne gennem mit professionelle netværk.

Her følger en kort beskrivelse af informanterne.

Mand, 44 år. Er født spastiker. Bor alene i egen lejlighed. Er gangbesværet, men går uden hjælp over kortere afstande. Bruger en el-dreven scooter i nærområdet. Har personlig hjælper til de fleste daglige gøremål og til at transportere ham fra sted til sted i hverdagen. Har egen bil, som køres af hjælper. Han arbejder som kranfører på det lokale forbrændingsanlæg 3 dage om ugen, 3½ time hver dag. Er aktiv i spejderbevægelsen, dyrker svømning og sejlsport. Er aktiv i flere handicaporganisationer og bestyrelser.

Kvinde, 25 år. Er født spastiker. Bor alene i rækkehus. Bevæger sig i manuel kørestol. Har personlig hjælper, der også kører hendes bil. Har kæreste. Hun studerer til socialrådgiver og dyrker kørestolsrugby på konkurrenceplan. Har tidligere dyrket andre former for idræt. Er aktiv i sin idrætsorganisation.

Mand, 31 år. Er født med Muskelsvind. Bor alene i rækkehus og bevæger sig i el-kørestol. Han har personlig hjælper, som også kører hans bil. Er uddannet inden for IT og driver sit eget IT-firma sammen med en tidligere medstuderende. Dyrker el-hockey på konkurrenceplan og er aktiv i idrætsorganisationen.

Mand, 44 år. Rygmarvsskadet (delvise lammelser i både arme og ben) p.g.a. trafikulykke.. Bevæger sig i manuel kørestol. Bor i hus med hustru og to delbørn. Har bil, som han kører selv. Arbejder som trafikambassadør (landsdækkende). Dyrker kørestolsrugby på konkurrenceplan. Er aktiv i klubbens bestyrelse. Har tidligere dyrket andre former for idræt og er aktiv i idrætsorganisationen.

Mand 33 år. Rygmarvsskadet (lammet i ben) p.g.a. idrætsulykke i motocross. Bor alene i rækkehus og bevæger sig i manuel kørestol. Han har bil, som han kører selv. Arbejder som bogholder på deltid i flexjob. Dyrker håndcykling på eliteplan og er formand for sin idrætssklub.

Kvinde, 32 år. Rygmarvsskadet (delvise, lettere lammelser i arme og ben) p.g.a. trafikulykke. Går uden hjælpemidler. Bor i hus med kæreste. Har bil,

som hun kører selv. Arbejder som miljøtekniker i flexjob (deltid). Dyrker ridning på eliteplan og har siden barnsben været aktiv rytter. Er aktiv i handicap-idrætsorganisationen.

Mand, 53 år. Erhvervet hjerneskrade (lammelser i hele vestre side) som følge af hjerneblødning. Går med stok og kører el-scooter over længere afstande. Bor i hus med hustru. Har voksen datter, der bor for sig selv. Arbejder som praktisk medarbejder i kulturhus i flexjob (deltid). Spiller golf to timer dagligt. Er formand for golfklub for funktionshæmmede og golftræner for unge med tilpasningsvanskeligheder.

6.4 Informanternes fortællinger

I dette afsnit beskriver jeg min metode til at få indsigt i informanternes egen forståelse af betydningen af idræt.

Jeg studerer idrætsaktivitet som en særlig udskilt del af hverdagslivet, samtidig med, at det er en del af personens livsverden. Ganske vist har jeg en række antagelser om, hvordan idrætten kan have betydning i den sammenhæng, baseret på erfaringer fra min egen praksis og kontakt med mange idrætsaktive mennesker med fysisk funktionsnedsættelse. Men mine erfaringer kan ikke tage højde for kompleksiteten i personens hverdag, og jeg ønsker, at det skal fremgå af personens egen fremstilling af sit liv med idræt, hvordan han forbinder oplevelser derfra med hverdagslivet i øvrigt.

For at få indblik i det, anvender jeg en metode, der inviterer personen til at udtrykke sig fortællende. Jeg benytter mig af et narrativt interview med livshistorisk perspektiv (Horsdal 1999), tilskyndet af opfordringen: 'Fortæl om dit liv med idræt'. I løbet af personens fortælling forholder jeg mig lyttende og fungerer som katalysator for personens hukommelse ved at optræde anerkendende og opmuntre personen til at fortælle og uddybe. Når personen har afsluttet sin fortælling, inviterer jeg personen til at reflektere dybere over områder i fortællingen, som jeg i henhold til min erkendelsesinteresse ønsker at få en uddybet forståelse af. Spørgsmålene er f.eks.: Vil du fortælle mere om...? Kan du uddybe...? Her bliver formen et interview, struktureret af det felt, der undersøges og styret af det, jeg som forsker ønsker at få uddybet og belyst nærmere.

Jeg beder desuden personen om at beskrive en typisk uge i hans liv, f.eks. den aktuelle uge, for at få en tidsmæssig repræsentation af personens hverdag. Desuden har jeg af alle informanter fået lov til at tage fotos i de situationer, jeg ønsker og har også opfordret informanterne selv til at tage fotos eller video fra deres dagligdag eller lade en hjælper eller pårørende gøre det. Den en-

kelte udvælger selv, hvilke situationer og motiver, er vigtige. Dette billedmateriale formidler i sig selv noget om hverdagslivet, men danner primært udgangspunkt for en samtale, hvor informanten, inspireret af motiverne, bidrager med yderligere fortælling, som øger min forståelse af det fænomen, jeg undersøger.

Inspireret af Horsdal (1999) transskriberes interviewet til en tekst i form af en fortælling, hvor personens egne ord og formuleringer fastholdes, men fyldord, fejlformuleringer og gentagelser udelades, så teksten fremstår som en helstøbt fortælling i jeg-form. Mine uddybende spørgsmål medtages heller ikke i den transskriberede tekst, men personens refleksioner skrives ind i fortællingen. Det samme gælder de refleksioner, der fremkommer under samtale ud fra billedmaterialet. Jeg giver denne tekst tilbage til fortælleren med spørgsmålet: 'Kan du genkende dig selv i denne tekst?' Fortælleren inviteres til at kommentere faktuelle fejl og misforståelser, og disse kommentarer indarbejdes i teksten, hvis jeg opfatter det som nødvendigt for min udforskning. Dermed får jeg en validering af min opfattelse af personens fortælling.

Det talte ord bliver i denne proces omdannet til og fastholdt i en tekst, som med Ricoeurs ord har semantisk autonomi (1979). Taleren er ude af billedet, og forfatterens stemme taler til den, der læser teksten.

Ugeplanen udskrives i et skema, så der skabes overblik over den tidsmæssige prioritering af forskellige aktiviteter i hverdagen.

6.5 Mine iagttagelser

Herefter følger en beskrivelse af, hvordan jeg foretager og fastholder mine observationer af informanternes praksis i forskellige kontekster i hverdagen.

Mens jeg gennem de narrative interviews 'ser' ind i informanternes sociale praksisser gennem deres fortællinger, udforsker jeg gennem iagttagelser af situationer i personens hverdag de dimensioner, som personens sproglige formidling måske ikke kan indfange. Situationer i hverdagen, i særdeleshed idrætspraksis, rummer en kropslig, sanselig og æstetisk dimension, som kan være vanskelig at sprogliggøre umiddelbart (Merleau-Ponty, 1999), men som ikke desto mindre kan have stor betydning i personens liv. Jeg tager det som en metodisk udfordring at afdække og fastholde disse dimensioner samt formidle dem, så stemtheden bevares.

Konkret er jeg til stede sammen med personen i forskellige hverdagssituationer, også i de sammenhænge, hvor personen udøver sin idræt. Disse situationer udvælges af informanten og mig i fællesskab og er forskellige fra person

til person, bestemt af, hvad personen føler sig tilpas med, og hvad er i praksis kan lade sig gøre.

Observationerne består således af mine iagttagelser af situationer i personens hverdagsliv. Jeg er til stede som krop i det, der i det konkrete tilfælde udgør personens livsverden. Ifølge Merleau-Ponty (2009) udgør sansningen bevidsthedens stoflige fundament og er et grundlag for refleksionen. Det betyder, at jeg ikke, mens jeg er i situationen, kan objektivere det, jeg oplever, ligesom oplevelsen ikke kan adskilles fra min egen 'væren-i-verden'. De oplevede fænomener er flygtige, og det er fristende fra starten at ordne oplevelsen i rationelle enheder, baseret på min forforståelse af fænomenet. Jeg forsøger imidlertid at arbejde med de mange nuancer og variationer af oplevelsen for at indfange så meget som muligt af den mangfoldighed af mening, der kan findes i erfaringen. Jeg forholder mig med andre ord åbent og følsomt til det, jeg ser (Bengtsson 2005).

Efter at have beskrevet det, jeg ser, anvender jeg refleksionen til med en vis distance at forstå verden og finde transcendenser eller typologier. Jeg forsøger at tyde verden for at finde betydning.

Jeg ønsker at fastholde mine iagttagelser i en sproglig form. Rendtorff (2003) refererer Merleau-Ponty for at sige om sproget, at det er betinget af kroppens oplevede erfaring og baseret på en kropslig forudforståelse. Man kan ikke skelne mellem udtryk og indhold i den oplevede erfaring, fordi de indgår i en enhed i betydningsfeltet.

Ifølge Merleau-Ponty (1999) kan analysen af menneskets sansninger sammenlignes med fortolkningen af et kunstværk, og man skal derfor bestræbe sig på at fremhæve den poetiske mangfoldighed i tvetydigheden ved menneskets umiddelbare erfaring. Her har det diskursive sprog sine begrænsninger, og erfaringen formidles derfor bedst i et litterært og kunstnerisk sprog (Rendtorff, 2003).

Med den refleksion som baggrund bestræber jeg mig på at anvende en sproglig form, hvor jeg kan fastholde mine iagttagelser, så de griber den levede udtryksfulde kompleksitet i det, jeg ser, og så de fremstår som en levet erfaring for andre. Jeg er inspireret af de såkaldte sceniske beskrivelser, som er korte, kondenserede, poetisk ladede fortællinger, der knytter sig til en fænomenologisk hermeneutisk tænkning (Winther & Stelter, 2008, Engel, 2008). Denne fremstillingsform repræsenterer en levet erfaring, som i bedste fald berører læseren, så det kan mærkes i kroppen. Fremstillingsformen har fællestræk med impressionistisk fortælleteknik, idet den fremstiller detaljer punktvis, så man som læser inviteres til at lade indtrykkene komme til sig, iagttagende, og lade forestillingsevnen udfylde detaljerne.

Som observatør bestræber jeg mig på at være maximalt nærværende i den konkrete situation og fastholder mine iagttagelser i stikord eller indtaler centrale oplevelser på diktafon der, hvor det ikke forstyrrer det, jeg er vidne til. Straks efter nedskriver jeg mine beskrivelser, udvalgt efter, hvad der har gjort stærkest indtryk på mig. Efterfølgende præsenterer jeg personen for beskrivelserne og beder ham melde tilbage på, om han kan genkende sig selv og situationen. Personens kommentarer indarbejdes ikke i beskrivelsen, men giver mig tilbagemelding på, om min skriftlige fortolkning af oplevelsen vækker genklang hos personen og opleves 'rigtig'. Dermed får jeg en foreløbig validering af min fortolkning. Men jeg kan ikke se bort fra, at beskrivelserne af mine iagttagelser afspejler, hvad jeg opfatter, når jeg som person med min levede erfaring ser ind i 'situationen'. Det er mig, der har valgt situationerne ud, og jeg beskriver dem, som de viser sig for mig, filtreret gennem min for forståelse og mit perspektiv. Det forhold forsøger jeg at medreflektere, når jeg fortolker mening ind i data.

Jeg vil beskrive min observatørrolle som 'den interesserede, nysgerrige gæst', der kan sammenlignes med en journalist. Jeg er ikke deltagende i den sociale praksis, men heller ikke neutral, da jeg ikke går af vejen for at give en praktisk hånd med, reagere på henvendelser og spørgsmål eller drikke en kop kaffe med informanten og de andre, der deltager i den konkrete praksis. Således overvejer jeg hele tiden min rolle undervejs og forsøger at undgå at agere indgribende i forhold til informanternes aktiviteter. Men i erkendelse af, at jeg jo er til stede, observerer jeg en praksis, som den ser ud, når jeg iagttager den.

Eksempler på sceniske beskrivelser ses især i artiklen *'Krop og handicap - deltagelse i sociale fællesskaber'*.

6.6 Analyse af data

Data fra de forskellige kontekster belyser det samme felt, men giver forskellige perspektiver til at forstå mit undersøgelsesfelt. Jeg producerer data fra personernes liv som det udfolder sig i almindelighed, nemlig fra episoder i personens hverdag, men også fra arrangerede settings som det narrative interview og samtale om fotos. I analysen adskilles de ikke, men betragtes som forskellige 'fortællinger' om det samme betydningsfelt.

Jeg har fire forskellige datatyper fra hver informant:

En tekst, der rummer personens fortælling med belysning af særlige spørgsmål indeholdt i problemstillingen.

En række beskrivelser af hændelser i personens hverdag.

Et skema over personens aktiviteter i en konkret tilfældig uge.

Nogle fotos og filmklip af situationer i personernes hverdag.

Ved hjælp af disse dataformer tilsammen belyser jeg problemstillingen, idet jeg leder efter tegn, som kan bringe mig nærmere en forståelse af betydningen af idrætsdeltagelse i forhold til informanternes hverdagsliv.

Jeg er f.eks. opmærksom på spørgsmål som:

Hvordan deltager informanterne i hverdagens forskellige kontekster? Er der noget, der går igen i den måde de deltager på tværs af sociale kontekster? Lærer informanterne noget om en måde at være i verden på gennem idrætsdeltagelse, så de deltager på en anden måde i andre sammenhænge? Er der tegn på, ændret handleevne? Hvordan fremstår kroppens betydning som livsbetingelse i forhold til deltagelse i sociale kontekster? Hvordan oplever informanterne deres rådighed over livsbetingelser som krop og omgivelser? Er der tegn på, om disse livsbetingelser får ændret betydning via idrætsdeltagelse og dermed udmøntes i ændret handleevne? Hvilken betydning har det sociale fællesskab for, om man kan deltage med en fysisk funktionsnedsættelse?

Men samtidig forholder jeg mig åbent til andre perspektiver, som data måtte vise tegn på.

I bestræbelsen på at finde viden om mit problem anvender jeg begrundelsesformen abduction (Birkler 2005). Jeg går ud fra en kreativt opstillet hypotese, der afspejler et mønster i det, jeg gerne vil blive klogere på. Den er baseret på den viden og de antagelser, jeg allerede har på området, blandt andet på teori og på min mangeårige praksiserfaring med idræt for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse. Jeg søger ikke at bekræfte eller afkræfte hypotesen, men at finde den bedste forklaring gennem mit empiriske arbejde. Denne forklaring betragtes ikke som endegyldig, idet døren i abduktiv begrundelse altid står åben for en endnu bedre forklaring. Forklaringen accepteres som en pragmatisk beskrivelse, indtil erfaring og viden giver anledning til en ny kreativ hypotese (ibid).

I mit aktuelle studie skal begrebet 'forklaring' ikke forstås positivistisk, men som 'forståelse af mening' i (Gadamer 2007).

Jeg finder god harmoni mellem denne begrundelsesform og det generelle træk i en fænomenologisk tilgang, at man gradvist etablerer et vidensmæssigt fodfæste, der repræsenterer et midlertidigt gunstigt udsigtspunkt (Aspers 2009).

Jeg vil nu i hovedtræk beskrive, hvordan analysen foregår.

De forskellige datakilder tilbyder mig indbyrdes forskellige perspektiver på betydningen af idræt i hverdagslivet. Både interviews og observationer fastholdes i en tekst og hermed går forskningsprocessen ifølge Ricoeur (1979)

over i læsningens paradigme. Man ser efter det, fortællingen peger hen imod. Med andre ord går man fra hvad teksten siger, til hvad den taler om (Ricoeur, 1973).

Gennem en hermeneutisk tekstanalyse forsøger jeg at finde mening ved at bevæge mig mellem del og helhed i teksten (Gadamer 2007/1960). Analysen begynder i personens fortælling om sit liv med idræt. Jeg læser først teksten i sin helhed flere gange og forsøger at lægge forskellige perspektiver på materialet, idet jeg forholder mig åbent i forhold til det, der måtte vise sig og bestræber mig på at holde min umiddelbare forståelse i tømme. Dernæst skaber jeg en foreløbig struktur ved at lave temaer for at få overblik over, hvilke meninger teksten indeholder – det, teksten *siger*. Herfra begynder min fortolkning af underliggende meninger – det, teksten *taler om*, og får dermed et kvalificeret gæt på, hvordan personen opfatter betydningen af deltagelse i idræt (Ricoeur, 1979). Jeg lader desuden en fagkollega læse teksten for at få et andet blik på førstehåndsfortolkningen fra en person med faglig indsigt i feltet.

For at finde frem til den mest sandsynlige fortolkning af betydning, sammenholdes fortolkningen af fortællingerne med data fra de øvrige datakilder. Jeg læser og fortolker således de nedskrevne observationer og tager stilling til, hvordan det understøtter, nuancerer eller modsiger det, fortællingen taler om. Fotos og ugeplaner anvendes som et led i fortolkningen og bruges som supplement der, hvor det kan gøre min forståelse af mening klarere.

Denne fortolkende dialog med teksterne fortsætter som en bevægelse mellem dele og helheder i de forskellige datatyper, indtil alle data af generel betydning for forskningsspørgsmålet er dækket. Disse data er foreløbige, men ved at sammenholde dem med hinanden, når jeg til min endelige fortolkning, som dog stadig må betragtes som 'et kvalificeret gæt', hvis validitet til stadighed må holdes op mod data (Dahlberg 2006). I denne proces lægger jeg dele af min analyse frem til medrefleksion blandt forsker-kolleger og professionelle praktikere.

Fortolkende forklaringer tilhører altid en kontekst, men jeg benytter den mulighed, jeg har, for at afprøve den i andre af de kontekster, jeg har tilgængelige i mit materiale. Min forforståelse kommer her på prøve, og min evne til at reflektere over den er afgørende for, hvor dybt jeg kommer i forståelsen af mening

Nået til min endelige fortolkning anvender jeg teorier med det formål at forstå data og deres mening bedre, men også for at kontrollere min forforståelse og dermed den generelle troværdighed samt støtte det videnskabelige forsøg på at se mere, end man umiddelbart ser ved en hverdagsbevidst tilnærmelse til problemet (Dahlberg 2006).

Samtidig kan den endelige fortolkning af empirien sammen med teoretisk refleksion nærme sig 'en ny helhed', som forsøger at binde de tidligere fortolkninger sammen (ibid:284), selv om der stadig vil være tale om, at den 'endelige helhed' har foreløbighedens karakter.

Resultatet af fortolkningen samles under seks overskrifter (se kapitel 8).

Det har været en udfordring ikke at gøre fortolkningen så abstrakt, at den fjerner sig fra de oprindelige fortællinger og iagttagelser og tager livet ud af den levede erfaring.

En tilsvarende udfordring er det at formidle resultatet af analysen, så læseren genkender den levede erfaring og kan vurdere, om det giver mening i hendes livsverden. I de to artikler, som formidler perspektiver fra den fænomenologiske undersøgelse vælger jeg at give informanternes udtryk og mine iagttagelser en plads i beskrivelsen, der naturligt gør dem til afsæt for fortolkning og teoretiske refleksioner. Desuden forsøger jeg bevare deres tilknytning til den kontekst, de er opstået i.

6.7. Metodens styrker og begrænsninger

Udgangspunktet for min forskning er, at jeg på baggrund af min erfaring og praksis oplever, at jeg 'ved' meget om det, jeg har sat mig for at undersøge. Men den viden er for en stor del baseret på opfattelser, der har tendens til at reproducere sig selv i mødet med verden. Vi har tendens til at genkende ting ud fra deres praktiske og mest fremstående karakteristika og ud fra vore vane-forestillinger, siger Henriksson & Sævi (2009). En styrke i fænomenologisk forskning er, at den kan give os mulighed for at se ordentligt efter, hvad det egentlig drejer sig om og finde 'the is-ness' – tingens essens, som også Dahlberg taler for (2006). Jeg føler mig ikke sikker på, at det er muligt at finde essensen, men foretrækker i stedet at tale om at finde tingenes 'mening'.

Henriksson & Sævi (2009:37) refererer Heidegger for at udtrykke dette i nærmest poetiske vendinger:

Midt i tingene er der områder, åbninger, revner. Det er i de åbninger af fortolkning og forståelse sandheden 'sker' og mening viser sig som skønhed.

Der er altså ikke tale om at finde den objektive sandhed i positivistisk forstand, med en kontekstbundet mening, som kan have en vis almen værdi, uden at den skal kunne generaliseres på alle tænkelige forhold.

Når der er tale om videnskab i modsætning til mere dagligdags viden, må validiteten kunne vurderes, både i forhold til forskningsprocessen og i forhold til resultatet. Validitet handler om hvorvidt metoden undersøger det, den har til formål at undersøge (Kvale & Brinkman 2009:272). At validere er at kontrollere, stille spørgsmål ved og teoretisk fortolke data hele vejen igennem undersøgelsen.

Som forsker er det mig, der skal sikre validiteten, mens det er andre der må afgøre, om den er tilstrækkelig. Derfor er åbenhed om min forforståelse afgørende, idet den hjælper læseren til at vurdere fortolkningens relevans og spørgsmålet om validitet og generalisering (Dahlberg 2006).

Jeg bestræber mig på at sikre validiteten i forskningsprocessen ved at være refleksiv, åben og tydelig i forhold til mine metodiske skridt. Jeg forsøger at skabe en indre logik, så andre kan følge min ræsonnering gennem studiet.

I dataindsamlingen lader jeg mine interviewudskrifter og nedskrevne iagttagelser kontrollere af informanterne for at sikre, at de kan genkende sig selv og de situationer, jeg beskriver.

I forhold til analysen af mine data er jeg påpasselig med, at der ikke er indre modsætninger mellem de foreløbige fortolkninger, og jeg udfordrer min forforståelse ved, i løbet af processen, at lægge ufærdige produkter frem til debat og diskussion i både akademiske og fagprofessionelle fora.

Sidst i min fortolkning knytter jeg begreberne i mit teoriplan, til empirien. Begreberne hjælper mig med at lukke teksten op og give den størst mulige sikkerhed for, at den forståelse, jeg lægger frem, er sandsynlig ud fra den helhed, analysen af teksten udgør. At det ikke blot bliver en slags kamufleret bekræftelse af de begreber, jeg går ud fra (Jørgensen 1995).

Refleksion i lyset af teori kan også tjene som en slags almengørelse af resultaterne. Der er dog ikke tale om en generalisering af resultaterne, idet et kvalitativt studie ikke har til hensigt at komme med almene svar, men snarere bidrager til at belyse aktuelle forhold ud fra konkrete eksempler og mønstre i det empiriske materiale.

Der er tale om 'en generalisering der skabes i selve den kvalitative analyse i kraft af den dybdeforståelse, der tilvejebringes gennem datamaterialet' (ibid:316).

Om denne forståelse kan stå til troende og ses som noget generelt gældende, afgøres af, hvorvidt fag- og forskermiljøet kan genkende og finde mening i problemet, forskningsmetoden og resultaterne.

7. Etiske perspektiver

Videnskabsetiske komite, Region Hovedstaden finder ikke afhandlingens kvalitative studie anmeldelsespligtig på grund af det kvalitative design. Det kvantitative studie er godkendt af datatilsynet.

Informanterne i det kvalitative studie blev indledningsvis kontakte via mail med en forespørgsel om at medvirke i undersøgelsen. Derefter har al kommunikation været personlig, og alle afgørelser angående deres medvirken er taget i et samarbejde mellem dem og mig.

Jeg har gjort informanterne opmærksom på, at de til enhver tid vil kunne trække sig ud af projektet, og at alle rådata bliver opbevaret, så de kun er tilgængelige for mig. Jeg har fået deres tilladelse til at bruge data frit i formidlingen af undersøgelsens resultater, inklusiv fotos.

Informanterne er blevet tilbudt anonymitet, men for ingen af dem er dette en nødvendighed. Derfor lægger jeg i afhandlingen ikke lagt vægt på at ændre deres identitet. I artiklerne følger jeg de retningslinier for anonymisering, der er fastlagt af det tidsskrift, den enkelt artikel er målrettet til.

Når man forsker med menneskers livsverden som grund, er det vigtigt, at de kan genkende sig selv i de produkter, der formidles. Derfor lægger jeg vægt på, at informanterne har adgang til alt skriftligt materiale, der gives videre om undersøgelsen. Det er dog, når alt kommer til alt, op til min vurdering at informationer behandles etisk forsvarligt, og det er mit ansvar at formidle den viden, informanterne har været med til at producere, med respekt og gøre en helhjertet indsats for, at min forskning skaber en positiv genklang i deres livsverden og tjener deres interesse.

8. Resultater

De to artikler i afhandlingen: *'Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber'* og *'You hav to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with physical disability'* udfolder på forskellig måde perspektiver på resultaterne af den kvalitative undersøgelse. De dækker dog ikke alle de betydninger, der trådte frem gennem analysen - der er materiale til flere artikler. I dette kapitel præsenterer jeg imidlertid i kort form resultaterne af undersøgelsen ud fra følgende seks overskrifter, som min tematiserede fortolkning af data udkrystalliserede:

Kroppens som deltager, At være synlig, Social anerkendelse og respekt, At hjælpe andre i gang, At være aktiv i samfundet, Kropslige færdigheder, der muliggør deltagelse.

Disse overskrifter opfatter jeg som tilnærmelsesvist dækkende for de betydninger, som idrætsdeltagelse ifølge min undersøgelse viser sig at have i informanternes hverdagsliv.

Der er altså tale om seks 'nye fortællinger' om betydning, skabt af mig på baggrund af min fortolkning af informanternes fortællinger, mine iagttagelser af informanternes sociale praksisser og teoretisk refleksion.

Resultatene fremstilles her sprogligt som noget 'alment', som meninger, jeg har fundet frem til via min fortolkningsproces. Jeg tager ikke stilling til, hvor mange der siger eller gør hvad, men holder fast i det kvalitative perspektiv, at et fænomen er vigtigt, blot det fortælles eller gøres af nogen og kan tillægges tilstrækkelig mening i forhold til helheden.

8.1 Kroppen som deltager

Mennesker med fysisk funktionsnedsættelse oplever begrænsninger i kroppens handlemuligheder i forhold til omgivelserne. Det er livsbetingelser, der får konsekvenser for personens handleevne og er med til at sætte dagsorden for personens deltagelse i sociale sammenhænge, som også Dreier siger (2008). Men disse begrænsninger bliver mindre betydningsfulde og handlemulighederne udvides, når andre i det sociale fællesskab yder en passende støtte, konteksten lægges tilrette, så der er plads til kroppen, som den er, og personen tilbydes redskaber, der kan fungere som en 'forlængelse' af kroppen i aktiviteten (Merleau-Ponty 2009/1945). I så fald kan personen glemme kroppen (Leder 1990) og i stedet opleve kroppens jeg-kan og dens retten sig ud mod omgivelserne. Dermed udvides også personens mulighed for at være fuldt

delagtig i den konkrete sociale praksis, tilbyde sine ressourcer og udvikle sin deltagelse. Min observation af Brian⁷, da han træner sejladsskole, illustrerer dette:

Han sidder dybt i båden, tager fat i snorene og får sejlene på plads. 'Jeg sejler over i havnen, så du kan se, hvad jeg kan', siger han. Et øjeblik efter er han på vej ud forbi molen – ud på fjorden. Vi indhenter ham i ledsagebåden - midt ude i sejlrenden. 'Nu er du helt alene', råber jeg. 'Ja, og det er dejligt', råber han med eftertryk og et stort smil. Han har medvind, og der er god fart på. Han sejler i siksak og cirkler, viser, at han har styr på vind og sejl. Her har han ikke brug for hjælper. 'Jeg skal ud i fjorden', råber han. 'Jeg har lang vej endnu'. 'Nu skal du ikke sejle for langt ud', råber bådføreren. 'Hvorfor ikke? Det er da derfor jeg er kommet', svarer Brian kækt og sætter sejlet op i vinden. Han har styr på tingene. Indimellem krænger båden, og Brian følger dens bevægelser. 'De små både er synkefrie', fortæller bådføreren. 'Det kan godt være han bliver våd i dag, men båden kan blive helt fuld af vand uden at den synker. Det er en god sikkerhed'.

Idrætsudøvere med fysisk funktionsnedsættelse deltager i mange andre sociale kontekster end idræt, f.eks. job, frivilligt arbejde og politisk aktivitet, og de gør så at sige det samme på nye måder henover disse kontekster. De udnytter de muligheder, der er i de pågældende sammenhænge og bruger de færdigheder, de har lært og udviklet ved i tidligere deltagelse i social praksis. Men de oplever, at de gennem idrætsdeltagelse lærer noget om kroppens kunnen, både i fysisk og eksistentiel forstand, som synes at have særlig værdi, når de med deres handicap bevæger sig ind i andre sociale sammenhænge.

Når personen med sin funktionsnedsættelse handler i verden oplever både han og omgivelserne kroppen som magtfuld, også selv om den ikke lever op til kulturens ideal om en stærk, kontrolleret og fysisk veltrænet krop (Sheper-Hughes & Lock 1987). Kroppen kan deltage, selv om den ikke passer ind i dette normalbillede, og det kan den, fordi den er en del af et socialt fællesskab, der giver plads til kroppen. Dermed opstår et modbillede til den forestilling, at kroppen skal normaliseres for at kunne deltage og være produktiv (Foucault 2002/1975). Det peger væk fra den individuelle, utilpassede krop

⁷ 44-årig mand, født spastiker. Er gangbesværet, men går uden hjælp over kortere afstande. Bruger en el-dreven scooter i nærområdet. Har personlig hjælper. Dyrker sejlsport, svømning og er spejder

og retter fokus mod sociale fællesskaber som det, der ved at skabe rammer og muligheder, beforder deltagelse for mennesker med nedsat funktionsevne.

8.2 At være synlig

I almindelighed føler mennesker med fysisk funktionsnedsættelse sig ignoreret eller betragtet som personer, andre mennesker ikke ønsker at søge kontakt med. Når de viser sig i deres idræt, oplever de imidlertid, at de bliver synlige for andre på en positiv måde. Den opmærksomhed fra andre mennesker, som de kunne ønske sig, men som de generelt ikke opnår i hverdagen på grund af deres liminale position i samfundet (Murphy et al 1988), oplever de i idrætten, når omgivelsernes fokus er rettet mod det særlige, de kan. Dér er det ikke den funktionshæmmede krop, men den kompetente person, der er objekt for de andres blik, og omgivelsernes usikkerhed over for personen aftager. Michael⁸ fortæller:

Men jeg bliver også opfattet på en anden måde, når jeg kommer i min cykel frem for i min kørestol....dér er det ikke handicappet, der kommer i første række, dér er det cyklen, de spørger til først. Så dér bliver jeg opfattet og oplevet på en anden måde, når jeg kommer på den, frem for i kørestol. Det er en meget tydelig forskel. Lige meget hvor man kommer hen, så er der ikke så mange, der henvender sig til én, hvis man kommer i kørestol. De vender den anden vej, eller hvad de nu gør.

Gennem idrætsdeltagelse erfarer de, at man må gøre sig synlig for at udvikle sin deltagelse. Man kan ikke gå i ét med tapetet og være fuldgældig deltager samtidig. Men også i andre sociale praksisser ses idrætsudøvere med handicap at insistere på at være synlige. De udfordrer og afvæbner således omgivelsernes usikkerhed overfor 'det anderledes' ved at tage direkte kontakt med dem og fremtræde så tydeligt, så de ikke kan overses, og andre mennesker i de sociale fællesskaber får 'mod' til at støtte deres deltagelse via hjælp og anerkendelse. Det kan ses som en strategi for at få mulighed for at bevæge sig ind i en ny social kontekst og bruge sine evner og kompetencer der (Dreier 2008),

⁸ 33-årig mand, rygmarvsskadet med lammelser i begge ben efter en idrætsulykke med motocross. Er kørestolsbruger og kører håndcykel på elite-niveau

f.eks. at bevæge sig fra idrætskonteksten over i organisationsarbejde. I alle kontekster – i idrætten, i det sociale rum, i job, i organisationsarbejde – ses deltagerne at udfordre 'usynligheden' ved at gøre sig bemærket med det, de kan.

Ved at være i stand til og tryk ved at træde synligt frem, som han er, undgår personen at blive udleveret til de betingelser, som omgivelsernes akavethed medfører. Liminaliteten synes at svækkes som vilkår og barriere for deltagelse, og personens handleevne forandres, hvilket også forandrer hans livsverden.

8.3 Social anerkendelse og respekt

I hverdagen mærker mennesker med fysisk funktionsnedsættelse ofte, at andre ikke har de store forventninger til dem som deltagere i samfundet. De oplever imidlertid, at omgivelserne reagerer positivt overrasket og tilskriver dem højere status, når de viser sig som idrætsaktive. Tilsvarende støder de jævnligt på fordomme om, hvordan man lever med et handicap. Men de oplever også, at deres fremtoning som aktive mennesker kan være med til at give et modbillede til den opfattelse. De positive forventninger hos omgivelserne sammen med personens egne forventning om potentielle deltagerbaner på tværs af kontekster (Lave 1991; Dreier 2008) synes at medføre, at adgangen til social deltagelse lettes. Man skal ikke kæmpe så hårdt, når vejen så at sige er åben via en positiv identitet. Jørgen⁹ fortæller:

Mange tænker, 'Nå, han sidder hjemme og læser avis – han er pensionist', eller et eller andet. Og når jeg så ligefrem både har et arbejde og dyrker sport, jamen så er det som om, ens sociale status stiger.

Personerne er selv meget aktive i forhold til at forbedre deres betingelser for at deltage fuldgældigt, men samtidig viser det sig, at det sociale fællesskab er en afgørende faktor for, at deltagelse bliver mulig. Det gælder for eksempel i tilfælde, hvor arbejdspladsen skal indrettes på en særlig måde, for at personen kan agere. Det generelle billede er, at informanterne trækker erfaringer med fra den ene sociale kontekst til den anden og gør dem aktive i relation til den

⁹ 44-årig mand, rygmarvsskadet (delvis lammelser i både arme og ben) p.g.a. trafikulykke.. Bevæger sig i manuel kørestol og spiller kørestols-rugby

måde, de føler sig opfattet og mødt af omgivelserne. Omdrejningspunktet er tilsyneladende bestræbelsen på at få indflydelse på deres betingelser for deltagelse ved at tilegne sig social anerkendelse og respekt.

Idrætsudøverne tager den erfaring af social respekt og anerkendelse, de oplever i idrætssammenhængen med ind i andre kontekster. De arbejder på alle områder på at skabe modbillede til den stereotype forestilling, som stigmaet indebærer (Goffman 2009/1963) ved at demonstrere deres kompetencer i forskellige sammenhænge og derved skabe respekt og positive forventninger hos omgivelserne. Dermed brydes den generaliserende, negative opfattelse af 'den afvigende person', og der åbnes rum for deltagelse i forskellige sociale kontekster, så personerne får mulighed for at bidrage med det, de kan, og udvikle deres kompetencer yderligere. Alene det, at personen deltager fuldgældigt, svækker stigmaet, og dermed udvides personens handleevne.

8.4 At hjælpe andre i gang

Idrætsudøvere med fysisk funktionsnedsættelse er opmærksomme på, at et fysisk handicap kan indebære en risiko for, at hverdagslivet leves på sidelinien af sociale fællesskaber. Men de oplever kvaliteter i deres idrætsdeltagelse, som kan føre til et mere aktivt deltagende liv, og det ønsker de, at andre mennesker med handicap skal have glæde af. De går derfor ind i sammenhænge, hvor de kan arbejde for at funktionshæmmedes muligheder for deltagelse forbedres. På den måde bliver en del af det sociale fællesskab, der ved at arrangere og koordinere mindsker misforholdet mellem den funktionshæmmede krop og omgivelserne og gør fulgyldig deltagelse i idræt mulig for andre også. Konkret gør de det ved f.eks. at tage initiativ til at oprette en idrætsklub tilpasset personer med handicap, gå aktivt ind i idrætsorganisationsarbejde og dermed forbedre mulighederne for deltagelse eller tilbyde sig som træner / instruktør. Her oplever de sig selv som 'rollemodeller' for andre personer med handicap, som har brug for 'gnist' og inspiration til, hvordan de kan udvikle deres deltagelse. Bjarne¹⁰ fortæller:

Hvorfor står jeg her og er glad og tilfreds og har en rimelig god styrke og kan stå herude alene på en bane, som ellers ikke andre kan gøre? Så tænkte jeg: Den viden og den gøren og den kunnen kunne jeg måske, give andre inden for golf. Nu laver

¹⁰ Mand, 53 år, erhvervet hjerneskade (lammelser i hele vestre side) som følge af hjerneblødning. Går med stok og kører el-scooter over længere afstande. Spiller golf hver dag.

jeg en forening, der hedder Golf for Alle, hvor jeg kan give folk mulighed for at træne sammen med mig og hvor jeg kan give dem nogle gode ideer og råd.

Man kan sige, at de bruger de færdigheder og erfaringer, de har tilegnet sig i idrætssammenhængen, i kontekster, hvor deres kompetencer løfter fællesskabets interesse (Dreier 2008) og bidrager til at skabe handlemuligheder for den enkelte med nedsat funktionsevne.

8.5 At være aktiv i samfundet

For idrætsaktive personer med fysisk funktionsnedsættelse er det vigtigt at være deltagende i kontekster, hvor de kan udfolde deres forehavende som aktiv samfundsborger. De arbejder f.eks. på at udfylde en meningsfuld plads i samfundet, opnå indflydelse på områder, der har betydning, være politisk aktiv i forhold til handicap-spørgsmål, udfylde et job og få en uddannelse. Således bevæger de sig ind i mange forskellige sammenhænge i samfundet og bruger deres erfaringer.

I de forskellige sammenhænge åbner omgivelserne sig for dette forehavende og gør det muligt for personer at gå ind og ud af sammenhænge og udvikle deres deltagelse (Lave 1999). Deres opfattelse er, at når de viser sig aktive i idrætten, forsvinder omgivelsernes usikkerhed over for dem og de regner med dem som deltagere i andre sammenhænge (Goffman 2009/1963).

Når personer lykkes i deres forehavende, giver det mod på og kræfter til at gå videre ind i andre projekter. Det ene tager det andet med sig, og de bruger deres erfaringer f.eks. som frivillige i idrætten eller i interesseorganisationer på handicapområdet, som undervisere af professionelle på rehabiliteringsområdet eller i jobbet. Idræt ses som en slags uddannelse i at udvikle deltagelse. Det er det samme i idrætten, som alle andre steder, mener Jørgen:

Meget af det, jeg har lært gennem idrætten ved både at arbejde med det i praksis, men også organisatorisk, det bruger jeg da også i mit arbejde, helt klart, fordi det at håndtere en gruppe mennesker i et professionelt arbejde eller i en idrætsklub, det er jo mange gange det samme. Det er der ikke så meget forskel på, hvis man lige omskriver tingene lidt.

8.6 Kropslige færdigheder, der muliggør deltagelse

De kropslige færdigheder, som idrætsudøvere med fysisk funktionsnedsættelse udvikler gennem idrætsdeltagelse, bliver en vigtig forudsætning for, at personerne kan deltage i sociale sammenhænge, som også Dreier pointerer (2008).

Kroppens kunnen er afgørende for, at personerne kan agere, også i kontekster, hvor omgivelserne ikke er afstemt efter personer med funktionsnedsættelse. De oplever det som et hårdt arbejde at have et fysisk handicap. Selv i kontekster, der er tilrettelagt for deltagelse, må den krop, der flytter personen rundt i kontekster arbejde maksimalt i forhold til de kræfter, der er til stede, så det er vigtigt at holde kroppens funktioner vedlige. Annika¹¹ fortæller

Sporten... gør, at jeg kan noget andet ved siden af også. For eksempel gå og stå og gå på trapper og kunne være til. Jeg er nødt til at have et minimum af muskler. Det er ikke bare en selvfølge for mig at gå ned og hente en liter mælk, for eksempel. Det er jeg nødt til at træne mig op til at kunne. Så det får jeg så den her træning ved.

At være i god fysisk form modvirker tillige de nedbrydende følger, der kan være af en fysisk funktionsnedsættelse og gør behovet for støtte mindre. Det opleves som en forudsætning for at kunne leve et selvstændigt liv.

Mindst mulig afhængighed af omgivelsernes hjælp er et mål for informanterne, og kropslige færdigheder opleves som centrale i den sammenhæng, sammen med de individuelle støtteforanstaltninger, man er udstyret med for at lette kroppens funktion i hverdagens aktiviteter. Det er et kardinalpunkt, at man som person kan gøre det, man ønsker, når man ønsker det, og her synes støtteforanstaltninger at betragtes som en del af den individuelle krop.

Udvikling af kropslige færdigheder betragtes af informanterne som et led i en rehabilitering af kroppen, som de forventer, er en livslang proces for dem, og her ser de idrætsaktivitet som en ressource.

8.7 Sammenfatning

Jeg vil herefter sammenfatte de vigtigste pointer angående betydningen af idrætsdeltagelse for informanternes hverdagsliv.

¹¹ 32-årig kvinde med rygmarvsskade (delvise, lettere lammelser i arme og ben) p.g.a. trafikulykke. Går uden hjælpemidler. Dyrker ridning på højt niveau

Støtte fra sociale fællesskaber, passende tilrettelæggelse af konteksten og hensigtsmæssige redskaber skaber handlemuligheder for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse, idet de glemmer kroppen som begrænsning og kan rette opmærksomheden mod at deltage i social praksis og udvikle deltagelse. For informanterne er idrætten en social sammenhæng, hvor de lærer noget om kroppen og deres væren-i-verden, som har særlig værdi, og som de kan tage med, når de skal deltage i andre sociale sammenhænge. Når kroppen er i stand til at deltage fuldgyldigt i sociale fællesskaber, opleves den som magtfuld, selv om den ikke lever op til de gængse kropsidealer i kulturen.

Som idrætsudøvere føler informanterne, at de bliver set af andre i kraft af det, de kan. Den usikkerhed hos omgivelserne, der almindeligvis får dem til at vende blikket væk fra personen, forsvinder. Informanterne tager den erfaring fra idrætten, at man må stå synligt frem for at blive set som deltager, med ind i andre sociale kontekster, hvor de kan bruge og udvikle deres evner og færdigheder.

At vise sig som idrætsaktiv tilskriver informanterne højere status hos omgivelserne, end når de færdes i almindelighed. Den negative identitet, de ellers tillægges, erstattes med positive forventninger, og det medfører, at adgangen til social deltagelse lettes. Den indsats, personerne gør for at forbedre deres handlemuligheder, understøttes af, at de sociale fællesskaber arbejder for at skabe plads til, at personen kan bruge og udvikle sine færdigheder i konteksten og dermed øge sin sociale anerkendelse.

Idrættens kontekst baner for informanterne vejen til et generelt aktivt liv. Den erfaring bringer de med ind i andre sociale sammenhænge, hvor de arbejder for at forbedre aktivitetsmulighederne for andre mennesker med nedsat funktionsevne. Således bliver de en del af et støttende fællesskab, der, ved at arrangere kontekster og sammenhænge, gør fuldgyldig deltagelse mulig for andre.

Idræt ses af informanterne som en uddannelse i at udvikle deltagelse, idet der er mange fællestræk mellem den og andre kontekster i samfundet. Idet omgivelserne ser deres muligheder som idrætsudøvere, åbner de sig for, at informanterne kan få plads og udfolde sig som aktive samfundsborgere.

Gennem idrætsaktivitet udvikler informanterne kropslig kunnen og fysisk form, der giver dem forudsætninger for at kunne agere i sociale sammenhænge. Idræt betragtes som et middel i en livslang træning af de kropslige ressourcer, der er nødvendige i deres forehavende om at leve et selvstændigt, aktivt liv.

9. Diskussion af resultater

Jeg har nu præsenteret metode og resultater af den kvalitative undersøgelse, som er afhandlingens hovedstudie. I dette kapitel vil jeg diskutere resultaterne af den kvalitative undersøgelse ud fra fire udvalgte fokusområder, og jeg vil inddrage resultaterne af henholdsvis litteraturstudiet og den kvantitative undersøgelse i det omfang, jeg finder det relevant.

9.1 Idræt og social deltagelse

I analysen af empirien i den fænomenologiske undersøgelse kommer det klart til udtryk, at idrætsudøverne ikke kun er aktive i idrætssammenhæng, men også i mange andre sammenhænge i samfundet som job, uddannelse, bestyrelser, interesseorganisationer, frivilligt arbejde etc., og det ser ud til, at de trækker erfaringer med fra det ene til det andet.

Denne udtalte deltagelse er ikke det, man vil forvente ud fra den eksisterende viden om, at mennesker med funktionsnedsættelse deltager i langt mindre grad i alle samfundets sammenhænge end almindeligt for befolkningen i den vestlige verden (Bengtsson 2008; Barnes 2003).

Idrætsudøverne i denne undersøgelse passer altså ikke umiddelbart ind i det generelle billede af mennesker med handicap i samfundet.

Min egen undersøgelse af den statistiske sammenhæng mellem idrætsdeltagelse og anden social aktivitet peger også på at idrætsdeltagere udskiller sig, idet den viser, at mennesker med handicap, der regelmæssigt dyrker idræt eller anden fysisk aktivitet, med signifikant større sandsynlighed end ikke-idrætsdeltagere er aktive på arbejdsmarkedet, i frivilligt arbejde, i handicaporganisatorisk arbejde, i fritidsundervisning og har et højere uddannelsesniveau¹².

De to undersøgelser er ikke direkte sammenlignelige, da de anvender forskellige populationer og metoder. Men de understøtter begge en antagelse om, at der er 'noget' med idræt og social deltagelse – en pejling mod, at idræt kan betragtes som en kontekst, hvor social deltagelse kan udvikles. Den antagelse ligger også mellem linjerne i de studier, jeg har gennemgået i mit litteratur-

¹² Se artiklen 'Participation in physical activities and everyday life of people with disabilities' i denne afhandling.

review, men ingen af de inkluderede undersøgelser viser konkrete eksempler på, hvordan det kan se ud i praksis¹³.

Ved at se min empiri i lyset af social læringsteori (Lave 1999; Lave & Wenger 1991) og deltagelsesbegrebet som det anvendes i kritisk psykologi (Dreier 1999, 2008; Holtzkamp 1998, 2012; Røn Larsen 2011), når jeg imidlertid lidt længere ind i en forståelse af denne sammenhæng.

Idrætsudøverne opfatter klart, at de i idrætssammenhænge udvikler færdigheder, som er vigtige for dem, når de bevæger sig ind i andre sociale kontekster. De føler, at de har noget at byde på. Samtidig ser de fordele ved at have et idrætsaktivt liv, når de med deres fysiske funktionsnedsættelse viser sig for andre som deltager i samfundet. Det åbner nogle døre ved, at omgivelserne bliver mere tilbøjelige til at vise interesse for dem og opfatter dem som en ressource. Idet omgivelserne bliver bekendt med og tryk ved personen svækkes liminaliteten og stigmatiseringen (Murphy et al 1988; Goffman 2009/1963).

Det betyder ikke nødvendigvis, at det alene er erfaringer fra deres idrætsaktivitet, der giver personerne et bedre udgangspunkt for at deltage andre steder. Sammenhængen er sandsynligvis mere kompleks, men jeg vil alligevel forfølge antagelsen om, at idræt er en særlig læringskontekst for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse.

Ifølge Lave (1999) er det bevægelse mellem kontekster der udvikler erfaring og medfører læring (Lave 1999), så det må være afgørende, at man er i stand til at bruge sine færdigheder i de kontekster, hvor man ønsker at forfølge sine hensigter.

Men færdigheder er på den anden side også betinget af konteksten, hvilket betyder, at det, personen har med sig, kun udgør færdigheder i det omfang de gør deltagelse mulig i den konkrete kontekst (Dreier 2008), og i en lang række af kontekster kan mennesker med fysisk funktionsnedsættelse ikke deltage fuldstændigt på grund af det misforhold, der ofte er mellem krop og omgivelser.

Det er muligt for alle at deltage i idrætsaktiviteter, fordi de kan tilrettelægges i forhold til deltagerens forudsætninger, og der findes mange muligheder for at komme ind i idrætten på grund af idrættens lokale organisering i Danmark. Det betyder, at en person med fysisk handicap stort set altid vil kunne finde en idrætslig kontekst, hvor hans færdigheder kan komme til sin ret i det fæl-

¹³ Se artiklen 'Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.'

lesskab og i forhold til de mål og handlinger, som aktiviteten indeholder, og i forhold til de motiver, personen har for at deltage.

I andre kontekster, kan det være mere problematisk at blive en del af fællesskabet. F.eks. er det ikke så ligetil for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse at få et job eller en plads i en bestyrelse eller for den sags skyld blive regnet for en ressource, som man kan have glæde af i samfundet (Murphy 1990), både på grund af problematisk fysisk og kommunikativ tilgængelighed (Sandø et al 2004) og lav status og respekt fra omgivelserne (Murphy et al 1988; Goffman 2009/1963).

Disse barrierer for deltagelse taget i betragtning kan man sige, at mennesker med handicap må finde et sted at starte for at udvikle sin deltagelse i sociale fællesskaber. På baggrund af min fænomenologiske undersøgelse vil man kunne argumentere for, at idrætsdeltagelse kan være begyndelsen til en god 'deltagelses-spiral'.

Jeg har i analysen ikke forholdt mig til, hvilken type af idræt, informanterne deltager i og på hvilket niveau, skønt mit materiale sandsynligvis kunne analyseres med det perspektiv for øje. Erfaringer med deltagelse kan være forskellige alt efter, hvilke motiver man har for at deltage. Denne vinkling efterlader jeg imidlertid til fremtidig forskning.

9.2 Deltagelse på tværs af kontekster

Informanterne anvender tilsyneladende de samme strategier på tværs af de forskellige sociale kontekster, de deltager i, og det ene tager det andet med sig. Deltagelse befordrer deltagelse.

Man kan sige, at personen agerer ud fra samme erfaringsgrundlag i hans forskellige regionale livsverdner, selv om disse kan give ham forskellig identitet (Bengtsson 2010). På den måde skaber personen sammenhæng i sin livsverden. Han erfarer handlemuligheder i den ene kontekst, som han pejler efter i andre kontekster, fordi han tror på muligheder for skiftende deltagelse (Lave 1999). Når man som spastiker oplever, at man kan sejle en sejlbaad, er det nok også muligt at komme til at bestride et job som kranfører.

Samtidig oplever informanterne også, at de har personlige egenskaber, der går igen i de forskellige kontekster. Personen oplever, at han *er* på en bestemt måde i alle sammenhænge, f.eks. 'en vinder' eller 'perfektionist'. Denne identitet, som også må forudsættes at være lært gennem tidligere social deltagelse, synes at overskygge handicapidentiteten, og er sandsynligvis bestemmende for, hvilke motiver personen har for at deltage i de forskellige kontekster, og hvilke handlemuligheder, han ser for sig.

Informanternes deltagelse er imidlertid betinget af, at det sociale fællesskab *vil* dem som fuldgyldige deltagere, og er parat til at hjælpe til med at arrangere og organisere praksis, så deres færdigheder kan fungere fra den position, de har i fællesskabet, og de kan forfølge deres intentioner (Dreier 2008).

I alle de sammenhænge, hvor informanterne deltager, ses, hvordan det sociale arrangement og brug af teknologier gør handling mulig for dem. Andre i fællesskabet træder til der, hvor det er nødvendigt, og hjælpemidler eller særlige indretninger bruges, der hvor det behøves. Der skabes på den måde muligheder, som informanterne forstår at udnytte, så det udmøntes i aktiv deltagelse.

Også i et livshistorisk perspektiv ser vi, at færdigheder, udviklet i én social kontekst, tages med ind i den næste, og at arrangementer i de sociale fællesskaber er afgørende for informanternes fuldgyldige deltagelse. Betydningsfulde oplevelser af deltagelsesmuligheder i barndommen eller ungdommen, f.eks. i svømmeklubben eller i bordtennisklubben, betragtes af informanterne som steder, hvor de har udviklet færdigheder, som de har taget med gennem livet i de forskellige sammenhænge.

Både informanternes fortællinger og mine iagttagelser af deres sociale praksisser afspejler den erfaring hos dem, at det meste kan lade sig gøre, og at omgivelserne altid er parate til at hjælpe med at arrangere forholdene, så deltagelse er mulig.

Jeg tillader mig, med Dreier som reference, at antage, at denne erfaring af 'at kunne' er opstået gennem tidligere deltagelse og aktivitet i verden (2008). Jeg kan dog ikke udelukke som medvirkende faktor, at jeg gennem min udvælgelse af informanter har fundet frem til personer, der er gjort af et 'særligt stof', som giver dem en grundlæggende tro på egne evner og omgivelsernes velvilje.

9.3 Støttende sociale fællesskaber

Beskaffenheden af de sociale fællesskaber er altså afgørende for, hvordan informanternes færdigheder kan komme til udfoldelse og hvilken position de kan indtage i de fælles handlinger. Deres personlige muligheder og hvad der kræves af den enkelte for at deltage, er bestemt af, hvad de andre gør, og af de arrangementer, teknologier og redskaber, der anvendes i den konkrete sammenhæng (Dreier 2008). Det betyder også, at et menneske med fysisk funktionsnedsættelse vil kunne deltage fuldgyldigt i enhver social praksis, hvis den er tilrettelagt sådan, at personen ikke tilføjes en barriere for deltagelse. Og at personen kan indtage forskellige positioner og forfølge forskellige intentioner i konteksten, f.eks. bevæge sig fra at være spiller på banen til at være træner eller organisator. Det essentielle er, at man med sine færdigheder er med

til at skabe og udvikle den sociale praksis ud fra sine egne perspektiver og hensigter, sammen med andre, der har deres særlige færdigheder og perspektiver.

Dette scenarie tilbyder en anden forståelse af støtte til mennesker med fysisk handicap, end den, der udmøntes i pædagogiske, sociale og rehabiliterende indsatsen i det danske samfund. Den overvejende del af indsatsen og rettighedstænkningen fokuserer på kompenserende ydelser til det enkelte individ ud fra den idé, at personen hermed stilles lige med andre i samfundet og derfra selv kan skabe afsæt for deltagelse i de eksisterende fællesskaber. Man taler om et 'selvstændigt liv' som målet for den enkelte (Rehabilitering i Danmark 2004), og ofte synes dette i praksis at blive ligestillet med et 'individuelt liv', som også Stiker har påpeget (1999).

Selvstændighed er ikke nødvendigvis en modsætning til fællesskabet, men kan betragtes som en ressource for mennesket, når det skal være med til at skabe sine livsvilkår i samfundet (Holzkamp 1998; Dreier 2001).

FN's handicapkonvention, som skal sikre rettigheder for mennesker med handicap på verdensplan formulerer, at mennesker med handicap skal sikres deltagelse i det politiske og offentlige liv, i arbejde og beskæftigelse samt i kulturlivet, rekreative tilbud, fritidsaktiviteter og idræt (UN 2006). Det kan opfattes som en opfordring til at tænke i sociale fællesskaber som udgangspunkt for, at mennesker med handicap kan udvikle deltagelse.

Empirien i min undersøgelse giver et udgangspunkt for at overveje, om den individuelle fokusering i rehabilitering og pædagogik er den mest hensigtsmæssige, hvis målet er, at mennesker med fysisk funktionsnedsættelse skal udvikle deres deltagelse i sociale fællesskaber.

Hvis vi anerkender, at det er i de sociale fællesskaber betingelserne for deltagelse skabes, kan det lægge op til at betragte den enkelte som en del af et handlende fællesskab, hvori selvstændigheden kan udfolde sig i en kontekst, der kalder på personens evner og færdigheder og giver plads til, at de kan udvikles. Konsekvensen af det kan være, som Breenridge & Vogler (2001) foreslår, at man knytter rettigheder og støtte til fællesskaber, hvor mennesker med nedsat funktionsevne er, f.eks. på arbejdspladser, uddannelsessteder og foreninger, frem for alene at identificere enkeltindivider som bærere af rettigheder kompensationsbehov.

9.4 Kroppen i det sociale fællesskab

Mennesker deltager i sociale fællesskaber som krop, og det er ifølge Merleau-Ponty igennem kroppen, vi perciperer ting og forstår andre (2009/1945).

Fysisk funktionsnedsættelse påvirker menneskets være-i-verden og kendetegnes af en forstyrrelse mellem kropsselve og omgivelserne. Så selv om vi anerkender, at handicap er betinget af konteksten og derfor et spørgsmål om social praksis (Breekenridge & Vogler 2001; Dreier 2008), er udgangspunktet for oplevelsen af verden i fænomenologisk forståelse det kropslige subjekt. Jeg ser dermed kroppen som både forudsætning for deltagelse og som den måde, mennesket eksisterer i verden på. Kroppen kan, som Scheper-Hughes & Lock udtrykker det, ses som det sted, hvor misforholdet mellem person og omgivelser udspiller sig (1987). Således har den måde, kroppen fremtræder i personens bevidsthed, betydning for om personen oplever sig selv som fuldgyltig deltager i en social praksis.

Ud fra min empiri ser det ud til, at der i idrættens kontekst er særlige forhold, som giver personen mulighed for at opleve kroppen og dermed sig selv på en måde, som medvirker til at de kan udvikle deres deltagelse. Når sejlbåden er konstrueret, så Brian kan sejle den med en krop, som har ellers har svært ved at kontrollere, glemmer han kroppens dys-funktion og han oplever, at bevidstheden frigøres og kan rettes ud mod verden. At kunne bevæge sig frit synes at være en vigtig faktor i at deltage og udvikle sine færdigheder, som også Bredahl pointerer (2012).

Det har sandsynligvis at gøre med relationen mellem krop og omgivelser – at forholdene er lagt tilrette for, at man kan deltage fuldgyldigt. – men det hænger tilsyneladende også sammen med følelsen af at eksistere og udfolde sig som krop i verden. Ifølge Bredahl kan idrætsaktivitet for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse tjene som en vigtig pause fra hverdagens 'kamp' med kroppen (ibid:101), men også indebære muligheder for 'jeg-kan' oplevelser ved, at man går til grænsen af sin kropslige formåen ved at overvinde de forhindringer idrætten i sin natur sætter for kroppen.

Min empiri viser, hvordan informanterne også i andre sammenhænge, som f.eks. i jobbet, gives handlemuligheder med teknologier og hjælpemidler. Men disse er bundet til den konkrete kontekst og fratager ikke personen sin kropslige funktionsnedsættelse. Selv om Brian kan køre kranen på sit job, behøver han alligevel en personlig hjælper til at køre sin bil.

Hvis vi kun ser handicap og kropslige færdigheder som kontekstbundne, risikerer vi at overse de eksistentielle forhold der er forbundet med at leve med et handicap, siger Shakespeare (2004).

Man kan, når man betragter de arrangementer og den hjælp fra fællesskabet, der gør det muligt for informanterne at deltage i den sociale praksis, reflektere over, hvorvidt personen glemmer kroppen, når de får hjælp af omgivelserne – når Brian bliver hejset ned i båden med en lift, eller Jørgen i sin kørestol bli-

ver løftet ned ad trapper af de skoleelever, han skal undervise. Personen deltager fuldgældigt, men kroppen gør ikke det, den forventes at skulle i forhold til at være forudsætning for deltagelse og transportere personen rundt mellem kontekster.

Man kan derfor hævde at personer med fysisk funktionsnedsættelse får mulighed for at deltage, når fællesskabet lægger forholdene tilrette. Men at fuldgældig deltagelse indebærer såvel oplevelser af den ekstatiske krop, som det at anerkende sine kropslige dysfunktioner og derfra anspore omgivelserne til at stille sig til rådighed ved at give plads og hjælpe, så personen kan deltage som den krop han er.

Min empiri peger på, at når de to forhold arbejder sammen er der mulighed for, som Lave siger det, at personen oplever potentielle deltagerbaner og dermed engagere sig i en omfattende transformativ praksis, hvor skiftende deltagelse i forskellige praksisfællesskaber bidrager til at forandre personens forståelse af sig selv og andres forståelse af personen (1999).

Det betyder efter min opfattelse, at alle i fællesskabet må være opmærksomme på de forhold, der gør kroppen dys-fremtrædende for personen i den konkrete situation, men lige så meget på, hvordan man i fællesskabet arrangerer den sociale praksis, så personen kan anvende og udvikle sine færdigheder i denne kontekst.

10. Konklusion og perspektivering

Samfundsforskning afspejler, at mennesker med handicap i den vestlige verden deltager i markant mindre grad i samfundets fællesskaber end den gennemsnitlige befolkning. Med denne afhandling har jeg sat mig for at undersøge, hvorvidt mennesker med fysisk funktionsnedsættelse gennem deltagelse i idrætsaktiviteter kan opnå erfaring og handleevne, som kan forandre og udvikle deres måde at deltage i andre sociale sammenhænge.

Tidligere forskning undersøger ikke denne problemstilling direkte, men mit litteraturstudie giver mig en pejling på, hvordan jeg kan undersøge dette felt nærmere for at bidrage med yderligere viden.

Den statistiske undersøgelse i afhandlingen peger på, at mennesker med handicap, der er regelmæssigt idrætsaktive uden for hjemmet, mere sandsynligt end ikke-idrætsaktive er beskæftiget på arbejdsmarkedet, udfører frivillig arbejde, er aktive i handicaporganisationer og fritidsundervisning samt har et højere uddannelsesniveau.

I afhandlingens kvalitative studie undersøger jeg med en fænomenologisk hermeneutisk metode, hvordan syv idrætsaktive voksne personer med fysisk funktionsnedsættelse oplever sammenhængen mellem idrætsdeltagelse og hverdagslivet i øvrigt. Data, indsamlet gennem livshistoriske narrativer og observationer af social praksisser i personernes liv, herunder idræt, giver mig en forståelsen af kompleksiteten i denne sammenhæng.

Det kommer klart til udtryk, at idrætsudøverne er aktive i mange forskellige kontekster i samfundet, at de trækker erfaringer med sig fra den ene kontekst til den anden, og at deltagelse i den ene sammenhæng befordrer deltagelse i den anden sammenhæng. Det ser ud til at gælde for en lang række kontekster i personernes livsverden. Idræt og andre sociale praksisser supplerer hinanden, så personen løftes til aktiv deltagelse.

Men personerne oplever også, at idrætssammenhængen indebærer særlige muligheder for at udvikle færdigheder, som de kan tage med ind i andre kontekster, og at deres fremtræden som aktive åbner døre for deltagelse, idet omgivelserne viser interesse for dem, bliver mindre usikre ved deres tilstedeværelse og ser dem som en ressource.

Samtidig viser det sig, at personernes deltagelse er betinget af, at det sociale fællesskab er parat til at arrangere praksis og gøre en indsats for, at deres færdigheder kan bruges i den konkrete kontekst fra den position, den enkelte har. I alle sammenhænge, hvor det sker, kan personen deltage som den krop, hun er, og udvikle sin deltagelse.

Den måde, kroppen fremtræder i personens bevidsthed, har imidlertid også betydning for, hvorvidt hun oplever sig selv som fuldt delagtige i den sociale praksis. Idrætten tilbyder, med dens særlige tilrettelæggelse, mulighed for, at personen glemmer kroppen og dermed kan rette bevidstheden ud mod verden. Det indebærer også en følelse af eksistentiel frihed og en 'jeg-kan' oplevelse, hvor man udfordrer sin kropslige formåen.

Idræt ses som en social kontekst, hvor personer med fysisk funktionsnedsættelse på grund af idrættens organisering relativt let kan deltage, sammenlignet med mange andre sociale fællesskaber i samfundet. Så idrætsaktivitet kan være starten på en positiv 'deltagelses-spiral', hvor personen kommer i gang med at udvikle færdigheder, som han kan tage med ind i andre sammenhænge.

I alle kontekster ser det imidlertid ud til, at deltagelse er betinget af, at fællesskabet, indbefattet personen selv, lægger forholdene tilrette. Det er nødvendigt at personen fremtræder med sin kropslige dysfunktion og ansporer andre til at gøre en indsats for, at hans færdigheder kan virke i fællesskabet.

I mit studie har jeg valgt at se ind i livsverden hos mennesker med fysisk funktionsnedsættelse, der er aktive i mange forskellige sammenhænge, inklusiv i idrætten. Det giver mig mulighed for at forstå, hvordan deltagelse genkabes på tværs af sociale praksisser. Det fortæller mig imidlertid ikke så meget om, hvorfor mange mennesker med handicap ikke deltager fuldgældigt i samfundets fællesskaber.

På baggrund af erkendelsen af, at deltagelse udvikles i sociale fællesskaber, åbner jeg imidlertid for en diskussion om det hensigtsmæssige i, at vi i samfundet retter pædagogiske, sociale og rehabiliterende indsatser mod individuelle kompenseringer og rettigheder og foreslår, at man i stedet overvejer at knytte rettigheder og støtte til fællesskaber, hvor mennesker med handicap lever og er aktive.

På det teoretiske plan lægger min empiri forsigtigt op til en refleksion over kropsbegrebet og opfattelsen af kropslige færdigheder og handicap inden for kritisk psykologi. Jeg anerkender, at kroppen er forudsætning for deltagelse og at personens færdigheder er betinget af konteksten, men ser ikke i teorien, at kroppen betragtes som den måde mennesket eksisterer i verden på. I forhold til mennesker med fysisk handicap oplever jeg det som en mangel, når man skal diskutere deltagelse i sociale praksis.

Der er her basis for en diskussion i de faglige fællesskaber angående teoriens potentialer i forhold krop og deltagelse.

Jeg afslutter denne afhandling i en erkendelse af, at arbejdet fortsætter. Flere artikler kan skrives og andre diskussioner kan rejses på baggrund af min

forskning. Dette er et foreløbigt stoppested og et bidrag ind i et forskningsfelt, der stadig har meget at gøre, men som er i en spændende udvikling.

Referencer

- Andrews, D. L. (1993) Desperately Seeking Michel: Foucault's Genealogy, the Body, and Critical Sport Sociology. *Sociology of Sport Journal*, 10, 148-167.
- Arbour, K.B., Latimer, A.E., Ginis, K.A.M., & Jung, M.E. (2007). Moving Beyond the Stigma: The Impression Formation Benefits of Exercise for Individuals with a Physical Disability. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 24, 144-159.
- Ashton-Schaeffer, C., Gibson, H. J., Autry, C. E., and Hanson, C. S. (2001). Meaning of Sport to Adults with Physical Disabilities: A Disability Sport Camp Experience. *Sociology of Sport Journal*, 18, 95-114.
- Aspers, P. (2009). Empirical Phenomenology: A Qualitative Research Approach (the Cologne Seminars). *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, vol. 9,2.
- Barnes, C. (1999). Disability Studies: new or not-so-new directions. *Disability and Society*, 14, 4, 577-580.
- Barnes, C. (2003). Rehabilitation for Disabled People: a 'sick' joke? *Scandinavian Journal of Disability Research*, vol 5. No..1.
- Bengtsson, J. (2005). En livsvärldsansats för pedagogisk forskning. I: Bengtsson, J. (red). *Med livsvärlden som grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Bengtsson, J. (2006). En livsverdenstilnärmning för helsevitenskapelig forskning. I: Bengtsson, J. (red). *Å forske i sykdoms- og pleieerfaringer. Livsverdensfenomenologiske bidrag*. Kristianssand: Høyskoleforlaget AS.
- Bengtsson, J. (2010). Teorier om yrkesutövning och deras praktiska konsekvenser för lärare. I: Hugo, M. & Segolsson, M. (red). *Lärande och bildning i en globaliserad tid*. Lund: Studentlitteratur.
- Bengtsson, S. (2008). *Handicap og Samfundsdeltagelse 2006*. SFI. Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. København.
- Birkler, J. (2005). *Videnskabsteori. En grundbog*. København: Munksgaard.

Blinde, E.M. & McClung, L.R. (1997). Enhancing the Physical and Social Self through Recreational Activity: Accounts of Individuals with Physical Disabilities. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 14, 327-344. Human Kinetics Publishers Inc.

Borg, T. (2004). *Livsførelse i hverdagen under rehabilitering. Et socialpsykologisk studie*. Health, Humanity and Culture, Aarhus, DK.

Bredahl, A. M. (2012). *Freedom of the treadmill – Physical activity, disability and existence*. Ph.d.-dissertation from the Norwegian School of Sport Sciences. Oslo.

Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2010). Introduktion. I: Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (red). *Kvalitative metoder. En grundbog*. København: Hans Reizels Forlag.

Crow, L. (1996). Including all our lives: renewing the social model of disability. I: Barnes, C. & Mercer, J. (Eds). *Exploring the Divide: Illness and Disability*. Leeds: The Disability Press.

Dahlberg, K. (2006). The essence of essences – the search for meaning structures in phenomenological analysis of lifeworld phenomena. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 1: 11-19.

Dahlberg, K., Dahlberg, H. & Nyström, M. (2006). *Reflective Lifeworld Research*. 2. Ed. Lund: Studentlitteratur.

Danske Handicaporganisationer. www.handicap.dk/politik/tilgaengelighed

Dreier, O. (1999). Læring som ændring af personlig deltagelse. I: Nielsen, K. og Kvale, S. *Mesterlære – læring som social praksis*. København, Hans Reitzels Forlag.

Dreier, O. (2001). Virksomhed- læring – deltagelse. *Nordiske Udkast*, Nr. 2.

Dreier, O. (2007). *Generality and Particularity of Knowledge*. In: Van Deventer, V., Terre Blanche, M., Fure, E. and Segato, P. (eds). *Citizen City. Between constructing agent and constructed agency*. Captus University Publications: Concord: Canada. 188-196.

Dreier, O. (2008). *Psychotherapy in Everyday Life*. Cambridge. Cambridge University Press.

Duesund, L. (2006). Kropp og rehabilitering. I: Kissow, A. M. & Therkildsen, B. (red). *Kroppen som deltager*. Glumsø: Handicapidrættens Videnscenter.

Edwards, S. D. (1998). The body as object *versus* the body as subject: The case of disability. *Medicine, Health Care and Philosophy* 1: 47-56. Kluwer Academic Publishers.

Eichberg, H. & Bøje, C. (1994): Idrættens tredje vej. Om idrætten i kulturpolitikken. Klim, Århus.

Engel, L. (2008). The Dance of the Now – Poetics of Everyday Human Movement. *Forum: Qualitative Social Research*, vol. 9, No. 2, Art. 35.

Finkelstein, V. (2001). *A Personal Journey into Disability Politics*. Leeds: University of Leeds, Centre for Disability Studies.

Foucault, M. (2002/1975) *Overvågning og straf*. Danmark: DET lille FORLAG.

Fraser, N. (2001). Recognition without ethics? *Theory Culture Society*, 18: 21. *Nottingham: SAGE*.

French, S. (1993). Disability, impairment or something in between? I: Swain, J., Finkelstein, V., French, S. & Oliver, M. (Eds). *Disabling Barriers – Enabling Environments*. London: Sage.

Gadamer, H.-G. (1996). Dekonstruktion og Hermeneutik. *Philosophia*, 25 nr 1-2.

Gadamer, H.-G. (2007/1960). *Sandhed og metode*. København: Hans Reizels Forlag.

Garland-Thomson, R. (2009). *Staring. How We Look*. New York: Oxford University Press.

Giorgi, A. (1997). The theory, practice, and evaluation of the phenomenological method as a qualitative research procedure. *Journal of Phenomenological Psychology*, 28 (2), 235-260.

Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. NY: Simon & Schuster, Inc.

Goffman, E. (2009). *Stigma: Om afvigerens sociale identitet*. København: Gyldendal.

Grundén, I. (2005). *Att återerövra kroppen. En studie av livet efter en ryggmärgsskada*. Göteborg: Acta Universitas Gothoburgensis.

Gustavsson, A. (2004). The role of theory in disability research – springboard or strait-jacket? *Scandinavian Journal of Disability Research*, vol 6 (1).

Henriksson, C. & Sævi, T. (2009). 'An Event in Sound'. Considerations on the Ethical-Aesthetic Traits of the Hermeneutic Phenomenological Text. *Phenomenology & Practice*, Vol. 3.

Holzkamp 1983: *Grundlegung der Psychologie*. Frankfurt an Main: Campus Verlag.

Holzkamp, K. (1998). Daglig livsførelse som subjektvidenskabeligt grundkoncept. *Nordiske Udkast* 26 (2).

Holzkamp, K. (2005). Mennesket som subjekt for videnskabelig metodik. *Nordiske Udkast* 33 (2).

Holzkamp, K. (2013). Psychology: Understanding the Individuals' Grounds for Action in their Everyday Conduct of Life. In Osterkamp, U. & Schraube, E. (Eds). *Psychology from the standpoint of the Subject. Selected Writings of Klaus Holzkamp*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Horsdal, M. (1999). *Livets fortællinger – en bog om livshistorier og identitet*. Borgen, København.

Højbjerg, H. (2004). Hermeneutik. I: Fuglsang, L. & Olsen, P. B. (red). *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Idræt for alle: Breddeidrætsudvalgets rapport – baggrund og analyse. København: Kulturministeriet.

Jerlinder, K. (2005). *Rättvis idrottsundervisning för elever med rörelsehindrar – dilemma kring omfördelning och erkännande.* Studies from The Swedish Institute for Disability Research No. 12. Örebro Universitet.

Jespersen, E. (1999). Idrættens kropslige mesterlære. I: Nielsen, K. og Kvale, S. *Mesterlære – læring som social praksis.* København, Hans Reitzels Forlag.

Jørgensen, P. S. (1995). Generalisering i kvalitativ forskning. I: Lunde, I. M. & Ramhøj, P. *Humanistisk forskning inden for sundhedsvidenskaberne.* København: Akademiske Forlag.

Kasser, S. (2009). Exercising With Multiple Sclerosis: Insights into Meaning and Motivation. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 26, 274-289.

Keller, K. D. (upubl.) *Fænomenologisk forskningsmetode.* Forelæsning i kurset 'Kvalitativ metode' på psykologistudiet ved Aalborg Universitet, 03.10.06.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Interview. Introduktion til et håndværk.* 2. udg. København: Hans Reitzels Forlag.

Lave, J. (1999). Læring, mesterlære, social praksis. I: Nielsen, K. og Kvale, S. *Mesterlære – læring som social praksis.* København, Hans Reitzels Forlag.

Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation.* Cambridge: Cambridge University Press.

Leder, D. (1990). *The Absent Body.* Chicago: University of Chicago Press.

Lutz, B.J. & Bowers, B.J. (2005). Disability in Everyday Life. *Qualitative Health Research*, 2005, 15, 1037.

Løvgren, M. (2009). *Unge funksjonshemmede. Selvbylde, sosial tilhørighet og deltakelse i fritidsaktiviteter.* Oslo: NOVA Rapport 9/2009.

Merleau-Ponty, M. (1999). *Om sprogets fænomenologi. Udvalgte tekster.* København: Gyldendal.

Merleau-Ponty, M. (2009 /1945). *Kroppens fænomenologi*. 2. udgave. Danmark: DET lille FORLAG.

Murphy, R. F., Sheer, J., Murphy, Y. And Mack, R. (1988). Physical disability and social limitations. A study in the rituals of adversity. *Social Science and Medicine* 26 (2), 235-242.

Murphy, R. F. (1990). *The body silent*. London: W.W. Norton.

Murphy, R. F. (1995). Encounters: The Body Silent in America. In: Ingstad, B. & Whyte, S. R. *Disability and Culture*. University of California Press

Oliver, M. (1990). *The Politics of Disablement*. London: Macmillan Education LTD.

Oliver, M. (1992). Intellectual masturbation: a rejoinder to Söder and Booth. *European Journal of Special Needs Education*, vol. 7, No. 1.

Oliver, M. (1996). *Understanding Disability*. London: Macmillan.

Page, S.J, O'Connor, E., & Peterson, K. (2001). Leaving the Disability Ghetto. A Qualitative Study of Factors Underlying Achievement Motivation among Athletes With Disabilities. *Journal of Sport and Social Issues*, vol. 25, No. 1, February 2001, pp. 40-55.

Papadimitriou, C. (2008). Becoming en-wheeled: the situated accomplishment of re-embodiment as a wheelchair user after spinal cord injury. *Disability and Society*, vol. 23. 7, 691-704.

Rehabilitering i Danmark: Hvidbog om rehabiliteringsbegrebet (2004). Aarhus: MarseisborgCentret og Rehabiliteringsforum Danmark.

Rendtorff, J. D. (2003). Merleau-Ponty: Krop og Sansning. I: P. Lübcke (ed.), *Franske filosofi: Engagement og struktur*. København: Politikens forlag.

Ricoeur, P. (1973). *Filosofiens kilder*. Vintens forlag, København.

Ricoeur, P. (1979). *Fortolkningsteori*. København: Vintens forlag.

Røn Larsen, M. (2011). *Samarbejde og strid om børn i vanskeligheder – organisering af specialindsatser i skolen*. Ph.d.-afhandling. Roskilde Universitet.

Rønholt, H. (2006). Kroppen som fortæller – om 'det som viser sig' blandt børn i idrætstimer. I: Engel, L., Rønholt, H., Nielsen, C. S., Winther, H. (2006). *Bevægelsens poetik*. Institut for Idræt og Museum Tusculanums Forlag, Københavns Universitet.

Sandø, M. & Gruber, T. (2004). *Handicap og foreningsliv: Et temahæfte om handicappede blandt medlemmer i idrætsforeninger og i kultur- og fritidsforeninger*. Udviklings- og formidlingscentret på handicapområdet.

Sartre, J. P. (1956). *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. New York: Philosophical Library.

Scheper-Hughes, N. & Lock, M. M. (1987). The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology. *Medical Anthropology Quarterly*, 1(1), 6-41.

Schütz, A. (1999). *Den sociala världens fenomenologi*. Göteborg: Daidalos.

Shakespeare, T. (2004). Social models of disability and other life strategies. *Scandinavian Journal of Disability Research*, vol 6 (1).

Shakespeare, T. (2006). *Disability Rights and Wrongs*. London: Routledge.

Sousa, A.I., Corredeira, R., & Pereira, A.L. (2009). The Body in Persons with an Amputation. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 2009, 26, 236-258. Human Kinetics, Inc.

Stiker, H.-J. (1999). *A History of Disability*. Michigan: The University of Michigan Press.

Söder, M. (1989). Disability as a social construct: the labeling approach revisited. *European Journal of Special Needs Education*, vol. 4, No. 2.

Taub, D.E., Blinde, M., & Greer, K.R. (1999). Stigma Management through Participation in Sport and Physical Activity: Experiences of Male College

Students with Physical Disabilities. *Human Relations*; Nov 1999; 52, 11; ABI/INFORM Global pg. 1469.

Tetler, S. (2004). Rummelighed i skolen – om paradokser, dilemmaer og udfordringer. I: Andersen, J. (red). *Den rummelige skole – et fælles ansvar*. Vejle: Kroghs Forlag.

Thomas, C. (2004). Rescuing a social relational understanding of disability. *Scandinavian Journal of Disability Research*, vol 6 (1).

Thøgersen, U. (2010). *Krop og fænomenologi. En introduction til Maurice Merleau-Pontys filosofi*. København: Academia.

Toombs, K. (1992). The Body in Multiple Sclerosis: A Patient's Perspective. I: Leder, D. (ed.). *The Body in Medical Thought and Practice*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Toombs, S. K. (1995). *The lived experience of disability*. Human Studies 18:9-23. Netherlands: Kluwer Academic Publisher.

Turner, V. (1967). Betwixt and between. In: *The Forest of Symbols*. 93-111. New York: Cornell University Press.

Tøssebro, J. (2004). Understanding disability. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 6, 1, 3-7.

Tøssebro, J. (2009). Innledning – norsk forskning om funksjonshemning. I: Tøssebro, J. (red). *Funksjonshemning, politikk, hverdagsliv og arbeidsliv*. Oslo: Universitetsforlaget.

UN (2006). *Convention of the rights of people with disabilities*. United Nations, NY.

WHO, 2001. *International classification of functioning, disability and health*. Geneva: WHO.

Whyte, S. R. (1994). Diskurser om defekte kroppe. *Tidsskriftet Antropologi*, 29, 57-70.

Winther, H. & Stelter, R. (2008). Gypsy or hedgehog? Movement, energy and change in dance therapeutic processes in Danserga. *Body, Movement and Dance in Psychotherapy. An international Journal for Theory, Research and Practice*, 3(1), 45-56.

World Health Organization and The World Bank: World Report on Disability, 2011.

Dansk resumé

Idræt, handicap og social deltagelse

Denne afhandling handler om sammenhængen mellem deltagelse i idræt og det øvrige hverdagsliv hos mennesker med fysisk funktionsnedsættelse.

Afhandlingen består af et litteraturstudie, en kvantitativ undersøgelse og et kvalitativt studie af fænomenologisk hermeneutisk tilsnit.

Tidligere forskning undersøger ikke denne problemstilling direkte, men afhandlingens litteraturstudie giver et afsæt til at undersøge feltet nærmere.

Det kvantitative studie undersøger den statistiske sammenhæng mellem idrætsdeltagelse og deltagelse på andre områder i samfundet hos 922 mennesker med forskellige former for handicap. Det peger på, at regelmæssigt idrætsaktive sammenlignet med ikke-idrætsaktive med signifikant større sandsynlighed er beskæftiget på arbejdsmarkedet, udfører frivilligt arbejde, er aktive i handicaporganisationer, deltager i fritidsundervisning samt har et højere uddannelsesniveau.

Afhandlingens kvalitative studie tager udgangspunkt i personernes livsverden. Gennem livshistoriske, narrative interviews og observation af udvalgte sociale praksisser i hverdagslivet hos syv idrætsaktive personer med fysisk handicap, undersøges, hvorvidt de gennem deltagelse i idrætsaktiviteter opnår erfaring og handleevne, som kan forandre og udvikle deres måde at deltage i andre sociale sammenhænge.

Undersøgelsen viser, at idrætsudøverne er aktive i mange forskellige kontekster i samfundet, at de trækker erfaringer med sig fra den ene kontekst til den anden, og at deltagelse i den ene sammenhæng befordrer deltagelse i den anden. Ligeledes oplever personerne, at idrætsteksten indebærer særlige muligheder for at udvikle færdigheder, som de kan tage med ind i andre kontekster, og at deres fremtræden som aktive åbner døre for deltagelse, idet omgivelserne viser interesse for dem, bliver mindre usikre ved deres tilstedeværelse og ser dem som en ressource.

Personernes deltagelse viser sig at være betinget af, at det sociale fællesskab er parat til at arrangere praksis og gøre en indsats for, at deres færdigheder kan bruges i den konkrete kontekst fra den position, den enkelte har. I alle sammenhænge, hvor det sker, kan personen deltage som den krop, hun er, og udvikle sin deltagelse.

Idrætten tilbyder med dens særlige tilrettelæggelse mulighed for, at personen glemmer kroppen og dermed kan rette bevidstheden ud mod verden, men den indebærer også en følelse af eksistentiel frihed og en 'jeg-kan' oplevelse,

hvor man udfordrer sin kropslige formåen. Samtidig er det en kontekst, hvor personer med fysisk funktionsnedsættelse på grund af idrættens organisering relativt let kan deltage, sammenlignet med mange andre sociale fællesskaber i samfundet. Så idrætsaktivitet kan være starten på en positiv 'deltagelses-spiral', hvor personen kommer i gang med at udvikle færdigheder, som han kan tage med ind i andre sammenhænge.

Afhandlingen er artikelbaseret og består af fire artikler og en 'kappe', som binder afhandlingens undersøgelser sammen og beskriver teorier og analysestrategier. Artiklerne er:

'Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.'

Artiklen er optaget til publikation i Scandinavian Journal of Disability Research.

'Participation in physical activities and everyday life of people with disabilities.'

Artiklen er publiceret i European Journal of Adapted Physical Activity.

'Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber.'

Artiklen er indsendt til Nordiske Udkast

'You have to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with physical disability.'

Artiklen er under review i Scandinavian Journal of Disability Research

English Abstract

Physical activity, disability and social participation.

The theme of this thesis is the relation between participation in physical activity and other occurrences of everyday life of people with physical disabilities.

The thesis consists of a review of the literature, a quantitative study, and a qualitative study with a phenomenological hermeneutic method.

Former research does not investigate this problem directly, but the study of the literature provides a basis for a further investigating of the field.

The quantitative study examines the statistic correlation between participation in physical activity and participation in other fields of society in a population of 922 persons with various disabilities. The study indicates that persons who are regularly sports active are employed, are volunteering, are active in disability organisations, are joining evening classes and have a higher educational level with significantly higher probability compared to persons who are not physically active.

The qualitative study of the thesis is based on the life world of the persons. Using narrative life history interviews and observations of selected social practices of the everyday life of seven persons with a physical disability it is investigated, whether the persons achieve experience and power to act, thus being able to change and develop the way they participate in other social contexts.

The study shows that sports active people are active in numerous various contexts of society, they bring experience from one context to another, and participation in one context promotes participation in another one.

The persons experience that the context of physical activity provides certain possibilities to develop abilities which they can carry into other contexts. They find that their appearance as active people opens doors of participation while other people shows them interest. Other people's uncertainty at their presence seems to decrease and they are regarded as a resource.

The participation of the physically disabled person shows to be contingent on the readiness of the social community to arrange practice and to support that his/her abilities may be useful in that certain contexts from his/her certain position in the community. When that happens, the person is able to participate as the body, he/her is, and develop participation.

With its particular arrangements physical activity provides options for the person to forget the body, thus directing consciousness towards the surrounding world. But it also provides a certain feeling of existential freedom and a feeling of 'I-can'. At the same time it is a context in which people with a physical disability rather easily can take part, compared to several other social communities in society. Thus physical activity may be the beginning of a 'good spiral of participation' in which the person gets to develop abilities, which he/she may carry into other contexts of social practice.

The thesis consists of four articles and a 'mantle', which binds together the studies of the thesis and describes theories and strategies of analysis.

The articles are:

'Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.'

Accepted in Scandinavian Journal of Disability Research.

'Participation in physical activities and everyday life of people with disabilities.'

Published in European Journal of Adapted Physical Activity.

'Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber.' (Body and disability – participation in social communities)

Submitted to Nordiske Udkast

'You have to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with physical disability.'

In review in Scandinavian Journal of Disability Research

Afhandlingens artikler

'Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.'

Artiklen er accepteret til publikation i Scandinavian Journal of Disability Research.

'Participation in physical activities and everyday life of people with disabilities.'

Artiklen er publiceret i European Journal of Adapted Physical Activity.

'Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber.'

Artiklen er indsendt til Nordiske Udkast

'You have to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with physical disability.'

Artiklen er under review i Scandinavian Journal of Disability Research

Participation in physical activity and the everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature

Anne-Merete Kissow

Department of Psychology and Educational Studies, Roskilde University, Denmark and Danish Disability Sport Information Centre, Roskilde, Denmark

Abstract

Purpose: Purpose: This article questions how personal experiences from participating in physical activity may impact participation in other contexts of everyday life for people with physical disabilities. *Methods:* Seven databases were searched to identify papers published between 1987 and 2009. 14 qualitative studies were included in the final sample. *Results:* Six themes were identified: Learning Social Rules; Being Disabled in an Able-bodied Society; Perception of Identity; Being Part of a Community, Empowerment, Maintenance and Independence; Theoretical Framework for Discussion is Critical Psychology and Social Learning Theory. *Conclusion:* Physical activity seems to exert some impact on disability management, and athletic identity seems to be more empowered than disability identity. Disabled athletes seem to feel part of a special valued community. It is not evident if these experienced benefits imply an extended participation in society in general. Participation in physical activity seems to imply a psychological empowerment in a sports context that might lead to an extended participation in other contexts of everyday life. Physical competence achieved through physical activity may serve to help persons to stay socially connected, establish an ability to participate in activities and stay independent. Further research is needed to elucidate the question of this study.

Keywords: physical activity, physical disability, everyday life, participation, Critical Psychology, Social Learning Theory

Introduction

The everyday life of people with physical disabilities may often differ in various ways from that of able-bodied people, and several researchers have focused on the experience of disability in relation to everyday life.

On an individual level, impairments may limit the extent to which people with physical disabilities may be involved in some activities, and may imply that they spend more time on the activities of daily living than the average population (Gaskin et al., 2009; Lutz & Bowers, 2005).

Individuals with physical disabilities often find their social interactions and social network limited (Isaksson et al., 2005), with isolation possibly affecting the range of their life experience and influencing their effectiveness in social situations (Blinde & Taub, 1999). A crucial point here is how others perceive disability. People with disabilities could experience a feeling of being totalized, as their disability may make them feel that other people devalue them as human beings and see them as being inferior and abnormal. In addition, this feeling may make it difficult to integrate the experience of disability into their lives by affecting how they perceive themselves, their capabilities and self-worth (Lutz & Bowers, 2005). People with disabilities might tend to internalize negative attitudes about disability, behave in a manner consistent with societal expectations and develop negative constructions of the self, and they may often experience social isolation due to the stigma attached to their disability (Blinde & McClung, 1997; Blinde & Taub, 1999). Thus, stigma-handling strategies are an important tool for people with disabilities to cope with situations in everyday life (Krantz et al., 2008).

Due to societal and disability-related obstacles, individuals with physical disabilities may experience difficulties in mastering tasks and participating in daily life activities since barriers within society seem to prevent them from participating in social communities. A survey among 2,235 adults with health problems conducted by The Danish National Centre for Social Research displayed a clear tendency that as with most types of disabilities, physical disabilities have a reducing effect on all types of participation in society, which concerns social life in relation to family and friends, as well as participation in societal areas such as education, employment and leisure-time activities (Bengtsson, 2008).

A US study also pointed out that people with disabilities are twice as likely to be unemployed as persons without disabilities (Lutz & Bowers, 2005). Additionally, employment and participation in the labour market seem to be an important issue for people with disabilities, not only in relation to benefits in terms of money, but also for not becoming bored and providing a social status and social relationships in everyday life. Nevertheless, the challenges of the work environment, such as a fast pace and pressure, may be a barrier that prevents them from taking up the gauntlet (Alaszewski et al., 2006).

Another Danish study demonstrated that compared to the general population, very few people with disabilities are members of cultural- or leisure-time activity clubs, and the reason for this is reported to be a lack of accessibility due to both physical and communicative barriers (Sandø et al., 2004). A survey carried out by the Danish Ministry of Cultural Affairs stated that among people with physical disabilities, only 42% regularly participated in physical activity compared to 56% of the general population (Breddeidrætsudvalget, 2009). One's physical environment and accessibility seem to play an important role in the ability of people with a disability to engage in activities that are important or even necessary in their daily lives (Lutz & Bowers, 2005; Blinde & McClung, 1997).

Obviously, there are many parameters which decide that people with physical disabilities are not able to participate in social and societal contexts to the same extent as non-disabled people, thereby likely affecting their daily life. To improve participation, changes are demanded in the physical environment and in attitudes toward disability in society, in addition to the individual's perception of opportunities, as people with disabilities are important agents in influencing both their life situation and conditions within society, hence making participation a real option in all contexts.

Organized physical activities have the potential for being an open and inclusive arena in which people with disabilities are able to participate. The predictability and degree of control and adaptation that characterize organized physical activity makes it a proper context to overcome physical and social barriers that may hinder participation in other social contexts (Løvgren, 2009). The question is therefore generated as to whether the experience of participation in physical activities may have an impact on participation in other contexts of everyday life for people with physical disabilities.

Purpose

The aim of this article is to question what qualitative studies may tell about the relationship between the experiences and strategies learned in the context of physical activity and the strategies pursued in other contexts of daily life, as well as how this issue may be further elucidated by using research strategies other than those used in the reviewed studies.

The purpose of the study is to contribute to research and praxis through a review of relevant literature on the subject as published in peer-reviewed magazines from the fields of psychology, sociology, medicine, adapted physical activity, sports, health and rehabilitation.

How do we understand participation?

This study relates to the basic concepts of participation in contexts of action both in and across social practices as presented in Critical Psychology (Holzkamp, 1998, 2011; Dreier, 2001, 2008). In this frame of reference the individual is regarded not only as the subject of his/her living conditions, but also as the co-creator of his/her life conditions. The abilities of the subject are determined by both the living conditions at his/her disposal and the agency of the subject as reasoned in the endeavour to improve his/her life conditions (Holzkamp, 1998).

According to Dreier (Dreier, 1999), in order to understand actions as participation it is presupposed that the subject is always already involved in social practice, and Dreier states that “Individuals have a personal relation to the sociality of their actions, and human actions really exist in the plural as parts of a social practice that is primary to the individual actions involved and gives them their identity” (2008:29). The person is always participating in the world and contributing to re-creating or changing it; thus, according to this conception, the person cannot be non-participatory and that participation characterizes the practice and psychological processes of the individual. Human actions are therefore grounded in expanding their abilities of action by increasing the disposal of their life conditions. A person develops the powers of his/her abilities through prior participation in social practice (ibid), and participation is understood as human agency in relation to concrete conditions, together with others in social practice in relation to a common cause (Røn Larsen, 2011).

With reference to Social Learning Theory, both Dreier (1999) and Lave (1999) state that what a person does and learns in one context of action is changing through its movement into another context of action, as a so-called transformation takes place. However, to understand this process, one has to investigate the practice taking place in the different situations, and how each of them exists within each other. A certain practice may transform participation in other situations, but in order to engage in participating in a profound transformative practice the person is presupposed to be aware of the potential trajectories of participation and of certain forms of alternating participation. Lave describes it as “the opportunity to get deeper into the matter, become more of something, do things differently in ways that gradually change how you objectively are, how you are understood by others and how you understand yourself as a socially situated social subject” (Lave 1999:50), which is sometimes, though not always possible. The relations of participation

seem to be more or less at the disposal of the person, so therefore participation may be more or less accessible.

People with physical disabilities are often restricted in moving between locations, and their actions are curtailed. Many contexts for participation are not at their disposal and the scopes of possibilities are restricted. Hence, it may be difficult for the person to come to understand the arrangement of possibilities and relationships and the ability to use them, which may limit the person's experience and understanding of himself as an individual who is able to affect his/her life situation and conditions in society.

Physical activity as social practice

Physical activity can be regarded as a social practice carried out in certain places with a particular set of participants, such as with many other social practices. The question is therefore: If participation in this certain social practice is possible for people with physical disabilities, may the experience of participation and ability that the person achieves in this context change the person's way of participating and acting in other kinds of social practice as well?

Over the course of the last few decades, several researchers have focused on the impact of physical activity on people with physical disabilities. Themes such as empowerment (Hutzler, 1990; Hutzler & Bar-Eli, 1993), meaning (Ashton-Shaeffer et al., 2001, Gaskin et al., 2009), self-perception (Blinde & McClung, 1997; Huang & Brittain, 2006), well-being (Campbell & Jones, 1994), quality of life (Giacobbe et al., 2008), social competence (Goodwin et al., 2009), perception of bodily competence (Kasser, 2009; Page, 2001) and community integration (Hanson et al., 2001) have all been the focus of these studies. If and how these experiences and competencies exert an impact on participation in other contexts of daily life are rarely articulated. In these studies, the term physical activity is rarely explicitly defined, although Hutzler and Bar-Eli (1993) clarify that it should be regarded as athletic activity in various forms, including health-related exercise performed for medical or fitness purposes, recreational physical activity and high-level competition.

As defined by Lave (1999), social learning might take place in the context of all types of athletic activities though different aspects that may be in focus for the persons involved due to the purpose of the current activities. However, the above mentioned definition of physical activity seems to be a bit limited compared to how physical activity is conceived of in a Scandinavian context. According to the Danish physical activity researchers Eichberg and Bøje (1994), all physical activities hold the

option of being practiced for the purpose of competition, health or recreation depending on the individual's concerns. Only the organizational setting in society and the context in which the activities are carried out tend to separate the three perspectives of physical activities, and we will see later how the concept of physical activity may possess significance for the discussion of social learning and transformative practice.

As practitioners and researchers of physical activity, we must question the widespread assumption that the experience and competence achieved in the context of physical activity by people with physical disabilities may be immediately transferred to other contexts of daily life. According to the theory of social learning, the immediate transfer of competencies is not likely, although a transformation may take place (Dreier, 1999; Lave, 1999). Nonetheless, to assess this process one must investigate how the practice of physical activity is created in other practices of the person's everyday life and vice versa. Knowledge in this respect could contribute to the discussion as to what extent participation in physical activity may be a means of developing options in general for people with physical disabilities to participate in the various communities of society, thereby facilitating a general improvement of activity in everyday life.

Search methods

The analytical procedure for this literature study has taken the following steps:

- The identification of published articles of a quality adequate for inclusion in this study;
- A quality appraisal and identification of themes relating to key concepts of the question of the study;
- A summary, synthesis and headlines.

Identification of published articles

The databases searched included SPORTDiscus, PsycInfo, Soc INDEX, PubMed, Eric, Sociology of sport online (sosol), and the International Review for the Sociology of Sport, and the search process took place from September 15 to December 15, 2009 (see Table 1 for text phrases).

All volumes from 1987 to 2009 of the journal, *Adapted Physical Activity Quarterly*, as well as reference lists from the reviewed articles, were manually examined for pertinent perspectives, with articles published in English, Danish, Norwegian and Swedish from 1987 to 2009 being reviewed.

The initial search identified 71 studies that seemed relevant to the problem, and both qualitative and quantitative studies were screened. Pragmatic reading included articles that immediately seemed to deal with aspects concerning the impact of participation in physical activity on the daily life of people with disabilities. Within this process, no differentiation was made between the participants' motives for participating or the purpose of the physical activities (e.g. competition, health or recreation).

Everyday life is defined in this respect as the practical social lifeworld that the individual shares with others and in which he/she practices his activities (Bengtsson, 2006).

Only studies with informants between the ages of 18–60 were included. As opposed to children and adolescents, adults are assumed to present a variety of daily activities likely to be current for most people in Western society, e.g. work, education, partnership/family and leisure-time activities, interest groups, professional organizations, NGOs, etc.

Articles were included if they merely used qualitative methods, while the intention of the study was to explore the experienced impact of participation in physical activity on everyday life. The focus is on the lived experience of the complexity of everyday life and not the statistical correlations between the various occurrences of daily life. Qualitative research is therefore relevant, as it produces knowledge about the “hanging togetherness” of things in social practice (Dreier, 2007:3). Mixed-method studies, in which qualitative findings could be distinguished, were included as well. Quantitative studies were not included as data, but instead used as survey and background to describe and define the relevance of the themes, and reviews were used in the same way. Several of the initially identified studies did not address the subject of the study directly, so these studies were excluded, used as background or drawn into the discussion. Moreover, studies that explicitly focused on enhancing athletic performance in relation to high-level competition were also excluded.

Fourteen studies were found that explicitly reflected on the significance of participation in physical activity for daily life occurrences for adults with physical disabilities, and which met the criteria for quality appraisal. These studies were included for data extraction (see Table 2 for an overview of the included studies).

Quality appraisal and identification of themes

The identification of articles qualified for inclusion in the final sample of studies was made based on the following criteria:

The article must: 1) have been peer-reviewed; 2) argue for a choice in qualitative method(s) for data generation; 3) argue for a choice in qualitative method(s) for analysis and interpretation of the data; 4) discuss the issue of generalizability; 5) have used cogent and transparent qualitative method(s) to generate the data; 6) have made a cogent and transparent analysis and interpretation of the data described; 7) have described a clear connection between the research question and/or the hypothesis and results; 8) have accounted clearly for the type of knowledge produced by means of the qualitative methods for generation, analysis and interpretation of the data (Hansen, 2007).

This process was followed by a qualitative assessment and identification of key themes related to the problem of the study, which were made the subject of a thematic presentation and conclusion.

Summary, synthesis and headlines

Each of the included articles was carefully read and the essence abstracted, in addition to being initially mentioned by a theme that was considered to be indicative to the contention of the study and in accordance with the research topic. After all the articles were abstracted and categorized, some under the same theme, the full range of the themes was clustered into groups under six overall themes assumed to contain the initial - now - subthemes of all the studies, while some of the studies were represented in various themes since they dealt with more than one focus.

The following themes were crystallized from the selected studies: Socialization through sport; Being part of a Community, Being disabled in an Able-bodied Society; Perception of Identity; Psychological empowerment; Maintenance and Independence. The themes cover what is suggested in the reviewed articles concerning the research question: How may people with physical disabilities experience the impact of participation in physical activities on participation in other contexts of everyday life?

Results

To convey the results, a qualitative presentation was chosen, and it was considered to be of importance that the various nuances of the theme given by the studies were visible. It was not considered to be important in relation to how many studies represented the current theme, but rather that the theme was presented by somebody.

In introducing each theme, some general perspectives were given with reference to theory and studies that dealt with the theme from a less specific viewpoint than the studies included.

Socialization through sport

Disability sport socialization has been investigated by many researchers over the past few decades, primarily from the perspective of the socialization of individuals with disabilities into sports roles using a structural-functionalist approach (Williams, 1994; Rudell & Shinew, 2006).

Socialization is seen as an active process of learning and social development that occurs when we interact with others and become familiar with the social world we live in (Rudell & Shinew, 2006). Disability sport socialization is not only concerned with how individuals with disabilities internalize the rules of the sports society and acquire their sporting identity, it also “*focuses our sociological attention upon sport and the development of individuals with impairments as participants in specific sport groups and, at the same time, upon the more general development of individuals with impairments as social beings*” (Williams, 1994, p. 15). Hence, it is a matter of socialization both *into* and *through* sport.

Rudell and Shinew (2006) found that multiple agents in persons’ everyday life play a role concerning socialization *into* sport for persons with physical disabilities, including peers with disabilities, parents, therapists, coaches, camps and magazines. In research into the area of disability sport socialization, sports is often pointed out as a socializing factor, while it is assumed to contribute to the ability to work with others in the achieving of common goals, in teaching discipline and in generally promoting many of the traits and qualities recognized as being important in society (Rudell & Shinew, 2006). That persons may be socialized *through* sport is supported by Lave (1999), who states, that what the individual learns while participating in a certain context, is transformed when moving into another context. Information relevant to these specific aspects of socialization through sport aspect has not revealed itself in the search process of this review. However, the more general perspective of development as a social being, being able to use ones abilities in communities, has been addressed in the research, as the next theme points out.

Being part of a community

The experience of living with a physical disability can be regarded as a minority experience. Even if it may be assumed that a certain sense of belonging to a community of disabled persons who have a certain group identity would be common, this is not necessarily the case (Ville et al., 2003; Watson,

2002). A sense of belonging to a community could possibly facilitate the breaking down of barriers facing disabled persons in the public arena, and the community might serve as a place for a unique exchange that permits the emergence of a culture of disability and a construction of a positive identity. In this respect, the grouping together of disabled persons may favour emancipation and positive identification (Ville et al., 2003).

Participation in team sports seems to facilitate a sense of community experience, as Goodwin et al. (2009) found that wheelchair rugby players expressed various aspects concerning their sense of community, and that it was of great value to be in a community with people with common interests. The fact that all of them were in a wheelchair, provided a shared understanding of their disability, their camaraderie both on and off the court and a bond that made it okay to be a quad, both for themselves and their immediate families. The feeling of isolation in daily life of being the only one in a wheelchair disappeared when the athletes were together with other people in wheelchairs, and the sports community was one in which you were allowed to share your feelings and experiences on being quadriplegic and feeling comfortable about it. The family of the athletes was helped in accepting the quadriplegic life by seeing the athlete being able to participate independently in the sports community. Being part of a community and playing a part in generating and sustaining the culture of their sport was essential to the athletes, and they felt that the image of quadriplegics being fragile, passive, sedentary and ill was challenged by the hard hitting and aggressive nature of the sport, which also allowed them to experience physical contact. According to Goodwin, wheelchair rugby offers a sense of community in which participatory processes for solutions may be mobilized, and which contributes to a quality of life that encourages individual well-being as well as facilitating social relationships. Page et al. (2001) also found that belonging to a sports club or team helped disabled athletes to feel that they were part of a certain special culture, to be comfortable and to share a common language that differentiated them from others.

According to these studies, team sport athletes at the elite level may perceive the experience of fully participating in a community as having great value for both themselves and others. The way the athlete is positioned in this context seems to provide the option for pursuing his/her concern in relation to being a member of a collective (Dreier, 2008), which presumably for people with physical disabilities, may be a much greater challenge in most other social contexts of society. He/she may therefore experience their abilities and usefulness in the community and learn how the community may facilitate their ability to participate.

One might suppose that the experience of being a capable participant in a sports context could provide a launching pad for the person in developing his/her abilities in order to expand their participation in other social contexts. Furthermore, it might make him/her able to choose contexts appropriate for their venture, having a sense of what is needed to enter the community in question and how to act in it.

To know more about how athletes with physical impairments participate in communities across contexts, one must listen to their narratives and observe their actions in various social practices in order to acquire a picture of their lifeworld as represented in their everyday life. An interesting point might be how the strategies of participation are used across contexts, e.g. if team sport participation implies strategies different than individual physical activities.

Disabled in an able-bodied society

The management of disability in an able-bodied culture is one of the great challenges in the daily lives of people with physical disabilities. Living with a disabled body, one must realize that the body tends to present itself as an oppositional force that curtails activities and disrupts a person's involvement with the surrounding world (Toombs, 1992). When the body functions without problems, it disappears from consciousness and is hardly noticeable, but when a person is sick, impaired or feels aches and pains, the body becomes the focus of attention (Leder, 1990).

Furthermore, discourses of the body in society have a profound impact on the way people constitute themselves, as well as on how attitudes to disability are constituted among people without disabilities. Persons with disabilities may then be exposed to the values and attitudes of society that see them as being less valuable people (Foucault, 1990), and they are stigmatized (Goffman, 1990), which may urge them to use stigma-handling strategies in their everyday life.

For people with physical disabilities this may challenge their identity construction in general, as the question is to what extent physical activity can play a role in the process of disability management in everyday life in general.

According to Guthrie and Castelnuovo (2001), physical activity may be used by women with physical disabilities to manage their disability in at least two different ways: 1) As exercise done alone to serve an external purpose such as beauty, normalization, health and function, and 2) To serve in the management of disabilities and disability oppression at the personal level. Still, most of

the women in this study did not find physical activity helpful in coping with disability discrimination or accepting disability in general, as they were not participating in physical activity to challenge internalized ableism, and they had no interest in being social change agents via their activities.

Taub et al. (1999) investigated how a participation in physical activity may be one technique of stigma management for male college students with physical disabilities. The study explored how the benefits of sports and physical activity involvement may be used as a means of compensating for a discrediting attribute, as the students believed that participating in physical activity can help facilitate physical competence and enhanced bodily appearance. The respondents found that they were generally met with the able-bodied community's doubt about their physical capabilities and skills, and the assumption that sports participation was outside the physical domain of individuals with physical disabilities. For several of them, it was an important goal to show the able-bodied community that people with a disability can participate in sports and be very good at it. Sports and physical activity provided opportunities for demonstrating a variety of physical skills, and they believed that this would help in countering stereotypes of their physical incompetence.

In a study by Page et al. (2001), the issue of competence was also at stake, and the athletes felt that sports negated the perceptions of incompetence that others held about people appearing to be disabled and that sports could change the stereotypical view of disabled people. Giacobbe et al. (2008) also found that wheelchair basketball players perceived their participation in sports as a way of presenting to the able-bodied world how disabled people can be active, which was expected to contribute to a change in the perception of disabled people in society in terms of being seen as not just disabled persons, but as athletes and active members of a sports team.

Sousa et al. (2009) found that being engaged in sports seemed to stimulate a positive attitude towards the body for people with amputations, and the researchers assumed that this could be transferred to other domains of social interaction in daily life and might be an element that facilitates social inclusion. Those involved in adapted sports competitions felt that context to be an environment in which everyone is equal and has the opportunity to share experiences and common disability biographies. Sports and physical activity participation seemed to be an involvement that could reaffirm ability rather than disability, and serve as a means to affirm one's bodily competence. The authors concluded that a participation in sports influences how people with an amputation perceive their body, as they live with their body in more positive way and better accept

their new bodily condition and their being-in-the-world. They observed less discomfort among participants in sports in showing their body and exhibiting themselves to the stares of other people, and were not much influenced by the power of the media with regard to the body beautiful.

Blinde and McClung (1997) found that a participation in physical activity impacted four aspects of the physical self: Experiencing the body in new ways, enhancing perceptions of physical attributes, redefining physical capabilities and increasing perceived competence to pursue new physical activities in the future. Modifications in the respondent's perceptions of the social self were reflected in two themes: Expanding social interactions and experiences in the activity context, and initiating social activities in other contexts. The gains discussed by the respondents suggested that the individuals developed and enhanced a sense of control in both their physical and social lives, although this does not reflect if and how the participants actually used these perceived physical competencies in other contexts of everyday life, even though they expressed a willingness or desire to continue their involvement in sports or recreational activities in the future. Additionally, it does not clearly reveal if and how their confidence in their social skills was really used in other life settings.

According to these studies, physical activity may be used as a means to demonstrate an image of the active, competent and skilled disabled person. This may help to counter societal stereotypes of incompetence which, according to Goffman (1990), are implied in the stigma ascribed to people who vary from the norm, thereby possibly opening up for a more inclusive attitude in society towards people with physical disabilities. According to Murphy et al. (1988), the social isolation and "invisibility" that are the consequence of the ambivalence of other people towards people with disabilities might also decrease. It seems likely that the conditions will therefore be changed for the person, as his/her access to participation in other social contexts may be facilitated and options provided for utilizing the power of his/her abilities developed through physical activity in other social practices. The personal recognition and respect experienced might encourage him/her to go for extended social participation, as might the enhanced positive perception of the body reported in the studies, the latter by releasing the person from the influences of the evaluating normative stares of other people (Garland-Thomson, 2009) and the concept of the body beautiful (Sheper-Hughes & Lock, 1987).

Disability management can be regarded as an ability developed in a dialectical movement between external and internal properties (Dreier, 2008), and the act of being physically active as a person

with a physical disability may obviously impact both properties. In measuring whether the ability to manage a disability in an able-bodied society in general is enhanced for physically active persons, one could appropriately make observations of the persons' participation across contexts in order to notice the strategies used.

Perception of identity

Individuals with physical disabilities must continually negotiate the relationship between body, socially constructed disability and identity. The construction of identity requires a deconstruction of existing negative societal perceptions of the impaired body and a struggle to reframe them in a more positive way, while at the same time taking into account individual experiences resulting from specific bodily impairments. Individuals are made into social subjects, both by the way they are defined in society and by the way they present themselves (Foucault, 1990), and have multiple identities related to a number of social contexts. In the sporting arena, multiple notions of identity may be embodied while the participants experience themselves interacting with other subjects in various settings, thus obtaining the option to reflect their own perceived identity through the views and reactions of others, which is one of the sources from which individuals can draw their sense of self-identity (Huang & Brittain, 2006). According to Watson (2002), it may be questioned whether people with disabilities share a common group identity based on their impairments, and whether they share a notion of the normal body. He states that having an impairment may become a part of the everyday experience for some, a fact of life, their ontological existence.

Huang and Brittain (2006) stated that elite athletes with physical and visual impairments appear to have complex feelings about their self-identity in relation to the notion of impairment and disability. In their study, most of the athletes identified themselves as disabled people, and incorporated impairment into their identity. They were aware of their impairments as being visible identifiers that distinguished them from non-disabled people and of often being used by both able-bodied and disabled people to help identify them. In addition to the difficulties of everyday life, the discriminatory treatment they received had become normal to them, and they internalized the dominant perception about disability in society, while passively accepting the identity of being disabled and different from other people, even if they did not like being disabled. Few of them, however, did not identify themselves as disabled people. They did not deny their impairment, but claimed that it made little if any difference to them as a person and that they did not feel fundamentally different from others. Nevertheless, they clearly constructed parts of their

identities in relation to societal norms even if they did not accept the labels that **able-bodied** society ascribed to them, though the presence of impairment did not negatively affect their senses of self. Their self-definition was connected to what they were able to do, and what they could not do was regarded as being due to environmental or social barriers. Hence, the respondents adopted various identities depending upon the specific situation in which they found themselves.

This study indicates that the identity as a high competition athlete may be a more empowered alternative to the disability identity, and that identity is contextual. Regarding persons as participants and part of social practice implies that we see identity and self-understanding as being based on the person's options of actions in that practice. When a physically impaired person is able to take part in high level competitive sports and develops his/her abilities in the actual context, he/she obtains the opportunity to become deeply acquainted with the matter and gradually change his/her self-understanding (Lave, 1999). As with ability, disability is a matter of social practice, and in that certain social practice the person is not disabled. Self-understanding, in terms of being a participant and experiencing which forms of practice, arrangements, technologies and artifacts are needed in the social context to make him/her able to participate, might enable the person to transform the strategies of participation from a sports context to other contexts of social practice, thereby leading to an extended participation in society. To understand if that is the way it works, we are urged to ask people what they are part of and how they involve themselves in it (Dreier, 2008).

Psychological empowerment

The process whereby members of a disadvantaged group acquire the self-perceptions and skills to achieve mastery over their lives and become proactive in improving their life situation has been termed empowerment (Gutierrez, 1990), which implies that what is considered to be poor functioning is based on a lack of personal resources that hinders competent action (Hutzler & Bar-Eli, 1993). The development of qualities such as positive self-esteem, perceived competence, self-efficacy and an internal locus of control may facilitate empowerment at the personal level (Rappaport, 1987). Psychological empowerment may generally be described as “the connection between a sense of personal competence, a desire for, and willingness to take action in the public domain”, and there is a slight indication that psychological empowerment may be related to actual participation in the life of one's community (Zimmermann & Rappaport, 1988).

One possible means to empower individuals with physical disabilities is through physical activity, which emphasizes qualities such as achievement and mastery, and often encourages the development of self-efficacy, goal setting, cooperation and competitiveness (Hutzler, 1990; Greenwood et al., 1990; Adnan et al., 2001; Martin, 2008). In the context of physical activity, the person can respond to challenges and engage in problem-solving behaviour; hence, individuals may therefore develop personally empowering skills that contribute to success in physical activities (Hutzler & Bar-Eli, 1993). The question then is whether these skills also enhance effectiveness in other situations of daily life, while providing empowerment at both the group- and societal level.

Blinde and Taub (1999) examined the empowering capability of the physical activity context among adults with physical or sensory disabilities, and their responses indicated that activity participation was associated with three empowerment outcomes that individuals with disabilities often have limited opportunities to achieve: Perceived competence as a social actor, the facilitation of goal attainment and social integration. Participants were empowered at the individual level, as these outcomes enhanced perceptions of their effectiveness as social actors and provided a greater sense of control in their lives. In general, the respondents emphasized the participation experience itself as being of great value in heightening their sense of participatory competence and their beliefs about being effective social actors.

Ashton-Shaeffer et al. (2001) investigated the experience and significance of participating in sport at an adult disability sports camp for wheelchair users. The participants faced surveillance in their everyday interactions with the able-bodied, but also in their interactions with other disabled people, which frequently resulted in exclusion from various social spaces and in their interactions with other camp participants. The participants used sports and the camp experience as resistance and as a means of confronting the stereotypes imposed by surveillance, with psychological empowerment identified as an outcome of the sports experience that seemed to reach well beyond that experience.

It seems likely from the studies that physical activity may imply empowerment at the individual level in the sports context for people with physical disabilities, and it is assumed to also have an impact in other contexts of daily life such as an increased confidence to participate in social activity and interact with the world. However, the focus of the concept of empowerment is the individual and a lack of personal resources. The question could be posed as to whether it is a task of the individual alone to carry these increased resources out into the social world, and according to Dreier, personal abilities are only abilities in relation to possibilities in contexts (2008:33). It might

then consequently be presumed that the social context in which the empowered person should display his/her resources is crucial. A context which is appropriate for the pursuit of his concerns would presumably be a supportive social context in which the person's process of participating and interacting is recognized by co-participants. Likewise, a common interest should probably exist that a person should be able to pursue their own as well as the community's concerns in that specific context. In order to assess what significance the social context may have regarding the transformation of psychological empowerment achieved in the sports context to everyday life, observations of various social practices of the person's lifeworld should be conducted, and questions asked about the person's understanding of the way various social practices in their everyday life are connected.

Maintenance and independence

The maintenance of physical and mental functioning seems to be a crucial issue for people with physical disabilities, in addition to maintaining the ability to lead as independent a life as possible (Goodwin et al., 2009), as participating in physical activity on a regular basis may have an impact on both issues. Moreover, many studies demonstrate a significant improvement of functional efficiency in subjects with disabilities who actively participate in sports programmes (Hutzler & Bar-Eli, 1993).

Henderson and Bedini (1995) found that for women with mobility impairments, physical activity served the purpose of therapy to a large extent insofar as they had to exercise in order to not suffer the physical consequences of their disability, which also served in relation to the maintenance of mind and body, to rehabilitation and for daily functioning.

Page et al. (2001) identified that a major motivation for participating in physical activity among elite athletes was the maintenance of physical and/or mental fitness, which was important in keeping the potentially detrimental effects of their disability in check, and that maintaining an active lifestyle was a means of maintaining physical independence and a sense of individual capability. Among other benefits, Sousa et al. (2009) found that sports helped to provide motor efficiency, thus allowing a person with an amputation to improve their lost functionality, and among the participants engaged in sports, they also identified a perception of a greater control over the impairment.

Gaskin et al. (2009) investigated the meanings and experiences of physical activity in the life of a 25-year-old woman with severe cerebral palsy, and concluded that physical activity was intimately connected to her psychosocial development. She seemed to gain a stronger sense of competence, and was able to maintain her relationships with her family as she maintained the ability to live in her flat due to her physical functioning. Alternatively, she would have had to live in a home for people with disabilities. Likewise, Kasser (2009) found that the meaning of regular exercise for adults with multiple sclerosis was to maintain functioning and health, which enhanced their exercise self-efficacy, and helped them to feel hope and optimism.

Giacobbe et al. (2008) also stated that physical maintenance and the prevention of health risks were important implications for physical activity.

It seems evident that the physical competencies achieved through physical activity have an impact on the everyday life of physically active people with physical disabilities as a means of staying fit and being in control of the potentially detrimental effects of disability, to stay socially connected, to establish or maintain the ability to participate in activities and to stay independent in daily living. Personal abilities are the personal preconditions that enable a person to participate in social practice, and they are developed through activity in the world (Dreier, 2008). For this reason, the context must provide a setting in which personal abilities comprise necessary and sufficient preconditions of participation (*ibid*). Within that perspective, disability is a matter of social practice, although since the personal abilities in this respect are closely linked to the body, and since participation is embodied (*ibid*), the physically impaired body must also be regarded as part of the person's conditions. It is thus necessary to regard how the body is conceived. In social practice, the body must be considered interpersonal in a phenomenological sense (Merleau-Ponty, 2009; Leder, 1990). Hence, the bodily preconditions for participation are not only connected to the physical body, but also to the body as existence and as represented in the consciousness of the individual. Studying the interplay between the bodily capabilities of the individual and participation in the social practices of everyday life would therefore be an interesting focus of research.

Conclusion and discussion

This review of the literature was intended to elucidate what research has to say about the experienced impact of participation in physical activity on the everyday life of people with physical disabilities.

A key concept of the study concerning everyday life is participation, with the theoretical framework for the discussion of the themes being Critical Psychology and Social Learning Theory. According to Critical Psychology, participation reflects the basic social character of human existence (Dreier, 2008), as the person is always participating in the world and contributing to re-creating or changing it. Participation is understood as human agency in relation to concrete conditions, together with others in social practice in relation to a common cause (Røn Larsen, 2011). Social Learning Theory states that what a person does and learns in one context of action may change through its movement into another context of action through transformation.

In this theoretical framework, physical activity is seen as one social practice out of many that constitute human action. The question is raised as to whether experience and competence achieved through participation in this specific context is likely to be transformed in the process of moving into other social practices, thereby resulting in a change of participation and a new self-understanding.

Summary of the findings

Fourteen studies were included in the review due to the criteria of inclusion: Eight of them encompassed recreational physical activities at various levels and six covered high-level disability team sport. No studies were found that focused on activities in which people both with and without disabilities took part.

Below, a brief summary of the findings in the reviewed studies is presented.

Although it is assumed that a person may be socialized through sport, no evidence is found in this review that the learned role of participation experienced in the sports socialization process may be transformed through its movement into other contexts. Physical activity seems to have some impact on the process of disability management, i.e. being disabled in a non-disabled society. Athletes with physical disabilities being visible in society seem to produce a more positive impression and a more inclusive attitude in society towards people with physical disabilities, thus making the possibilities for participation more accessible. Together with an enhanced positive perception of the body experienced by disabled athletes, one may presume a development in social participation for the individual, even if it is not evident from the current studies.

The more empowered athletic identity seems to challenge the disability identity, which could offer the potential for a changed self-understanding and an increased sense of personal power. The

included studies do not make it evident as to whether a person might be able to transform the strategies of participation from a sports context to other social contexts.

Disabled athletes participating in high-level team sports seem to feel they are part of a certain culture, and belong to a specially valued community. Being a capable member of a collective may further facilitate the athlete in developing his/her abilities in order to expand their participation in other social contexts, though this is not directly evident from the included studies.

Participation in physical activity seems to imply psychological empowerment in the sports context for people with physical disabilities, and it is assumed from the current studies that this may impact their sense of personal power, hence leading to a change of participation in other contexts of everyday life. The physical competence and fitness achieved through physical activity seem to be preconditions that enable the person to participate in other social practices. Since abilities are further developed through activity in the world, being a participant in physical activity is presumed to promote participation in other social contexts as well.

Physical activity and social learning

In the studies included in this review, the term physical activity is not precisely defined. It is apparent which specific activities they are dealing with, and the context tells if the purpose of participating may be high-level competition or recreation. However, this does not clarify the motives of the participants, as it is not clear what concerns the individuals pursue in the social practice of physical activity, which also makes the answer to the question of this review somewhat unclear. If we are to grasp its significance for their everyday life, it must be clarified what the participants are talking about and what they expect from their participation in physical activity and sport.

As for the matter of transformation of the experience from the context of physical activity to other social contexts, it is not likely that the included studies take social learning as a frame of reference. In most of the studies, interviews were conducted outside the context of physical activity, and often typically a week or a month after the certain activity had taken place, which indicates that learning is conceived as a simple transfer of experience or abilities from one context to another, and that the learned experience may be expressed in words. According to Social Learning Theory, abilities are only abilities in relation to possibilities in contexts. Persons develop their abilities through activity in the world and modify and change them, and in so doing, change themselves and the world

(Dreier, 2008:33). A transformation takes place, which may be grasped in the best way by looking into the various practices of the persons' everyday lives.

Limitations of the study

This study is subject to certain limitations. Because quantitative studies were not included and discussed as data in the study, the study provides no insight into statistical correlations between participation in physical activity and everyday life in general. This was not the purpose of the study, but it might have provided certain interesting knowledge about the field, which could have led to further discussions about further research. No studies were found that directly investigated the experienced impact of participation in physical activity on the everyday life of people with physical disabilities. The included studies all broached this issue in some way, although the concept of everyday life and participation as dealt with in Critical Psychology is not explicit in any of these studies. As a result, it has been necessary to make some interpretations of the studies to elucidate the question, which may cause a limitation in the results in this review.

Reflections about further research

All studies included in the review used qualitative interviews to collect data, though only one of them was supplemented with observations. The data collection was conducted on the basis of the informant's experience of participating in physical activity, either as part of their daily life or as a consequence of a course conducted for the purposes of the study. Semi-structured interviews and a few narrative interviews were used for the data collection, both of which fit well with the purposes of the included studies, though they were not adequate for investigating the questions of this review. Nonetheless, some knowledge has been revealed that can be built upon in further research on the topic, though supplementary methods could be needed. Interviews account for some of this, but observations and studies of occurrences in everyday life may also be necessary to help achieve a deeper understanding of the field. We might only find out how participation in physical activity impacts everyday life if we observe the practices of everyday life, but by closely following what happens in several of the contexts that constitute the everyday life of the person, this relationship may be identified. A method combining, e.g. narrative interviews and close observations, would seem appropriate for this task.

In order to understand the actions, thoughts and emotions of a person, we must understand the way in which that person participates in social practice. The concept of participation as presented in

Critical Psychology urges us to understand persons by asking what they are a part of and observing how they involve themselves in it. We have to study the interplay between participation in physical activity and the person's ongoing daily life between the physical activity sessions (Dreier, 2008), and materials are needed that cover what takes place in the physical activity sessions, as well as in other contexts of the person's life.

Why is this perspective important?

One could relevantly question whether physical activity and sports must be expected to have an effect other than simply its meaning for the athlete. Why expect physical activity to be used as an instrument to facilitate enhanced participation in other contexts? The utility of physical activity has been the focus of research for decades, and there is good reason to assume that physical activity holds various potentials that may improve the quality of life, making life easier for people with physical disabilities. To know whether the knowledge and experience about oneself and one's possibility for physical activity can imply changed actions in other contexts of living is important in relation to the life and development of disabled persons as human beings, as well as in relation to the usefulness of physical activity and sports in rehabilitation and health promotion.

If taking part in physical activity qualifies those with disabilities to participate in other contexts of everyday life, there would be good reasons to focus on the existing barriers to participation in physical activity in order to improve accessibility, appropriate activities and inclusive attitudes for people with disabilities in the society of sports.

References

Adnan, Y., McKenzie, A., & Miyahara, M. (2001). Self-Efficacy for Quad Rugby Skills and Activities of Daily Living. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 18, 90-101.

Alaszewski, A., Alaszewski, H., Potter, J., & Penhale, B. (2007). Working after stroke: Survivors' experiences and perceptions of barriers to and facilitators of the return to paid employment. *Disability and Rehabilitation*, December 2007, 29 (24); 1858-1869.

Ashton-Shaeffer, C. et al. (2001). Meaning of Sport to Adults with Physical Disabilities: A Disability Sport Camp Experience. *Sociology of Sport Journal*, 18, 95-114

Bengtsson, J. (2006). En livsverdenstilnærmning for helsevitenskapelig forskning (A lifeworld approach to health research). I: J. Bengtsson (red), *Å forske i sykdoms- og pleieerfaringer. Livsverdensfenomenologiske bidrag*. Kristianssand: Høyskoleforlaget AS (In Norwegian)

Bengtsson, S. (2008). *Handicap og Samfundsdeltagelse (Disability and social participation)2006*. Copenhagen: The Danish National Centre for Social Research. (In Danish)

Blinde, E.M., Taub, D.E., & Han, L. (1994). Sport as a Site for Women's Group and Societal Empowerment: Perspectives From the College Athlete. *Sociology of Sport Journal*, 11, 51-59. Human Kinetics Publishers, Inc.

Blinde, E.M. & McClung, L.R. (1997). Enhancing the Physical and Social Self through Recreational Activity: Accounts of Individuals with Physical Disabilities. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 14, 327-344. Human Kinetics Publishers, Inc.

Blinde, E.M. & Taub, D.E. (1999). Personal empowerment through physical fitness activity: Perspectives from male college students with physical and sensory disabilities. *Journal of Sport Behaviour*, 22, pp. 181-202.

Breddeidrætsudvalget (The Committee of Non-elite Sport) (2009). *Idræt for alle (Sport for All)*. Danish Ministry of Culture (In Danish).

Campbell, E. & Jones, G. (1994). Psychological Well-Being in Wheelchair Sport Participants and Non-participants. *Adapted Physical Activity Quarterly*. 11, 404-415.

Dreier, O. (1999). Læring som ændring af personlig deltagelse (Learning as change of personal participation). I: Nielsen, K. og Kvale, S., *Mesterlære. Læring som social praksis*. København: Hans Reitzels Forlag. (In Danish)

Dreier, O. (2001). Virksomhed – læring – deltagelse. (Activity – learning – participation). *Nordiske Udkast* nr. 2, 2001 (In Danish).

Dreier, O. (2007). *Generality and Particularity of Knowledge*. In: V. Van Deventer, M. Terre Blanche, E. Fure, & P. Segato (eds.), *Citizen City. Between constructing agent and constructed agency*. Captus University Publications: Concord: Canada. 188-196.

Dreier, O. (2008). *Psychotherapy in Everyday Life*. New York: Cambridge University Press.

Eichberg, H. & Bøje, C. (1994): Idrættens tredje vej. Om idrætten i kulturpolitikken (The third way of physical activity. About physical activity in policy of culture). Klim, Århus. (In Danish)

- Foucault, M. (1990). *The history of sexuality, Vol. I: An introduction*. New York: Vintage Books.
- Garland-Thomson, R. (2009). *Staring. How We Look*. New York: Oxford University Press.
- Gaskin, C.J., Andersen, M.B., & Morris, T. (2009). Physical Activity in the Life of a Woman with Severe Cerebral Palsy: Showing Competence and Being Socially Connected. *International Journal of Disability, Development and Education* Vol. 56, No. 3, September 2009, 285-299.
- Giacobbi, P.R., Stancil, M., Hardin, B., & Bryant, L. (2008). Physical Activity and Quality of Life Experienced by Highly Active Individuals with Physical Disabilities. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 2008, 25, 189-207.
- Goffman, E. (1990) *Stigma*. London: Penguin Books.
- Goodwin, D., Johnston, K., Gustafson, P., Elliott, M., Thurmeier, R., & Kuttai, H. (2009). It's Okay to Be a Quad: Wheelchair Rugby Players' Sense of Community. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 26, pp. 102-117, 2009.
- Greenwood, C.M., Dzewaltowski, D.A., & French, R. (1990). Self-Efficacy and Psychological Well-Being of Wheelchair Tennis Participants and Wheelchair Non-tennis Participants. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 7, 12-21, 1990.
- Guthrie, S.R. & Castelnuovo, S. (2001). Disability Management among Women with Physical Impairments: The Contribution of Physical Activity. *Sociology of Sport Journal*, 18, 5-20.
- Gutierrez, L.M. (1990). Working with women of color: An empowerment perspective. *Social Work*, 35, 149-153.
- Hanson, C.S., Nabavi, D., & Yuen, H.K. (2001). The Effect of Sports on Level of Community Intergration as Reported by Persons with Spinal Cord Injury. *American Journal of Occupational Therapy*, 55, 332-338.
- Hansen, H.P. (2007). Vurdering og syntese af kvalitative studier (Evaluation and synthesis of qualitative research), I. *Metodehåndbog for Medicinsk Teknologivurdering*. Sundhedsstyrelsen (The National Board of Health, Denmark) (In Danish).

Henderson, K.A. & Bedini, L.A. (1995). "I Have a Soul That Dances Like Tina Turner, but My Body Can't". Physical Activity and Women with Mobility Impairments. *Research Quarterly for Exercise and Sport*; Jun 1995; 66, 2; Research Library p. 151.

Holzkamp, K. (1998). *Daglig livsførelse som subjektvidenskabelig grundkoncept (Conduct of everyday life as a concept of the science of the subject)*. Nordiske Udkast, nr. 2, 1998. (In Danish)

Holzkamp, K. (2012, forthcoming). Learning: A Product of Teaching? In: U. Osterkamp, & E. Schraube (eds.), *Turning Psychology Upside Down. Writings of Klaus Holzkamp*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Huang, C. & Brittain, I. (2006). Negotiating Identities through Disability Sport. *Sociology of Sport Journal*, 2006, 23, 352-375.

Hutzler, Y. (1990). The concept of empowerment in rehabilitative sport. In: G. Doll-Tepper et al. (eds.), *Adapted physical activity: An interdisciplinary approach* (pp. 43-51). Berlin: Springer-Verlag.

Hutzler, Y. & Bar-Eli, M. (1993). Psychological benefits of sport for disabled people: A review. *Medicine & Science in Sports*, 3, 217-228.

Isaksson, G., Skär, L., & Lexell, J. (2005). Women's perception of changes in social network after a spinal cord injury. *Disability and Rehabilitation*, 2005; 27(17); 1013-1021.

Kasser, S. (2009). Exercising With Multiple Sclerosis: Insights into Meaning and Motivation. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 26, 274-289.

Krantz, O., Bolin, K., & Persson, D. (2008). Stigma-Handling Strategies in Everyday Life among Women aged 20 to 30 with Transversal Upper Limb Reduction Deficiency. *Scandinavian Journal of Disability Research*. Vol. 10, No. 4, 2008.

Lave, J. (1999). Læring, mesterlære, social praksis (Learning, apprenticeship, social practise). I: K. Nielsen, & S. Kvale (eds.), *Mesterlære – læring som social praksis*. København: Hans Reitzels Forlag. (In Danish)

Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Leder, D. (1990). *The absent body*. Chicago, IL; University of Chicago Press.
- Lutz, B.J. & Bowers, B.J. (2005). Disability in Everyday Life. *Qualitative Health Research*, 2005, 15, 1037.
- Løvgren, M. (2009). *Unge funksjonshemmede. Selvbylde, sosial tilhørighet og deltakelse i fritidsaktiviteter (Young people with disabilities Self-image, social belonging and participation in leisure time activities)*. Oslo: NOVA Rapport 9/2009. (In Norwegian)
- Martin, J.J. (2008). Multidimensional Self-Efficacy and Affect in Wheelchair Basketball Players. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 2008. 25, 275-288. Human Kinetics, Inc.
- Merleau-Ponty, M. (2009). *Kroppens fænomenologi (Phenomenology of the body)*. 2. udgave. Danmark: DET lille FORLAG. (In Danish)
- Murphy, R.F., Sheer, J., Murphy, Y., & Mack, R. (1988). Physical disability and social limitations. A study in the rituals of adversity. *Social Science and Medicine* 26 (2), 235-242
- Page, S.J, O'Connor, E., & Peterson, K. (2001). Leaving the Disability Ghetto. A Qualitative Study of Factors Underlying Achievement Motivation among Athletes with Disabilities. *Journal of Sport and Social Issues*, Vol. 25, No. 1, February 2001, pp. 40-55.
- Rappaport, J. (1987). Terms of empowerment/Exemplars of prevention: Toward a theory for community psychology. *American Journal of Community Psychology*, 15(2), 121-148).
- Ruddell, J.L. & Shinen, K.J. (2006). The socialization process for women with physical disabilities: The impact of agents and agencies in the introduction to an elite sport. *Journal of Leisure Research*, Vol. 38, No.3, pp.421-444.
- Røn Larsen, M. (2011). *Samarbejde og strid om børn i vanskeligheder – organisering af specialindsatser i skolen (Cooperation and conflict about kids in trouble – the organisation of special efforts in school)*. Ph.d.-afhandling. Roskilde Universitet. (In Danish)
- Sandø, M. & Gruber, T. (2004). *Handicap og foreningsliv: Et temahæfte om handicappede blandt medlemmer i idrætsforeninger og i kultur- og fritidsforeninger (Disability and associational life)*. Udviklings- og formidlingscentret på handicapområdet (Centre for Development and Communication in the Disability Field) (In Danish).
- Scheper-Hughes, N. & Lock, M. M. (1987). The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology. *Medical Anthropology Quarterly*, 1(1), 6-41.

Sousa, A.I., Corredeira, R., & Pereira, A.L. (2009). The Body in Persons with an Amputation. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 2009, 26, 236-258. Human Kinetics, Inc.

Tasiemski, T., Bergström, E., Savic, G., & Gardner, B.P. (2000). Sports, recreation and employment following spinal cord injury – a pilot study. *Spinal Cord*, 38, 173-184. International Medical Society of Paraplegia.

Toombs, S.K. (1992) The Body in Multiple Sclerosis: A Patient's Perspective. In: D. Leder (ed.): *The Body in Medical Thought and Practice*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Ville, I., Crost, M., & Ravaud, J.-F. et al. (2003). Disability and a sense of community belonging. A study among tetraplegic spinal-cord-injured persons in France. *Social Science & Medicine*, 56 (2003), 321-332.

Watson, N. (2002). Well, I Know This is Going to Sound Very Strange to You, But I Don't See Myself as a Disabled Person: Identity and Disability. *Disability and Society*, Vol.17, No. 5, 509-527.

Williams, T. (1994). Disability Sport Socialization and Identity Construction. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 1994, 11, 14-31.

Zimmerman, M.A. & Rappaport, J. (1988). Citizen participation, perceived control, and psychological empowerment. *American Journal of Community Psychology*, 16(5), 725-750.

Table 1 Text phrases for database search

OR	AND	
Adapted Physical Activity Sport Physical activity	Physical disability OR employment OR everyday life OR rehabilitation OR participation OR empowerment OR socialisation OR self-efficacy OR identity OR political activity OR leisure time activity OR voluntary activity OR occupation	

Table 2 Characteristics of included papers

Authors and year	Journal	Participants	Study design	Study focus
Rudell and Shinew (2006)	Journal of Leisure Research	11 female athletes from the US aged 20 to 28 with physical disabilities. Playing wheelchair basketball several times a week.	Qualitative study. Semi-structured face-to-face interviews. Kvale's interview analysis (1996).	To identify personal attributes, significant others and situations that contributed to their involvement in sport.
Guthrie and Castelnuovo (2001)	Sociology of Sport Journal	34 women from the US aged 20 to 72 with physical mobility disabilities. Regularly participating in sports or exercise, but at various levels.	Qualitative study. Standardised interviews with open-ended questions, face-to-face or by phone. Inductive content analysis	To identify how the women used physical activity to manage their disabilities.
Taub et al. (1999)	Human Relations	24 male college students from the US aged 20 to 51 with physical disabilities. Diverse participation patterns in physical activity.	Qualitative study. In-depth interviews, open-ended and with supplementary questions. Content analysis and coding	To explore how an involvement in sports and physical activity may be one strategy to manage the stigma of a disabled body.

Page et al. (2001)	Journal of Sport & Social Issues	6 athletes from the US, aged 24 to 51, with physical disabilities. All nationally ranked in their respective sports (track and field, powerlifting, swimming, fencing, basketball).	Qualitative study. Semi-structured interviews focusing on a detailed description of each athlete's experiences in sport. Thematic analysis.	To explore the meaning of sports participation for individuals with physical disabilities and why they participate.
Sousa et al. (2009)	Adapted Physical Activity Quarterly	14 persons from Portugal aged 17 to 42 with arm or leg amputations, wearing prosthetics. Half of them were engaged in sport, half of them were not.	Comparative qualitative study. Semi-structured interviews with open ended questions. Coding and classification	To investigate how people with an amputation view their bodies and how a participation in sports influences how they perceive their body.
Blinde and McClung (1997)	Adapted Physical Activity Quarterly	23 persons from the US aged 20 to 36 with physical disabilities. Participation in recreational programme 5-24 weeks	Interventional study, data collection 2 weeks after intervention. Semi- structured interviews with open-ended questions. Content analysis.	To explore the impact of participation in recreational activities on the perception of the physical and social selves of individuals with physical disabilities.

Huang and Britain (2006)	Sociology of Sport Journal	21 persons from GB and Taiwan aged 22 to 39 with physical disabilities or visual impairments. Taking part in track and field and powerlifting at a high competitive level.	Qualitative study. Interviews with focused life history approach. Analysis through multiple readings/crystallisation method	To explore the multiplicity and complexity of identity construction for elite disabled athletes within disability sports.
Goodwin et al. (2009)	Adapted Physical Activity Quarterly	11 athletes from Canada aged 22 to 48 with physical disabilities, playing wheelchair rugby at an elite level.	Qualitative study. Focus group interviews with interview guide and photographs as initiator. Inductive thematic analysis.	To explore the social experience of the wheelchair rugby players from the perspective of the players.
Blinde and Taub (1999)	Journal of Sport Behaviour	28 male college students from the US aged 20 to 51 with physical or sensory disabilities. Various experience with participation in physical activity.	Qualitative study. In- depth interviews, standardised interview schedule. Coding and categorisation.	To examine the empowering capability of participation in physical fitness activity.

Ashton-Shaeffer et al. (2001)	Sociology of Sport Journal	15 persons from the US aged 20 to 50 with physical disabilities. Participated in a 2- day disability sports camp with various aerobic sports.	Qualitative study. In- depth semi-structured interviews 6 months after the camp. Constant comparison techniques with a grounded theory approach.	To examine the perceived impact of the camp experience on the camper's lives.
Henderson and Bedini (1995)	Research Quarterly for Exercise and Sport	16 women from the US aged 29 to 53 with physical disabilities. Had physical activity as part of their leisure time activity.	Qualitative study. Interview following a guide with probes to encourage informal conversation. Constant comparison and analytic induction.	To understand the experiences and meanings of physical activity for women with physical disabilities.
Gaskin et al. (2009)	International Journal of Disability, Development and Education	A 25-year-old woman from Australia with severe Cerebral Palsy. Physically active.	Case study, life history approach. Psychodynamically oriented interpretation of material.	To investigate the meanings and experiences of physical activity in the informant's life.

Kasser (2009)	Adapted Physical Activity Quarterly	12 adults from the US aged 32 to 56 with Multiple Sclerosis. Participating in a university-based exercise programme 2-3 times a week.	Qualitative study. Face-to-face interviews with open- ended questions, observations of activities, reflections of informal interactions. Thematic analysis.	To understand how individuals with MS create and understand their own experience in terms of exercise and exercise participation.
------------------	--	---	---	---

Giacobbe et al. (2008)	Adapted Physical Activity Quarterly	26 adults from the US aged 18 to 54 with physical disabilities. Highly active or formerly active in wheelchair basketball.	Mixed method study. Physical Activity Scale (PASIPD). Semi-structured interview with open- ended questions. Grounded theory procedures.	To examine links between physical activity and quality of life experienced by the participants.
---------------------------	--	--	--	---

PARTICIPATION IN PHYSICAL ACTIVITIES AND EVERYDAY LIFE OF PEOPLE WITH DISABILITIES

Anne-Merete Kissow^{*}, John Singhammer^{}**

^{*} Roskilde Universitet, Denmark

^{**} University of Southern Denmark, Denmark

The purpose of this study was to investigate the correlation between participating in physical activity on a regular basis and civic activities for people with disabilities. Data were collected using telephone interviews with 1,321 people, who reported having some impairment related to legs, arms, hands, vision, behaviour or intellect. The sample was randomly selected by The Danish National Centre for Social Research, which also conducted the interviews. The data material is representative of all persons in Denmark aged 16 – 64 years according to gender, age, income, employment and education, and analyses were conducted using STATA 11.2. The study observed a significant correlation between a participation in physical activities and employment, educational status, volunteerism, leisure time schooling and membership in a disability organization. Among the participants in physical activities, women were in the majority, and a correspondence analysis revealed complex relations between participation in physical activities and civic activities, which might be elaborated on through further research. The results of this study give supporting arguments and provide the impetus for including physical activity and sport as a consistent means in the rehabilitation process, while improving the opportunities for people with disabilities to help gain access to appropriate physical activities in their local community.

Keywords: Physical activities, civic activities, correspondence analysis

INTRODUCTION

Persons with disabilities participate to a lesser extent in society than do the general population. They often find their social interactions and social network limited (Isaksson et al., 2005), as isolation may affect the range of life experience and influence effectiveness in social situations (Blinde & Taub, 1999). Barriers within society seem to prevent people with physical disabilities from participating in social communities, and most types of disabilities have a reducing effect on all types of participation in society, which concerns social life in relation to family and friends as well as participation in societal areas such as education, employment and leisure time activities (Lutz & Bowers, 2005; Alaszewski et al., 2006; Sandø et al., 2004; Bengtsson, 2008).

According to the theory of social practice, participation is a fundamental theme in human existence, and human subjectivity is

based on the possibilities of making use of the options at hand (Dreier, 2008). According to the WHO (2001), participation is a core term in independent living for people with disabilities, with the United Nations (2006) stating that the fundamental rights of people with disabilities emphasizes the right to accessibility to and participation in all social and societal communities. However, no gold standard for an ideal, optimal or “full” participation for people with disabilities is available, although in qualitative focus group interviews with 63 people with diverse disabilities, Hammel et al. (2008) found an articulated need for freedom to define and pursue participation on their own terms, rather than meeting predetermined social norms. Participation was viewed as both a right and responsibility influenced and ascribed to the person and to society.

One important issue would be to make participation possible for people with disabilities in all fields to the degree that the individual may want to participate.

People with disabilities are able to participate in physical activities when made accessible and adapted to their preconditions. For the individual, the significance of participation in adapted physical activities in itself should not be underrated, and as health conditions in general seem to be poorer for people with disabilities than for the average population (Arnhof, 2008), physical activity should be a special concern in this respect. Moreover, it is assumed that participation in physical activities could imply psychological benefits such as empowerment (Hutzler, 1990; Hutzler & Bar-Eli, 1993), meaning (Ashton-Shaeffer et al., 2001; Gaskin et al., 2009), self-perception (Blinde & McClung, 1997; Huang & Brittain, 2006), well-being (Campbell & Jones, 1994), increased positive affect (Giacobbe et al., 2006), quality of life (Giacobbe et al., 2008), social competence (Goodwin et al., 2009) and perception of bodily competence (Kasser, 2009; Page, 2001). In addition, physiological benefits are rendered probable in relation to physical work capacity, muscle strength and the aerobic fitness of wheelchair users, all of which is linked with an improvement in the quality of life (Noreau et al., 1993; Fernhall, 2008; Muraki et al., 2000; Røe et al., 2008).

In light of a restricted participation in civic activities observed among people with disabilities, it would be of interest to investigate whether any correlation might be found between a participation in physical activities and participation in other settings of everyday life. One could assume that people with disabilities would achieve competencies and efficacy through physical activity participation, which might encourage them to participate in others contexts as well.

If and how a participation in physical activities may be related to an enhanced participation in other contexts of everyday life and other fields of society is the subject of the present study. Research in this area is limited, and the results are not clear-cut. Indications

are seen that people with disabilities who participate in physical activities experience greater success in relation to employment, and are more likely to manage a job, than people who are not physically active (Shephard, 1991; Noreau et al., 1992; Tasiemski et al., 2004; Fernhall, 2008). A study that compared community integration for both athletes (30) and non-athletes (18) with spinal cord injuries revealed a positive correlation between physical activity and being employed or enrolled in an educational programme (Hanson, Nabavi & Yuen, 2000). A correlation was seen between physical activity and physical independence, mobility and occupation in quadriplegic persons (Manns & Chad, 1999), though a pilot -study among 45 adults with spinal cord injuries showed no significant correlation between a participation in physical activities and educational or occupational status (Tasiemski et al., 2000). The studies were primarily conducted in fairly small populations picked from among wheelchair users, but the definition of sport and physical activity is not clear-cut in the studies, thus making it difficult to compare the results from a crosswise perspective.

The aim of the present study was to investigate the correlation between a participation in physical activity and participation in other fields of social and societal settings in the everyday life of people with disabilities, with a special focus placed on employment, educational status, leisure time schooling, membership in a disability organization and volunteerism.

The results of the study are assumed to provide insight that may be used in the discussion and development of working methods in rehabilitation and health promotion, in addition to debating physical activity as a means for an enhanced participation in society in general for people with disabilities and a more active lifestyle.

METHOD

Sample

A population-based national representative survey, including 16,176 individuals between the ages of 16 to 64 years, was conducted in

2006 by The Danish National Centre for Social Research (Bengtsson, 2008). Individuals were selected at random using the Central Personal Registry (CPR), containing identification numbers that uniquely identified each person living in Denmark, with the data collected by use of a computer-assisted telephone interview (CATI).

Out of the 16,176 individuals, 2,164 were not eligible (due to death, emigration and a refusal to participate), and telephone numbers were not available for 3,301 persons. Hence, the remaining sample consisted of 10,711 individuals who were invited to take part in the survey.

In addition to the main sample, 700 men and women aged 16 – 64 years who were in a flexible job were selected at random using the personal identification number linked to the national registry of The National Labour Market Authority. Of these, 82 were not eligible and telephone numbers were not available for 85 persons, while the remaining 533 individuals were invited to participate in the survey.

Consequently, the net sample consisted of 11,244 individuals who received a postal invitation to participate in the survey three weeks prior to the telephone interview. Once contacted, 2,042 refused to participate, and the remaining 9,202 individuals were interviewed for 10 minutes about their living conditions, educational status, health and employment. The interviews were conducted from September to November of 2006.

After the 10-minute interview, 2,505 individuals were selected for an expanded interview based on the following criteria: “employed in a flexible job”, “having a disability”, “having a long-term health problem (more than six months)” or having a “work-related problem”.

The expanded interview lasted for 45 minutes, was designed to reveal information about the impact of disability on participating in society and was conducted by telephone or in the person’s homes at the choice of the participant. A total of 2,235 individuals

completed the expanded interview, of which 1,321 individuals told of having some type disability related to their legs, arms, hands, vision, behaviour or intellect.

Approximately 18 month later, the 1,321 were contacted again and invited to participate in a telephone interview about participation in some type of physical activity. Of these, 399 were not eligible; therefore, the sample included in the present study consisted of the remaining 922 individuals who agreed to participate (70%).

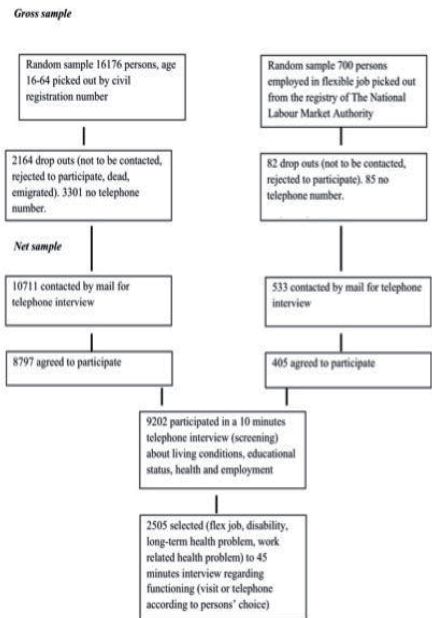

Figure 1 Sample selection 1.

The data material is representative for all persons in Denmark aged 16 – 64 years, according to gender, age and education for persons in a flexible job, and gender, age income and employment for persons not employed in a flexible job.

Ethics

The Danish Data Protection Agency approved this study.

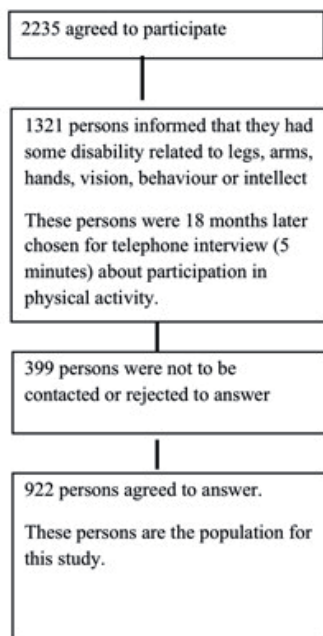

Figure 2 Sample selection 2.

Measures

Participation in physical activity was measured by a single item: "Do you participate in sports and/or physical activity on a regular basis outside your own home?" The response options were "yes" (coded 1) or "no" (coded zero), and the variable was named "Sport participation".

Respondents were asked to specify the most important type of disability, and the response options were: "Problems with torso or extremities (hands, arms, feet, legs, back, neck)", "Sensory problems (partial or full blindness or deafness)", "Skin/organs (skin diseases, allergy, impaired breathing, heart problems, problems with blood pressure or vascular problems, problems with the liver,

kidneys or digestion, diabetes and progressive diseases (e.g. cancer, multiple sclerosis, HIV or Parkinson's disease)", "Brain diseases, e.g. epilepsy, mental disease, retardation, brain damage, dyslexia". For the correspondence analysis, the responses were collapsed into a new variable entitled, Disability.

The respondents were asked about their current level of employment, with the response options being: "employed", "temporarily unemployed" or "unemployed". For the current analysis, employment was coded "1" and the last two options were coded "0".

Membership of a disability organization was coded "1" if the respondent answered "yes" and "0" otherwise.

Leisure time schooling was measured by the question: "Do you attend informal educational activities (e.g. leisure time schooling, public lectures etc.)?" The response options were "yes" and "no", and were coded "1" and "0", respectively.

The distribution of respondents working as volunteers was assessed by response to the question: "Are you currently occupied as a volunteer (working without a salary), e.g. as a board member or in a club, etc.?" The response options were "yes" and "no", and were coded "1" and "0", respectively.

Education was coded "None" if the respondent had no formal education, "Basic" for basic but non-credible education, "Manual" for a manual and non-professional level of education, "Diploma" for the lowest professional level, "Bachelor" for three to four years of professional education and "Master" for five to six years or more of a professional level of education.

Data were collected on gender and age. Gender was coded "0" for men and "1" for women, whereas age was coded into 10-year intervals: "16 – 34 years", "35 – 44 years", "45 – 54 years" and "55 – 66 years". For the correspondence analysis, the responses regarding participation in civic activities, gender, age employment and educational level were collapsed into a new variable entitled, Activities.

Statistical analysis

Proportional differences, including a 95% confidence interval, were calculated for categorical variables by sport participation, and an independent t-test was calculated for mean differences. An important objective of the present paper was to retain all the available information and investigate subtle associations between categories of disability on the one side and categories of civil participation on the other. As an example of a combination of descriptive tables and graphical illustrations, a correspondence analysis, which is a special case of canonical correlation (Greenacre, 1993; Hoffman, 1986) and bears similarities with principal component analysis (Greenacre, 1993), was used to investigate the viability of the research hypothesis. Furthermore, a correspondence analysis is a graphical representation that plots the row and column profile vectors of two variables in a chi-square metric, such that profile vectors close to the average profile are plotted at or near the centre of the map, while differing profiles are plotted further away. Hence, a correspondence analysis is used to display the degree of differentiation of row and column profiles. The analytical output of a correspondence analysis includes an estimation of the overall heterogeneity between the variables expressed as inertia (Λ^2), which can be further decomposed into a contribution to the overall inertia by each cell in the contingency table. Inertia is directly related to the Pearson chi-square statistic (χ^2):

$$\Lambda^2 = \chi^2 / N$$

where N is the total sample size. The key to the interpretation of the graphical plot of the correspondence analysis is an assessment of the quality of the representation of each point to the dimensions. This is done by calculation of the squared cosines, which is equivalent to communalities in a Principal Component Analysis (Greenacre, 1993). Thus, a correspondence analysis provides information on subtle relationships between the categories of one variable with the categories of another (Higgs, 1990; Sourial et al., 2010).

All of the analyses were conducted using STATA 11.2 (Stata Corp, 2009).

RESULTS

Information on 922 individuals was available for the present analyses, and no difference between the study sample and the background population concerning the distribution of gender, age and education was assumed.

The sample characteristics displayed some diversity in a number of domains. For example, the proportional difference between women and men included in the final sample for analysis was .20 (95% $CI_{diff} = .14 - .27$, $p < .00$) and .29 more in the age group 55-66 years, compared to participants aged 16-34 years (95% $CI_{diff} = .21 - .37$, $p < .00$). The participants also differed with regard to membership in an organization for the disabled (.15), leisure time schooling (.12), working as a volunteer (.05) and being employed (.53). Additionally, a majority of the participants reported that they participated in sport and physical activities on a regular basis outside their own home (.57).

Respondents participating in physical activities (Active) were more often engaged in civic activities than respondents who did not participate in physical activities (Non-active) (Table 1). For example, active respondents were more often employed (Proportional difference (Δ) = .19, 95% $CI_{diff} = .10 - .28$, $p < .00$), a member of a disability organization ($\Delta = .26$, 95% $CI_{diff} = .09 - .43$, $p < .05$), engaged in leisure time schooling ($\Delta = .52$, 95% $CI_{diff} = .34 - .70$, $p < .05$) and voluntary work ($\Delta = .33$, 95% $CI_{diff} = .03 - .64$, $p < .05$). Nevertheless, the proportional distribution of sport participation was similar across different types of disability reported, except for illness from Column A ($\Delta = .17$, 95% $CI_{diff} = .05 - .29$, $p < .00$), blindness/deafness ($\Delta = .42$, 95% $CI_{diff} = .15 - .71$, $p < .05$) and mental illness ($\Delta = .28$, 95% $CI_{diff} = .04 - .53$, $p < .05$), in which the proportion of respondents who were active in physical activities was higher. Similarly, the proportion of active respondents was slightly higher in all age groups, and the mean age did not differ by sport participation ($t = -0.12$; $df (920)$, 95% $CI = -1.48 - 1.31$, $p = ns$). With regard to the level of education, active respondents held a

higher level at the bachelor- and master level, than did non-active respondents.

Table 1 Distribution of Respondents by Sport Participation Status. Numbers (%) and 95 % Confidence Interval (n = 868)

Variable	Participate in sport		Non-participates in sport	
	Number (%)	95 % CI	Number (%)	95 % CI
<i>Activities^a</i>				
Employed	292 (59.59)	0.55 - 0.63	198 (40.40)	0.36 - 0.45***
Unemployed	236 (54.63)	0.48 - 0.61	196 (45.37)	0.38 - 0.52
Member of a disability organization	88 (63.30)	0.55 - 0.71	51 (36.69)	0.29 - 0.45**
Leisure time schooling	89 (76.07)	0.68 - 0.83	28 (23.93)	0.16 - 0.32***
Volunteer	28 (66.67)	0.52 - 0.81	14 (33.33)	0.19 - 0.48*
<i>Disability^b</i>				
Upper extremities	83 (55.33)	0.47 - 0.63	67 (44.67)	0.37 - 0.53
Lower extremities	74 (49.33)	0.40 - 0.61	76 (50.67)	0.39 - 0.62
Columna	153 (58.85)	0.51 - 0.67	107 (41.15)	0.32 - 0.50*
Blind / deaf	35 (71.43)	0.56 - 0.86	14 (28.57)	0.05 - 0.52*
Skin / organs	21 (60.00)	0.39 - 0.81	14 (40.00)	0.14 - 0.66
Asthma / allergy	16 (53.33)	0.29 - 0.78	14 (46.67)	0.21 - 0.73
Cardiovascular	31 (54.39)	0.37 - 0.72	26 (45.61)	0.26 - 0.65
Diabetes	14 (50.00)	0.24 - 0.76	14 (50.00)	0.24 - 0.76
Progressive neuromuscular diseases	16 (64.00)	0.40 - 0.88	9 (36.00)	0.05 - 0.67
Cerebral	13 (65.00)	0.39 - 0.90	7 (35.00)	0.00 - 0.70
Mental illness	41 (64.06)	0.49 - 0.78	23 (35.94)	0.16 - 0.56*
<i>Gender</i>				
Women	348 (62.82)	0.58 - 0.68	206 (37.18)	0.31 - 0.44***
Men	180 (48.91)	0.42 - 0.56	188 (51.09)	0.44 - 0.58
<i>Age groups</i>				
16 - 34 years	55 (56.70)	0.43 - 0.70	42 (43.30)	0.28 - 0.58
35 - 44 years	101 (58.38)	0.49 - 0.68	72 (41.62)	0.30 - 0.53*
45 - 54 years	150 (54.74)	0.47 - 0.63	124 (45.26)	0.36 - 0.54
55 - 66 years	222 (58.73)	0.52 - 0.65	156 (41.27)	0.34 - 0.49**
<i>Education</i>				
None	120 (53.57)	0.45 - 0.62	104 (46.43)	0.37 - 0.56
Basic	26 (53.06)	0.34 - 0.72	23 (46.94)	0.27 - 0.67
Manual	163 (52.75)	0.45 - 0.60	146 (47.25)	0.39 - 0.55
Diploma	38 (52.05)	0.36 - 0.68	35 (47.95)	0.31 - 0.65
Bachelor	148 (67.27)	0.60 - 0.75	72 (32.73)	0.22 - 0.44***
Master	32 (69.57)	0.54 - 0.86	14 (30.43)	0.06 - 0.56*

a) Respondents could report more than one activity. b) Respondents could report more than one disability. Proportion among participants in sports are statistically significantly different from non-participants in sport *) $p < .05$, **) $p < .001$, ***) $p < .00001$

Table 2 - Squared Cosines of Categories of Activity to Dimensions in the Analysis

Variables	Dimension 1	Dimension 2	Dimension 3
A_Employed	0.363	0.010	0.106
A_Unemployed	0.012	0.245	0.005
A_DO	0.003	0.241	0.329
A_Leisure	0.350	0.078	0.040
A_Volunteer	0.239	0.025	0.007
A_Women	0.580	0.011	0.117
A_Men	0.018	0.124	0.528
A_16-34 yrs	0.004	0.294	0.005
A_35-44 yrs	0.445	0.000	0.238
A_45-54 yrs	0.435	0.144	0.145
A_55-66 yrs	0.357	0.059	0.022
A_None	0.052	0.019	0.450
A_Basic	0.002	0.150	0.093
A_Manual	0.004	0.224	0.181
A_Diploma	0.113	0.003	0.183
A_Bachelor	0.351	0.207	0.187
A_Master	0.199	0.405	0.000
Na_Employed	0.406	0.008	0.022
Na_Unemployed	0.029	0.268	0.099
Na_DO	0.138	0.212	0.264
Na_Leisure	0.255	0.077	0.028
Na_Volunteer	0.275	0.079	0.012
Na_Women	0.002	0.528	0.399
Na_Men	0.433	0.087	0.200
Na_16-34 yrs	0.418	0.090	0.002
Na_35-44 yrs	0.038	0.449	0.001
Na_45-54 yrs	0.412	0.226	0.044
Na_55-66 yrs	0.715	0.004	0.001
Na_None	0.087	0.179	0.131
Na_Basic	0.092	0.001	0.048
Na_Manual	0.275	0.018	0.160
Na_Diploma	0.128	0.009	0.372
Na_Bachelor	0.132	0.346	0.004
Na_Master	0.163	0.521	0.004

a) A_ active in sport. NA_ non-active in sport. b) Categories are omitted from the biplot but estimates are contained in the analysis.

Table 3 Squared Cosines of Categories of Disability to Dimensions in the Analysis

Variables	Dimension 1	Dimension 2	Dimension 3
UE	0.002	0.175	0.655
LE	0.349	0.011	0.031
Columna	0.144	0.257	0.414
B/D	0.117	0.362	0.107
Organs	0.050	0.546	0.077
Asthma	0.229	0.112	0.067
CVD	0.422	0.001	0.035
Diabetes	0.468	0.000	0.001
Progressive	0.008	0.248	0.093
Cerebral	0.072	0.014	0.159
Mental	0.693	0.011	0.021

Correspondence analysis

The correspondence analysis revealed 10 dimensions, though only the three first dimensions are reported here. The variables Activities and Disability were statistically significantly associated (χ^2 ; df (330) = 424.85, $p < .001$), and some heterogeneity between the categories of the included variables was observed ($\Lambda^2 = 11.3\%$).

Figures 2 and 3 aid in the interpretation of the graphical display of the row (Activity) and column (Disability) variables. Dimension 1 (the horizontal axis in Figure 2 and Figure 3) separates younger- from older respondents regardless of their level of activity in sport, showing non-active participants aged 16-34 years and active participants aged 35-44 years

to the left, and non-active participants aged 55-66 years to the right. Dimension 1 also separates respondents with Mental illness on the left from Diabetes, CVD and Asthma on the right, showing for example that respondents with Mental illness are more often characterized by younger respondents regardless of the level of activity in sport, and engaged in leisure time activities. In contrast, respondents with Diabetes, CVD and Asthma aged 55-66 years old who were active in sport, engaged in voluntarily work and had a diploma level in education are located to the right of Dimension 1 (Table 2 and Table 3). The first dimension accounts for 22.45% of the total inertia.

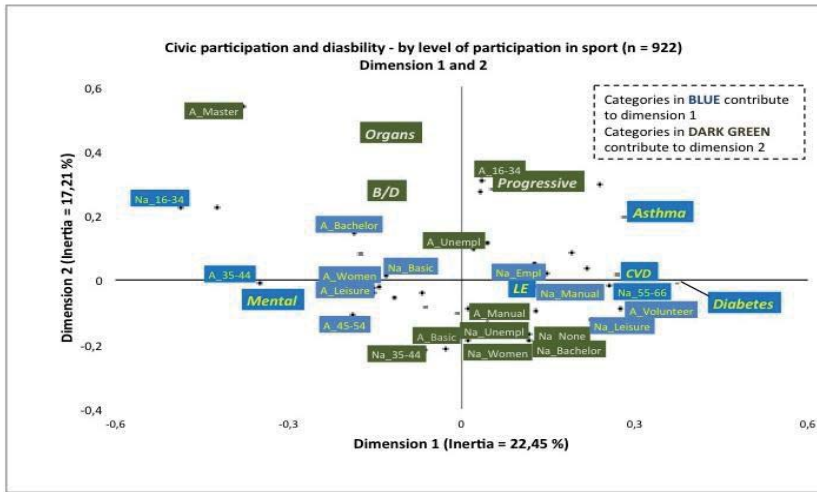

Figure 3 Dimension 1.

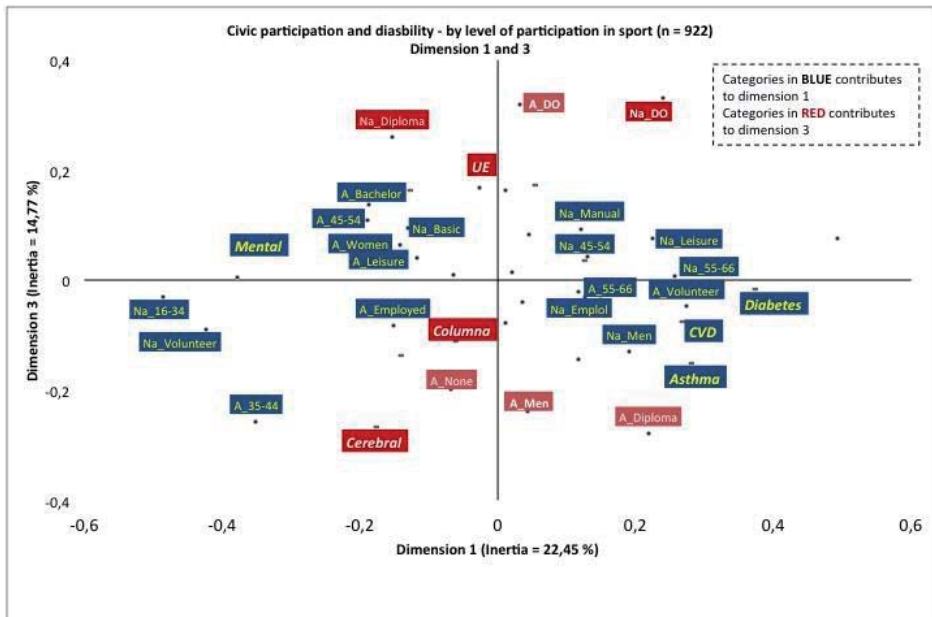

Figure 4 Dimension 2.

Dimension 2 (the vertical axis in Figure 2) separates respondents with a master level in education in the upper left quadrant from respondents with a basic level in education in

the lower quadrants of the plot, showing for example that respondents active in sports with a master level of education are reporting disability from Skin/organs or Blindness /deafness, in contrast to predominantly non-

active women who report a disability from the Upper extremities and Column A, and with a relatively low level of education (Table 2 and Table 3). The second dimension accounts for 17.20% of the total inertia.

The third dimension (the vertical axis in Figure 3) separates respondents with disabilities in the Upper extremities from respondents with a Cerebral disability or disabilities from Column A. For example, respondents with a disability from the Upper extremities are affiliated with disability organizations, regardless of their level of activity in sport. In contrast, respondents with Cerebral disabilities or disabilities from Column A are mostly men who are active in

sports. The distinction between different types of disabilities is not related to level of education (Table 2 and Table 3). Dimension 3 accounts for 14.77% of the inertia, thus the three dimensions included here account for 54.43% of the total inertia.

Due to space limitations, the point “*Actively employed*” (principal components: Dimension 1 = -0.152; Dimension 3 = -0.085) is not displayed in Figure 2, while the point “*Non-active master*” (principal coordinates: Dimension 1 = 0.493; Dimension 2 = 0.881) is considered an outlier and is not displayed in either Figure 2 or 3. However, both points are included in the analysis and contribute to the overall inertia (Table 2 and Table 3).

DISCUSSION

The aim of the present study was to explore the characteristics of respondents participating in physical activities. An analysis revealed that respondents participating in physical activities were female, employed and had a higher level of education compared to participants who were not participating in sports. Furthermore, differences in other activities such as volunteering, leisure time schooling and membership in a disability organization were also observed. A correspondence analysis expanded the inspection of subtle differences between participants, and revealed complex relations

between sports participation, disability, education and civic activities. For example, age and participation in physical activities were distinguished by diagnosis (Mental illness versus CVD, Asthma, Diabetes), as were differences in the level of education by diagnosis. Therefore, the results permitted the identification of subgroups characterized by a combination of various domains, and offer new insight into the relation between disability, activities and social and demographic factors.

A precise comparison of the present study with other studies in the field is not straightforward given the dissimilarity of the populations investigated and the methods applied, and no studies were found that investigated a wide population of people with various disabilities.

However, several studies have investigated the correlation between physical activity participation and the civic participation of people with spinal cord injuries. The studies were conducted on rather small populations, but the results still have some clues to be discussed. Higher education has been associated with an engagement in sport (Valliant et al., 1985), but recent studies found no significant correlation between a participation in physical activities and educational status (Taisemski et al., 2000).

Most studies found no relation between the likelihood of employment and the habitual patterns of physical activity (Tasiemski et al., 2000; Noreau et al., 1992), whereas Manns et al. (1999) found a correlation between participation in physical activity and occupation in persons with SCI, although it was not significant. However, one study (Hanson et al., 2000) found that athletes with SCI demonstrated a significantly higher degree of community integration for physical independence, mobility, occupation and social integration than non-athletes with SCI. Moreover, personal characteristics such as supporting a family, maintaining a job and going to school were observed more frequently among athletes.

No former Danish studies have investigated to what extent people with mental illnesses

participate in physical activities, though in recent years, many initiatives have been made to create leisure time physical activities for persons with mental illnesses, which may be further expected to enhance their options for participation. People with visual and hearing impairments are well represented in Danish sports societies, which may help explain why these groups were shown to be more physically active than other subgroups in the current study. However, no evidence for these assumptions is available, and more research needs to be carried out to investigate whether some subgroups of disabilities participate more than others in physical activities, as well as in other civic activities.

The differential findings may be due to differences in research designs, sampling methods and statistical methods applied, but most of the studies suggest that there may be a relation between participation in physical activity and civic participation. Even so, the present study reveals a significant correlation between a participation in physical activity and the civic activities of employment, educational status, leisure time schooling, voluntary work and a participation in disability organizations. This indicates that people with disabilities participate across a variety of contexts - that being active in one area of society is also correlated with a participation in other contexts as well. Participation in physical activity has been proven to be part of this "cluster of contexts", and though it is not possible to uncover causal relations between the factors, it might be assumed that a participation in physical activity may be one way to get started with an active lifestyle across different contexts for people with disabilities.

The study provides no explanation for why people with disabilities who are not physically active participate less in other civic activities, which could be due to personal or societal barriers not revealed in this study (e.g. medical complications or a lack of transport).

The analytical technique used in this study does not permit an investigation of the predictive value of various measures on a

participation in physical activities, as this issue is beyond the scope of the study. Our aim was restricted to exploring subtle relations between various domains of civic activities, sports participation and disability among a representative sample of disabled persons. Statistical techniques that serve as an alternative to multiple linear and logistic regressions are rare in research on disability and participation in civil society (Hutzler, 2003), although the advantages of using different methods to illuminate a phenomenon may be substantial. One such advantage is the avoidance of "controlling away" important information vital to understanding the link between disability and participation in civil society, which is a practice that may otherwise obstruct the revelation of new insight into the relation between disability and various life domains.

The present study offers a general picture of a larger and more diverse population than any other study on sports participation and disability found in the review process, thereby allowing us to identify subgroups of people with disabilities. The study includes a broad spectrum of disabilities with the exception of intellectually disabled or severely mentally disabled persons, as these persons are not likely to be reached by telephone.

Limitations

The population interviewed (922) about their participation in physical activity may have a slightly different profile according to gender, age and education than the total population contacted (1,321), thus rendering the possibility of a selection bias which may affect the generalizability of the results. Since we were unable to obtain auxiliary information on the participants included in the present study or other representations from the gross sample, the further investigation of possible differences is precluded. Furthermore, the gross sample was contacted 18 month after the first interview, and may have lost interest or their conditions may have changed.

In the interviews, it was up to the informants to define how they understood the term

“physical activity”, and they were not asked what type of activity they practised and at which level. In Danish culture, the term “physical activity” is normally associated with both competitive sports activities and recreational physical activities. The informants were therefore expected to associate with this conception of the term in their answers, although this may have been connected with some uncertainty. Hence, the results neither differentiate between individually performed physical activity and team activities nor between elitist- and recreational sport, though some differences might be expected in the experience that the participants got from the various types of activities.

The uncertainty of terms is characteristic for research about the outcomes of participation in physical activities, and the question is whether models are available to overcome this problem. Some researchers have pointed at ICF as a framework for research in Adapted Physical Activity (Hanson et al., 2000; Rimmer, 2006), which could be an issue for further investigation. A further analysis of the specific correlation between a participation in physical activity and, e.g. employment using more specific questions, would be desirable.

Perspective

The significant correlation found in this study between a participation in physical activity and employment, educational status and other civic activities indicates that physical activities may positively impact the rehabilitation process for people with disabilities in general. The results of this study provide arguments and the impetus for including physical activities and sports as a consistent means in the rehabilitation process, thereby improving the opportunities for people with disabilities to gain access to appropriate physical activities in their local community.

The present study has identified groups of people with disabilities who are more physically active than others. On this basis, more specific proposals can be given to

enhance the participation in physical activity for special disability groups.

Acknowledgements

The Danish Disability Sport Information Centre, The Danish National Centre for Social Research, The University of Roskilde, Denmark and The Centre of Adapted Physical Activity Participation Studies (CAPAPS), Odense, Denmark all contributed to the accomplishment of this study.

REFERENCES

- Alaszewski, A., Alaszewski, H., Potter, J., & Penhale, B. (2007). Working after stroke: Survivors' experiences and perceptions of barriers to and facilitators of the return to paid employment. *Disability and Rehabilitation*, 29(24), 1858-1869.
- Arnhof, Y. (2008). *Onödig ohälsa*. Hälsolaget för personer med funktionsnedsättning. Östersund: Statens Hälsoinstitut.
- Ashton-Shaeffer, C. et al (2001). Meaning of Sport to Adults with Physical Disabilities: A Disability Sport Camp Experience. *Sociology of Sport Journal*, 18, 95-114.
- Bengtsson, S. (2008). *Handicap og Samfunds-deltagelse 2006*. The Danish National Centre for Social Research, Copenhagen.
- Blinde, E. M., & Taub, D. E. (1999). Personal empowerment through physical fitness activity: Perspectives from male college students with physical and sensory disabilities. *Journal of Sport Behaviour*, 22, 181-202.
- Campbell, E., & Jones, G. (1994). Psychological Well-Being in Wheelchair Sport Participants and Nonparticipants. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 11, 404-415.
- Dreier, O. (2008). *Psychotherapy in Everyday Life*. Cambridge University Press. NY.
- Fernhall et al. (2008). Health Implications of Physical Activity in Individuals with Spinal Cord Injury: A literature review. *Journal of Health and Human Services Administration*, 30(4), 468-502.
- Gaskin, C. J., Andersen, M. B., & Morris, T. (2009). Physical Activity in the Life of a Woman with Severe Cerebral Palsy:

- Showing competence and being socially connected. *International Journal of Disability, Development and Education*, 56(3), 285-299.
- Giacobbi, P. R., Hardin, B., Frye, N., Hausenblas, H. A., Sears, S., & Stegeline, A. (2006). A multi-level examination of personality, exercise, and daily life events for individuals with physical disabilities. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 23, 129-147.
- Giacobbi, P. R., Stancil, M., Hardin, B., & Bryant, L. (2008). Physical Activity and Quality of Life Experienced by Highly Active Individuals with Physical Disabilities. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 25, 189-207.
- Goodwin, D., Johnston, K., Gustafson, P., Elliott, M., Thurmeier, R., & Kuttai, H. (2009). It's Okay to Be a Quad: Wheelchair Rugby Players' Sense of Community. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 26, 102-117.
- Greenacre, M. (1993). *Correspondence analysis in practice*, London: Academic Press, Harcourt Brace & Company.
- Hammel, J. et al. (2008). What does participation mean? An insider perspective from people with disabilities. *Disability and Rehabilitation*, 30(19), 1445-1460.
- Hanson, C. S., Nahavi, D., & Yuen, H. K. (2000). The Effect of Sport on Level of Community Integration as Reported by Persons with Spinal Cord Injury. *American Journal of Occupational Therapy*, 55, 332-338.
- Higgs, N. (1990). *Practical and innovative uses of correspondence analysis*. The Statistician, 40, 183-194.
- Hoffman, D., & Franke, G. (1986). *Correspondence Analysis: Graphical Representation of Categorical Data in Marketing Research*. Journal of Marketing Research, 23, 213-27.
- Huang, C. & Brittain, I. (2006). Negotiating Identities through Disability Sport. *Sociology of Sport Journal*, 23, 352-375.
- Hutzler, Y. (1990). The concept of empowerment in rehabilitative sport. In G. Doll-Tepper et al. (eds.), *Adapted physical activity: An interdisciplinary approach* (pp. 43-51). Berlin, Springer-Verlag.
- Hutzler, Y. (2003). Attitudes toward the participation of individuals with disabilities in physical activity: A review. *Quest*, 55(4), 347-373.
- Hutzler, Y., & Bar-Eli, M. (1993). Psychological benefits of sport for disabled people: A review. *Medicine & Science in Sports*, 3, 217-228.
- Isaksson, G., Skär, L., & Lexell, J. (2005). Women's perception of changes in social network after spinal cord injury. *Disability and Rehabilitation*, 27(17), 1013-1021.
- Kasser, S. (2009). Exercising with Multiple Sclerosis: Insights into Meaning and Motivation. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 26, 274-289.
- Manns, P. & Chad, K. E. (1999). Determining the Relation between Quality of Life, Handicap, Fitness, and Physical Activity for Persons with Spinal Cord Injury. *Arch Phys Med Rehabil*, Vol. 80.
- Muraki, S. et al. (2000). Multivariate analysis of factors influencing physical work capacity in wheelchair-dependent paraplegics with spinal cord injury. *European Journal of Applied Physiology*, 81, 28-32.
- Noreau, L., Shephard, R. J., Simar, C., Paré, G., & Pomerleau, P. (1993). Relationship of impairment and functional ability to habitual activity and fitness following spinal cord injury. *International Journal of Rehabilitation Research*, 16, 265-275.
- Page, S. J., O'Connor, E. & Peterson, K. (2001). *Leaving the Disability Ghetto. A Qualitative Study of Factors Underlying Achievement Motivation among Athletes with Disabilities*. Journal of Sport and Social Issues, 25(1), 40-55.
- Rimmer, J. H. (2005). Use of the ICF in identifying factors that impact participation in physical activity/rehabilitation among people with disabilities. *Disability and Rehabilitation*, 28(17), 1087-1095.

- Røe, C., Dalen, H., Lein, M., & Baudz-Holter, E. (2008). Comprehensive rehabilitation at Beitostølen Healthsports Centre: Influence on mental and physical functioning. *J Rehabil Me*, 40, 410-417.
- Sandø, M., & Gruber, T. (2004). *Handicap og foreningsliv: Et temahæfte om handicap-pede blandt medlemmer i idrætsforeninger og i kultur- og fritidsforeninger (Disability and associational life)*. Udviklings- og formidlingscentret på handicapområdet (Centre for Development and Communication in the disability field) (In Danish).
- Shephard, R. J. (1991). Benefits of sport and physical activity for the disabled: Implications for the individual and society. *Scandinavian Journal of Rehabilitation Medicine*, 23, 53-59.
- StataCorp, *Stata: Release 11.*, 2009, StataCorp LP.: College Station, TX.
- Tasiemski, T., Bergström, E., Savig, G., & Gardner, B.P. (2000). Sports, recreation and employment following spinal cord injury – a pilot study. *Spinal Cord*, 38, 173-184.
- Tasiemski, T., Kennedy, P., Gardner, B.P., & Blaikley, R.A. (2004). Athletic Identity and Sports Participation in People with Spinal Cord Injury. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 21, 364-378.
- UN (2006). *The Convention on the Rights of People with Disabilities*. United Nations, NY.
- Valliant, P. M., Bezzubik, I., Daley, L., & Asu, M. E. (1985). Psychological impact of sport on disabled athletes. *Psychological Reports*, 56, 923-929.
- WHO (2001). *International Classification of Functioning, Disability and Health*. Geneva: World Health Organization.

Corresponding author's e-mail address:
kissow@ruc.dk

(Abstract)

TEILNAHME AN BEWEGUNDAKTIVITÄTEN UND ALLTAG VON MENSCHEN MIT BEHINDERUNG

Die Absicht dieser Studie war es den Zusammenhang zwischen der regelmäßigen Teilnahme an Bewegungsaktivitäten und den gewöhnlichen alltäglichen Aktivitäten für Menschen mit Behinderung zu untersuchen. Die Daten wurden mittels Telefoninterviews mit 1.321 Personen erhoben, welche über irgendwelche Behinderungen, Beine, Arme, Hände, das Sehvermögen, das Verhalten oder die Intelligenz betreffend, berichteten. Die Probanden wurden zufällig ausgesucht vom Danish National Centre for Social Research, welches auch die Interviews durchführte. Das Datenmaterial ist repräsentative für alle Personen in Dänemark zwischen 16 und 64 Jahren, bezüglich Geschlecht, Alter, Einkommen, Beschäftigung und Bildungsniveau, und die Analysen wurden mithilfe STATA 11.2 ausgeführt. Die Studie beobachtete eine signifikante Korrelation zwischen einer Teilnahme an Bewegungsaktivitäten und Beschäftigung, Bildungsniveau, Freiwilligkeit, Schulfreizeit und einer Mitgliedschaft in einer Behindertenorganisation. Frauen stellten die Majorität unter den Teilnehmenden an Bewegungsaktivitäten und eine briefliche Befragung zeigte komplexe Beziehungen zwischen Teilnahme an Bewegungsaktivitäten und zivilen Aktivitäten, welche weitere ausgeführt werden sollte durch weitere Untersuchungen. Die Resultate dieser Studie liefern unterstützende Argumente und geben den Anstoß dazu, Bewegung und Sport

als konsistentes Mittel in den Rehabilitationsprozess einzubeziehen, wobei es gleichzeitig notwendig erscheint die Möglichkeiten für Menschen mit Behinderung zu verbessern, um ihnen zum Zugang zu geeigneten Aktivitäten in ihrer lokalen Gemeinde zu verhelfen.

Schlüsselwörter: Bewegungsaktivitäten, zivile Aktivitäten, briefliche Befragung

(Résumé)

PARTICIPATION À DES ACTIVITÉS PHYSIQUES ET DE LA VIE QUOTIDIENNE DES PERSONNES HANDICAPÉES

Le but de cette étude était d'étudier la corrélation entre la participation à des activités physiques régulières et les activités communautaires pour les personnes handicapées. Les données ont été recueillies au moyen d'interviews téléphoniques auprès de 1321 personnes, qui ont déclaré avoir une déficience liée aux jambes, aux bras, aux mains, de vision, de comportement ou de l'intellect. L'échantillon a été choisi au hasard par le Centre national danois de recherche sociale, qui a également mené certains interviews. L'ensemble des données est représentatif de l'ensemble des personnes vivant au Danemark âgés de 16 à 64 ans selon le sexe, l'âge, le revenu, l'emploi et l'éducation ; ces analyses ont été effectuées à l'aide du logiciel STATA 11.2. L'étude a observé une corrélation significative entre la participation à des activités physiques et l'emploi, le niveau de scolarité, le bénévolat, les activités de loisirs extra-scolaires et de l'appartenance à un organisme de personnes handicapées. Parmi les participants à des activités physiques, les femmes étaient majoritaires, et une analyse des correspondances a révélé les relations complexes entre la participation à des activités physiques et des activités civiques, qui pourraient être précisées à l'aide de recherches plus poussées. Les résultats de cette étude donnent des arguments probants et une impulsion nécessaire à l'introduction de l'activité physique et du sport comme un moyen cohérent dans le processus de réadaptation, tout en améliorant les possibilités offertes aux personnes handicapées pour les aider à accéder aux activités physiques appropriées dans leur communauté locale.

Mots clés : Activités physiques, activités communautaires, analyses de correspondances

(Аннотация)

**УЧАСТИЕ В ФИЗИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПОВСЕДНЕВНОЙ ЖИЗНИ
ЛЮДЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ**

Целью данного исследования было изучение взаимосвязи между участвующими на регулярной основе в физической деятельности и общественной деятельности людей с ограниченными возможностями. Данные были собраны с помощью телефонных интервью у 1321 человека, имеющих различные нарушения деятельности ног, рук, зрения, поведения или интеллекта. Его образец был случайно выбран датским национальным центром социальных исследований, который проводил интервью. Данные материала получены на лицах, проживающих в Дании, в возрасте 16 - 64 лет, разделенных по признаку пола, возраста, дохода, занятости и образования, на основе анализа с использованием STATA 11.2. Исследование показало значительную корреляцию между участием в физической активности и занятостью, образовательным статусом, добровольчеством, обучением, досугом и членством в организации инвалидности. Среди участников физической активности, женщины были в большинстве. Анализ показал сложные отношения между участием в физической деятельности и общественной деятельности, которая может быть основанием для разработки дальнейших исследований. Результаты этого исследования дают толчок к процессу реабилитации, для того чтобы помочь получить доступ людям с ограниченными возможностями к физической деятельности в местном сообществе.

Ключевые слова: физическая деятельность, общественная деятельность, анализ соответствий

(Resumen)

**PARTICIPACIÓN EN ACTIVIDADES FÍSICAS Y VIDA COTIDIANA DE LAS
PERSONAS CON DISCAPACIDAD**

El propósito de este estudio fue investigar la correlación entre la participación en la actividad física de manera regular y las actividades cívicas de las personas con discapacidad. Los datos fueron recolectados a través de entrevistas telefónicas a 1.321 personas, quienes reportaron tener alguna discapacidad relacionada con las piernas, los brazos, las manos, la visión, el comportamiento o el intelecto. La muestra fue seleccionada al azar por el Centro Nacional Danés de Investigación Social, que también llevó a cabo las entrevistas. El material de datos es representativo de todas las personas en Dinamarca entre 16 - 64 años según el sexo, la edad, ingresos, el empleo y la educación, y los análisis se realizaron utilizando STATA 11.2. El estudio observó una correlación significativa entre la participación en actividades físicas y el empleo, nivel de educación, el estatus educativo, el voluntariado, el tiempo libre en la escuela y la afiliación a una organización de discapacitados. Entre los participantes en las actividades físicas, las mujeres eran mayoría, y un análisis de correspondencia revela las complejas relaciones entre la participación en actividades físicas y actividades cívicas, que podrían ser abordados a través de nuevas investigaciones. Los resultados de

este estudio dan argumentos que apoyan y proporcionan el impulso necesario para la inclusión de la actividad física y el deporte como un medio constante en el proceso de rehabilitación, mejorando al mismo tiempo las oportunidades de las personas con discapacidad para ayudarles a tener acceso a actividades físicas adecuadas en su comunidad local.

Palabras clave: actividades físicas, actividades cívicas, análisis de correspondencia

(Resumo)

PARTICIPAÇÃO DE PESSOAS COM DEFICIÊNCIA EM ACTIVIDADES FÍSICAS E EM ACTIVIDADES DA VIDA DIÁRIA

O objectivo deste estudo foi investigar a correlação entre a participação em actividade física regular e as actividades cívicas direccionadas para pessoas com deficiência. Os dados foram recolhidos utilizando entrevista telefónica em 1312 pessoas, que afirmaram ter algum tipo de deficiência ao nível dos membros inferiores, dos membros superiores, das mãos, da visão, a nível comportamental ou intelectual. A amostra foi seleccionada de forma aleatória pelo Centro Nacional para a Pesquisa Social da Dinamarca, o qual realizou igualmente as entrevistas. Os dados são representativos de todas as pessoas, na Dinamarca, com idades entre os 16 – 64 anos, de acordo com o género, idade, rendimento, emprego e educação e as análises foram realizadas utilizando o STATA 11.2. O estudo observou uma correlação significativa entre a participação em actividades físicas, o emprego, o estatuto educacional, o voluntarismo, o tempo de lazer na escola e a filiação numa organização associada à deficiência. Entre os participantes em actividades físicas, as mulheres estavam em maioria, e uma análise de correspondência revelou relações complexas entre participação em actividades físicas e em actividades cívicas, a qual poderá ser mais elaborada em pesquisas futuras. Os resultados deste estudo dão argumentos de suporte e fornecem o ímpeto para incluir actividades físicas e desportivas como um meio consistente no processo de reabilitação, melhorando as oportunidades para as pessoas com deficiência obterem acesso a actividades físicas apropriadas, na sua comunidade local.

Palavras-Chave: Actividades físicas, actividades cívicas, análise de correspondência

Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber

Af Anne-Merete Kissow

Resumé

Mennesker med handicap deltager i markant mindre grad på alle områder, der kendetegner et almindeligt hverdagsliv i Danmark, end den gennemsnitlige befolkning. Denne artikel bygger på en fænomenologisk undersøgelse af, hvorvidt mennesker med fysisk funktionsnedsættelse gennem deltagelse i idræt lærer noget, der forandrer den måde, de deltager i andre sociale og samfundsmæssige sammenhænge. Undersøgelsens metoder er livshistoriske narrative interviews og observationer af, hvordan personerne deltager i forskellige sociale praksisser i deres hverdagsliv. Artiklens fokus er kroppens betydning for informanternes deltagelse i sociale fællesskaber, og hvordan færdigheder udvikles i bevægelse mellem de forskellige sociale praksisser. For personer med fysisk funktionsnedsættelse opstår et misforhold mellem krop og omgivelser, der begrænser deres deltagelse. Empirien viser, hvordan dette misforhold udviskes ved, at de sociale omgivelser arrangerer og koordinerer konteksten, så personerne kan deltage med deres aktuelle kropslige forudsætninger. Det indebærer, at de glemmer kroppen og dermed kan rette deres opmærksomhed ud mod omgivelserne og udvikle deres deltagelse. Denne vekselvirkning mellem optimalt tilrettelagte omgivelser og kroppen selv ser ud til at befordre deltagelse. Det er betegnende for informanterne, at de er aktive på tværs af mange forskellige kontekster i deres livsverden, og at de udnytter de muligheder, der er i disse sammenhænge for at bruge og udvikle deres færdigheder. Idrætten tillægges særlig betydning som en kropslig orienteret kontekst, hvor man kan høste erfaringer, som kan tages med ind i andre kontekster og føre til udvidede handlemuligheder. Det kan således være et godt sted at få taget de første skridt i udvikling af færdigheder, som man kan tage med videre. Oplevelsen af kroppens kunnen sættes her centralt. Artiklen peger på betydningen af sociale fællesskaber og særlig tilrettelæggelse, når deltagelse i hverdagens sammenhænge skal kunne glide for mennesker med fysisk handicap. Denne betydning kan bruges som pejlemærke for tilrettelæggelse af pædagogiske og rehabiliterende indsatser. Afsluttende rejses derfor spørgsmålet om, hvorvidt ideen om støtte til sociale fællesskaber ville være et alternativ til de individuelt rettede

kompenseringer, der aktuelt kendetegner de sociale foranstaltninger til mennesker med fysisk handicap.

Indledning

Der er i disse år øget fokus på, hvordan og i hvilket omfang mennesker med nedsat funktionsevne kan deltage i samfundet på lige fod med andre borgere. På alle områder, der kendetegner et almindeligt hverdagsliv i Danmark, deltager mennesker med handicap i markant mindre grad end den gennemsnitlige befolkning (Bengtsson 2008).

Mennesker med handicap har de samme rettigheder til at deltage i sociale og samfundsmæssige fællesskaber, som andre. Denne ret er endda lovfæstet i en særlig konvention lavet af FN (UN 2006) og tiltrådt af den danske regering i 2009, og de politiske konsekvenser af dette sættes jævnligt til offentlig debat, bl.a. af interesseorganisationen Danske Handicaporganisationer.

For den enkelte person med handicap er ønsket om at tage fuldgældigt del i sociale fællesskaber sandsynligvis ikke anderledes end for andre (Hammel et al 2008). Men oplevelsen af barrierer knyttet til såvel den konkrete funktionsnedsættelse som omgivelsernes indretning og opfattelse af handicap bliver en konkret udfordring for personen i forhold til at begå sig i samfundets fællesskaber (Toombs 1992; Murphy 1990).

I min forskning er jeg optaget af, hvordan mennesker med fysisk funktionsnedsættelse oplever deres deltagelse i sociale og samfundsmæssige fællesskaber. Jeg sætter specielt fokus på idræt som social praksis og undersøger, hvad idrætsdeltagelse betyder for disse personers oplevelse af deltagelse i andre af hverdagslivets praksisser. Jeg ønsker nærmere bestemt at belyse, hvorvidt de gennem deltagelse i idræt lærer noget, der forandrer den måde, de deltager i andre sociale og samfundsmæssige sammenhænge.

Til det formål har jeg anvendt en fænomenologisk hermeneutisk metode, hvor jeg har foretaget livshistoriske narrative interviews med 7 personer med fysisk handicap, der alle i en eller anden grad er idrætsaktive og har været det gennem mange år. Jeg har bedt dem om at fortælle om deres liv med idræt. Ved at anvende en livshistorisk, narrativ tilgang får jeg ikke kun et billede af idrætten, men også af den hverdagslige kontekst, den indgår i, samt et livsperspektiv, hvor jeg kan se, hvordan de har udviklet deres deltagelse, såvel i idrætten som i andre sociale sammenhænge.

Desuden har jeg fulgt den enkelte i flere andre af de kontekster, der udgør personens hverdagsliv og har registreret mine observationer af, hvordan personen indgik i udvalgte handlesammenhænge. Ved på den måde at søge indsigt i, hvordan informanterne deltager i forskellige sociale praksisser, har jeg kunnet sammenholde deres fortællinger med, hvad jeg har set.

Et af temaerne i min empiri er kroppens betydning for informanternes deltagelse i sociale fællesskaber. Det ser ud til, at kroppen er det sted, hvor misforholdet mellem person og omgivelser udspiller sig (Scheper-Hughes & Lock 1987). Men også, at der i idrættens sociale kontekst findes nogle særlige forhold, der giver personen mulighed for at opleve kroppen og dermed sig selv på en måde, som kan være vanskelig i mange andre sammenhænge i hverdagen. Det tyder endvidere på, at personen gennem denne oplevelse får erfaringer og færdigheder, som de tager med og genskaber i andre kontekster i hverdagen.

I denne artikel vil jeg, med udgangspunkt i dele af empirien fra mit forskningsprojekt, forsøge at komme nærmere en forståelse af dette særlige angående kroppens deltagelse. Jeg vil reflektere empirien i lyset af den vinkel, kritisk psykologi lægger på udvikling af deltagelse, (Dreier 1999, 2001, 2008; Holtzkamp 1998, 2012), og den måde, fænomenologien opfatter kroppen på (Merleau-Ponty 2009/1945; Leder 1990). Forståelsen af kroppen har en særlig betydning, når vi diskuterer deltagelse for mennesker med fysisk handicap. Jeg har således brug for et kropsbegreb, som giver kroppen betydning i sig selv, og som således udvider den forståelse, der udtrykkes i kritisk psykologi, nemlig at kroppen er personens forudsætning for at kunne handle og deltage i social praksis (Dreier 2008). Jeg ser muligheder for, at kritisk psykologi og kropsfænomenologien kan 'tale sammen' og supplere hinanden i denne konkrete sammenhæng angående krop og deltagelse, uden at jeg dermed vil tage stilling til, hvilke fællestræk teorierne i øvrigt har.

Med andre ord handler artiklen om, hvad det er for en krop der deltager, og hvad der skal til, for at personen oplever sig selv som fuldgældig deltager i idrættens kontekst og derfra øjner mulighed for at være potentiel deltager i andre af hverdagslivets sociale og samfundsmæssige sammenhænge som den krop, han er.

Handicap og samfundsdeltagelse

Som nævnt deltager mennesker med nedsat funktionsevne generelt i mindre grad i samfundets fællesskaber end gennemsnittet. De finder ofte deres sociale netværk begrænsede (Isaksson et al.

2005), og isolation har tendens til at påvirke rækkevidden af deres livserfaringer og have indflydelse på deres handlinger i sociale situationer (Blinde & Taub 1999). Omgivelsernes opfattelse af handicap kan medføre en følelse af at blive identificeret med sin funktionsnedsættelse, så andre aspekter af personen ikke opfattes. Dette indebærer en stigmatisering (Goffman 1963, 2009), og omgivelsernes negative holdning til handicap risikerer at blive internaliseret, så personen opfører sig i overensstemmelse med de samfundsmæssige forventninger og udvikler en negativ konstruktion af sig selv (Blinde & McClung 1997; Blinde & Taub 1999). Det kan igen indebære, at personen føler sig devalueret som menneske og opfattet som mindreværdig og unormal. Denne følelse kan medføre, at det bliver vanskeligt at integrere oplevelsen af funktionshæmning i livet, idet den påvirker personens selvopfattelse, evner og selvagtelse og dermed virke reducerende på graden af deltagelse (Lutz & Bowers 2005).

For de fleste typer af funktionshæmning gælder, at barrierer i samfundet begrænser alle former for deltagelse i samfundets fællesskaber (Bengtsson 2008). Verden over ses et mønster af lavere uddannelsesniveau for børn og unge med funktionsnedsættelse sammenlignet med ikke-funktionshæmmede (Barnes 2003). Voksne med handicap er meget oftere end ikke-handicappede uden formelle kvalifikationer. Dette er dokumenteret både i skole og videregående uddannelse (ibid).

Mennesker med handicap er i langt højere grad end mennesker uden funktionsnedsættelse udenfor arbejdsmarkedet, hvilket er begrundet i negative holdninger til at ansætte et menneske med handicap og ufleksible arbejdsforhold (Bengtsson 2008; Lutz & Bowers 2005; Barnes 2003). De er underrepræsenteret i de stillinger, der giver høj, løn, jobsikkerhed og mulighed for fremme og overrepræsenteret i jobs, der kræver lav uddannelse, er lavtlønnede og har lav jobsikkerhed. Det betyder, at en stor del af mennesker med handicap i den vestlige verden oplever høj grad af fattigdom og afhængighed af velfærdssystemets ydelser (Barnes 2003).

Meget få mennesker med funktionsnedsættelse er medlem af foreninger med fritidstilbud. Årsager til dette angives at være manglende tilgængelighed på grund af fysiske og kommunikative barrierer (Sandø et al 2004). Manglende tilgængelighed i de fysiske omgivelser som bygninger, transportmidler og offentlige lokaliteter spiller i det hele taget en væsentlig rolle i forhold til, om mennesker med nedsat funktionsevne engagerer sig i aktiviteter, der er vigtige eller nødvendige i deres hverdagsliv (Lutz & Bowers 2005; Blinde & McClung 1997; Barnes, 2003).

Det synes altså åbenlyst at mennesker med nedsat funktionsevne ikke i samme udstrækning som mennesker i almindelighed har mulighed for at deltage i sociale og samfundsmæssige sammenhænge. Dette må antages at påvirke deres hverdagsliv og livsverden.

Subjektiv opfattelse af deltagelse

Det er oplagt at spørge, hvordan mennesker med handicap oplever deltagelse, og hvordan de giver det mening. Hammel et al (2008) peger på, at der savnes forskning, som studerer opfattelsen af deltagelse indefra ved at involvere mennesker med forskellige funktionsnedsættelser. Dette ville kunne bidrage til at forstå begrebet deltagelse på en måde, der reflekterer funktionshæmmede menneskers livserfaringer og perspektiver. På den baggrund har forskerne i det nævnte studie bestræbt sig på at belyse deltagelse i 1.-persons-perspektiv gennem fokusgruppe-interviews med 63 mennesker med forskellige fysiske funktionsnedsættelser. Disse informanter udtrykte et klart ønske om frihed til at definere og søge deltagelse på egne betingelser frem for at leve op til forudbestemte sociale normer. De opfattede deltagelse som både en ret og et ansvar, påvirket af og tilskrevet personen og samfundet. Desuden definerede de deltagelse som både et middel og et mål til at udtrykke personlige og kollektive sociale værdier og forstået som noget, der opstår i dynamisk samspil med omgivelserne. Forskerne fandt ingen 'gold standard' for ideel, optimal eller fuldgyldig deltagelse for mennesker med funktionsnedsættelse. Men følgende seks temaer i forhold til deltagelse blev fremhævet af informanterne: At være en del af et meningsfuldt fællesskab, at kunne vælge og have kontrol over, hvorvidt, hvordan og hvornår man vil deltage, at have adgang til samfundets muligheder og social inklusion og ret til ressourcer, der tilbyder støtte til deltagelse, at påtage sig ansvar som aktiv og ydende samfundsborger, at bidrage til fællesskabet og at have nære sociale relationer.

Disse temaer synes ikke at stemme overens med de forhold, der, som beskrevet tidligere, gør sig gældende i samfundet for mennesker med nedsat funktionsevne.

Hvordan kan vi forstå deltagelse?

Denne studie relaterer sig til den kritiske psykologis grundbegreber om subjektets deltagelse i handlesammenhænge i og på tværs af sociale praksisser, udviklet af den tyske psykolog Klaus Holzkamp 1998, 2012) og videreudviklet i en dansk kontekst, primært af Ole Dreier (2001, 2008). I denne referenceramme forstås mennesket som underkastet sine livsbetingelser, men også som

medskaber af sine livsvilkår. Især begreber, der angår personens handleevne og det at opnå rådighed over sine livsbetingelser er centrale i denne sammenhæng. Subjektets handleevne er bestemt af den rådighed, det har over sine livsbetingelser, og samtidig forstås subjektets handlinger som grundet i en bestræbelse på at opnå rådighed over egne livsbetingelser og dermed en udvidet handleevne. En indskrænket handleevne vil betyde, at personen bliver udleveret til sine betingelser (Holzkamp 1998). De særlige livsbetingelser, der gør sig gældende for et menneske med fysisk funktionsnedsættelse, knytter sig til både det at kunne begå sig i forhold til materielle og holdningsmæssige barrierer i omgivelserne og til kroppen som eksistens i sociale sammenhænge (Toombs 1992). Personens bestræbelser mod at få rådighed over disse betingelser og dermed udvide sin handleevne, skal ses i lyset af begge disse forhold.

Denne referenceramme hjælper os til at forstå, hvordan handling inden for tilgængelige handlemuligheder, f.eks. i idrættens kontekst, kan give personen rådighed over de betingelser, der er knyttet til såvel omgivelserne som til kroppen selv, med udvidet handleevne til følge. I denne artikel fokuseres imidlertid primært på kroppen som deltager i social praksis

Ifølge Dreier (1999) må man, for at forstå handlinger som deltagelse, forudsætte, at subjektet altid allerede er involveret i social praksis. Mennesket deltager hele tiden i verden og er med til at genskabe eller forandre den. Ifølge denne forståelse kan man ikke være 'ikke-deltagende', og deltagelse præger den enkeltes praksis og psykiske processer. Deltagelse ses som menneskelig handling, der foregår i forhold til konkrete betingelser sammen med andre i social praksis i forhold til en fælles sag (Røn Larsen 2011).

Da mange arenaer for deltagelse ikke umiddelbart er til rådighed for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse, blandt andet på grund af misforholdet mellem kroppen og omgivelserne, kan man sige, at personens muligheder for skiftende deltagelse på tværs af rum, steder og praksisfællesskaber er begrænsede i forhold til det, de fleste andre mennesker oplever. Ifølge Lave, der tager sit udgangspunkt i Social Learning Theory (Lave 1999; Lave & Wenger 1991), er det denne bevægelse mellem handlekontekster, der gradvist ændrer ved, hvordan man er objektivt, hvorledes man forstås af andre, og hvordan man forstår sig selv som et socialt placeret subjekt. Såvel Dreier (1999; 2008) som Lave (1999) er optaget af, hvordan aktiviteter i særlige kontekster kan have til formål at påvirke resten af deltagerens liv, og de mener, at det, man som menneske gør og lærer i én handlekontekst, forandres, idet man bevæger sig ind i en anden. Der sker en såkaldt transformation. En praksis, som f.eks. idræt, kan transformere deltagelse i andre situationer end den

konkrete, men oplevede potentielle deltagerbaner er en betingelse for, at deltageren engagerer sig i en omfattende transformativ praksis. Hvis den oplevelse af fuldgyldig deltagelse, som en person med fysisk funktionsnedsættelse opnår i idrætten, skal kunne forandre den måde, han deltager i andre sammenhænge i livet, må personen kunne forestille sig, at der findes muligheder for at deltage på tværs af steder og praksisfællesskaber.

For at forstå idrætten som transformativ praksis, må vi undersøge den praksis, der foregår i flere forskellige situationer i personens livsverden, og hvordan de hver især er skabt i hinanden, siger Lave (1999). Det er det, der har været omdrejningspunkt for analysen af empirien i den undersøgelse, som er basis for nærværende artikel.

Den fænomenale krop

I det følgende vil jeg stille skarpt på en forudsætning for deltagelse, der for personer med fysisk funktionsnedsættelse får en særlig fremtrædende plads, nemlig kroppen. At have et fysisk handicap har ikke blot noget at gøre med personens krop, men personens kropslige færdigheder påvirker hendes væren-i-verden (Bredahl 2012). Kroppen kan af personen opleves som fremmed, idet den udgør en modstand mod hendes handlen i omgivelser, der ikke passer sammen med hendes forudsætninger for deltagelse. Den amerikanske fænomenolog Kay Toombs, som har sclerose, beskriver det sådan:

In particular, the body presents itself as an oppositional force which curtails activities, thwarts plans and projects, and disrupts our involvements with the surrounding world. In various and varied ways the body is experienced as essentially alien, as that which is Other-than-me (1992:127)

In essential ways this “diseased body”, with which I am permanently identified, both shapes my existence and reflects my disordered manner of being in the world (ibid:134).

I kritisk psykologisk perspektiv kan denne modsætning ændres, hvis omgivelserne forandres, idet både færdigheder og funktionsnedsættelse anses som værende betinget af konteksten, altså et spørgsmål om social praksis (Dreier 2008:33). Men udgangspunktet for oplevelsen er et kropsligt subjekt, for hvem kroppen er både objekt og subjekt på samme tid, hvilket peger på en fænomenologisk forståelse af kroppen (Merleau-Ponty 2009 /1945).

Det ser altså ud til, at hvis vi skal forstå betingelserne for deltagelse, må vi betragte kroppen som mere end en fysisk krop, der flytter sig rundt i forskellige sociale kontekster og udgør forudsætning for, at mennesket kan handle i verden.

Her tilbyder Merleau-Ponty's fænomenologiske forståelse af kroppen et mere 'helt' billede af mennesket som krop. For ham er kroppen på samme tid fysisk og eksistentiel, man *har* kroppen og *er* kroppen på samme tid (ibid). Merleau-Ponty taler om den fænomenale krop og mener dermed kroppen, som den viser sig, og som personen oplever den. Han ser kroppen som et fænomen med sin egen naturlige ekspressivitet. Den er et udtryk, der ikke kan skilles fra det, den udtrykker, og der kan ikke skelnes mellem krop og jeg.

Mennesket møder ifølge Merleau-Ponty verden som kropssubjekt. Han taler om egenkroppen, som altid er situeret i rum og tid, og i denne situation møder kroppen verden. Det er den fænomenale krop, der bevæger sig rundt i verden, mener han. I den forstand er kroppen intentionel, den er altid rettet mod noget og altid på vej. 'Det er den, der peger, det er den, der taler' (ibid:168), og den er stedet for menneskets samspil med omgivelserne. 'Det er gennem min krop, jeg forstår andre, ligesom det er gennem min krop, jeg perciperer ting' (ibid:153).

Motorikken skal ifølge Merleau-Ponty forstås som den oprindelige intentionalitet. 'Oprindeligt er bevidstheden ikke 'jeg tænker at' men 'jeg kan', hævder han. 'Motorikken er ikke bevidsthedens tjenestepige, der transporterer kroppen til det sted i rummet' (ibid:92). 'Bevidstheden kaster sig ud i en fysisk verden og har en krop, ligesom den kaster sig ud i en kulturel verden og har holdninger' (ibid:91). Der er en rettedhed i menneskets omgang med verden, og vi er i alle forhold situeret, forstået på den måde, at når vi befinder os i nuet, så er særlige dele af fortiden og særlige dele af fremtiden til stede. Enhver viljestyret bevægelse finder sted i et miljø, på en grund, der bestemmes af selve bevægelsen, siger Merleau-Ponty. 'Vi udfører vore bevægelser i et rum, der ikke er 'tomt' og uden forbindelse med dem, men som tværtimod står i et ganske særligt forhold til dem; bevægelse og grund er egentlig kun kunstigt adskilte momenter af en unik helhed' (ibid:92).

Kroppen som deltager

Vi skal nu møde Brian, én af informanterne i min undersøgelse. Vi skal se eksempler på og høre ham fortælle om, hvordan han deltager i sociale fællesskaber i hverdagslivet. I præsentationen

holder jeg mig tæt på data for at formidle den levede erfaring, både fra informanternes fortælling og mine observationer.

Jeg vil præsentere min fortolkning af observationer og fortælling og med teorierne reflektere over, hvordan kroppens 'jeg-kan' har betydning i det sociale, hvordan omgivelserne lægger sig tilrette for deltagelse, og hvad Brian selv gør for at få sine forehavender igennem i den sociale kontekst som den krop, han er. Endelig vil jeg pejle mig ind på, hvad idrætten som kropsligt orienteret social kontekst kan bidrage med i forhold til at udvikle deltagelse i andre kontekster.

Vi begynder med, gennem en af mine observationer, at se ind i Brians liv på jobbet

Brian sidder og styrer en af de store kraner, der skal flytte affald fra store bunker og ind i ovnen, hvor det brændes. Kranerne kan løfte 5 tons ad gangen. Han sidder ved en styrepult foran et stort vindue. Herfra ser man ned i den kæmpe hal, hvor affald fra husholdninger og industri gennem luger læsses ned af lastbiler, der i en stadig strøm kører til og fra. Der er fem luger, men kun fire er åbne. En stor automatisk styret kran kører i jævnt tempo frem og tilbage og løfter affald fra bunkerne ned i ovnen. Brian styrer den kran, som skal holde lugerne fri for affald. Han flytter det over i bunker, som den automatiske kran derefter løfter ind i ovnen. Lydene fra kranernes arbejde høres kun svagt i kontrolrummet. På væggen til venstre for Brian hænger 5 skærme, der viser forskellige udsnit af området foran lugerne. Han kan her følge med i, hvornår der kommer biler, hvor store de er, og hvor mange der venter i kø.

'Der sker ikke en skid lige nu' siger han, da jeg kommer ind. Han fortæller mig om sit arbejde, mens han demonstrerer, hvordan han styrer kranen. Så kommer der en lastbil til den ene luge. Brian arbejder rutineret med kranen, mens han fortsat fortæller om de forskellige arbejds gange og taler om sit liv i øvrigt.

'Skal du med på weekenden, Brian?' råber en kvinde inde fra kontrolrummet. Et møde i personaleforeningens bestyrelse er i gang, og der diskuteres livligt omkring et weekend-arrangement for personalet. 'Det er jo inden på fredag', fortsætter hun. 'Jeg gir besked fredag', siger Brian.

Flere lastbiler kommer pludselig til og Brian lukker resolut to luger, så der kun er to åbne. 'Så kan jeg bedre følge med', siger han. Pludselig går det stærkt. Flere lastbiler

holder i kø ved de to åbne luger, og affaldsmængden vokser hastigt. Støvet står op fra affaldsbunkerne, så han ikke kan se kranen. 'Jeg prøver lige med lidt regnvejr' siger han og trykker på en knap, der får vand til at fose fra loftet ned på bunkerne, så støvet lægger sig. 'Så, nu kan jeg bedre orientere mig'. Brian arbejder koncentreret og taler ikke så meget nu. Samtalerne i kontrolrummet intensiveres, og man fornemmer, at der er problemer et sted. Atmosfæren virker hektisk og stemmeføringen i rummet og i samtaleanlægget bliver højere. Brian arbejder fortsat koncentreret. 'Åh, for helvede, nu bliver jeg begravet! – rolig nu – nej for fanden!' Brian har problemer med at få kranen til at virke og affaldsbunkerne vokser hurtigere, end han kan arbejde. Det driller.

'Jeg har brug for hjælp nu!' Kranen sidder fast for ham. En kollega kommer til og hjælper. Roligt og tålmodigt udreder han kranen. 'Den har snoet sig lidt – så nu fik vi den viklet ud. Vi skal bare lige have ro på. Så nu kører den igen.'

Brian får travlt. Affaldet vælter ind og det kræver planlægning at få det fjernet fra lugerne, så nyt kan komme ind. 'For satan da! Hvem er min back up i dag? 'Har du problemer?' Kollegaen kommer hen igen. 'Ja, jeg må nok hellere – jeg har fået skæld ud for at jeg har fået sagt til for sent', siger Brian. 'Gider du ikke mere?' spørger kollegaen. Han taler roligt til Brian og hjælper ham videre. Det kører igen. 'Det var lige før, jeg kaldte på en mand' siger han.

Kontrolrummet fyldes igen med hektisk snak. En radio kører i baggrunden. Personaleforeningen holder stadig møde. Brian arbejder og småsnakker med sig selv. 'Nu må jeg hellere passe på – jeg har ramt en bil engang – to gange, faktisk'.

Kranerne kører på kryds og tværs foran os. Vi sidder sikkert bag vinduet og kan kun høre en fjern lyd af affald, der løftes, køres og slippes. Brians arbejdsdag er slut. Han hopper ned fra pulten og går ud og klæder om. 'Så fik du set det hele – både når der ikke er noget, når der er travlt og når der går ged i det!' Inden vi går skal Brian lige nå at udfylde en timeseddel.

Vi tager elevatoren ned sammen. Hans personlige hjælper venter i bilen ved hovedindgangen.

Brian er 44 år, født spastiker¹ og har personlig hjælpere til hverdagens gøremål de fleste af hans vågne timer. Han bor alene i et mindre rækkehus. Brian går over kortere afstande, men bruger el-scooter, når hans skal tilbagelægge større afstande. Han har bil, som køres af hans hjælpere.

Brian arbejder 3½ time 3 dage om ugen som kranfører på forbrændingsanstalten. Det har han gjort i 2 år. I den sammenhæng er han fuldgyltig deltager i den arbejdspraksis, der udfolder sig i kontrolrummet. Hans fysiske funktionsnedsættelse træder her i baggrunden, og han kan bruge sine evner og forfølge sit forehavende, at være i job som kranfører, i denne kontekst.

Jeg vil anskue Brians deltagelse ud fra to perspektiver: Det, der er knyttet til hans kropslige kunnen, og det, der har sammenhæng med det sociale fællesskab.

Først den kropslige kunnen. Brians ufrivillige bevægelser gør det umuligt for ham at styre kranen med hænderne via det joy-stick, som de andre kranførere bruger. Derfor er der konstrueret et system, så han kan styre kranen med fødderne, som han har bedre kontrol over. Med den konstruktion tages fokus for Brians bevidsthed væk fra kroppens begrænsning, idet krop og omgivelser udgør en funktionel sammenhæng, og han kan udføre sit arbejde rutineret. Han glemmer sig selv og er i stand til både at betjene kranen, holde øje med affald og biler, handle på en kritisk situation og kommunikere med kolleger og mig. Drew Leder, som bygger på Merleau-Ponty's kropsfænomenologiske tænkning, betegner den tilstand som 'den ekstatiske krop' ² (1990). Kroppen træder i baggrunden for bevidstheden, og dette fravær af opmærksomhed gør, at kroppen åbner sig mod verden og handler i den. At glemme sig selv er knyttet til den krop, der fungerer optimalt i forhold til omgivelserne. Denne kroppens selvudslettende evne er afgørende for, at man kan udfolde sig i verden og forholde sig til den (Duesund 2006). Opmærksomheden er primært rettet mod verden, og det muliggør, at man kan deltage i den sociale praksis. Måske kan man endda sige, at fuldgyltig deltagelse i en social praksis er forbundet med en ekstatiske oplevelse af kroppen.

Den teknologiske tilpasning af kranen til Brians kropslige kunnen er en del af forklaringen på, at han kan udfylde sin plads som deltager i arbejdsfællesskabet. Fodpedalen er et redskab, der så at sige fungerer som en forlængelse af hans krop og kan fungere sammen med den, så han kan forfølge sin hensigt i forhold til omgivelserne. Teknologien bliver med Merleau-Ponty's begreber, en del af den habituelle krop (2009/1945). Som mennesker har vi 'evne til at udvide vor væren-i-verden eller ændre eksistens ved at indlemme nye redskaber', siger han (ibid:98-99). Kroppen erfarer

¹ Cerebral Parese

² Oversættelse af det engelske begreb 'the ecstatic body'

genstandens betydning gennem en kropslig indsats – kroppen *forstår* betydningen (Thøgersen 2010). Set i det perspektiv kan man antage, at Brian lærer kranens betydning at kende ved en kropslig erfaring med, hvilke handlinger der skal udføres i situationen. Det betyder, at han formår at reagere på den situation, den aktuelle handlesammenhæng tilbyder ham, fordi kroppen ved, hvilke handlinger, der skal udføres i situationen. Der findes således, ifølge Merleau-Ponty, en viden i kroppen, en vane, som er et udtryk for, at kroppen behersker situationen (Merleau-Ponty 1994).

Denne beherskelse af situationen kan kun finde sted, fordi teknologien er tilpasset Brians motoriske forudsætninger. Den praktiske betydning bliver, at hans fysiske funktionsnedsættelse ophæves i situationen, og han kan lade kroppen træde i baggrunden for bevidstheden, rette opmærksomheden mod verden og deltage fuldt på egne præmisser i den aktuelle handlesammenhæng.

Brians deltagelse er også knyttet til det sociale fællesskab, han er en del af i den konkrete kontekst. Der er en klar forventning til, at han kan udfylde den plads, han har i arbejdsammenhængen, og der er en støttende atmosfære omkring ham i kontrolrummet. Kolleger træder til, når han har problemer med kranen, men han får tilsyneladende også 'skæld ud', hvis han ikke beder om hjælp, når det er nødvendigt for, at arbejdet udføres forsvarligt. Han forventes tillige at være en del af det sociale fællesskab, der foregår uden for selve arbejdsituationen og deltage i week-end turen for personalet. Arbejdspladsen er en kontekst, hvor Brian optager en klar position, og omgivelserne er arrangeret sådan, at han kan bruge sine færdigheder og forfølge sine intentioner. Personlige færdigheder er kun færdigheder i relation til muligheder i konteksten, siger Dreier (2008:33). Både færdigheder og funktionsnedsættelse er et spørgsmål om social praksis. Den måde, Brian kan deltage med sine færdigheder i konteksten, er defineret fra hans egen position og i forhold til, hvad de andre deltagere er i stand til at gøre i deres fælles handlinger. Om Brian kan være fuldgyldig deltager og udvikle sin handleevne og deltagelse, bestemmes af den måde, den sociale praksis er arrangeret på.

Som kropsligt individ med nedsat funktionsevne synes deltagelse at være afhængig af, om kroppen gives mulighed for udfoldelse i konteksten, så man kan glemme den dys-fremtrædende krop og rette sin opmærksomhed ud mod omgivelserne og derigennem udvikle sin deltagelse. Man kan sige, at der er dialektik mellem omgivelserne og kroppen selv, som også viser sig i idrættens kontekst. Vi skal fra ledsagebåden følge Brian ud på fjorden i hans ugentlige sejlads i mini-12'er:

Han sidder dybt i båden, tager fat i snorene og får sejlene på plads. 'Jeg sejler over i havnen, så du kan se, hvad jeg kan', siger han. Et øjeblik efter er han på vej ud forbi

molen – ud på fjorden. Vi indhenter ham i ledsagebåden - midt ude i sejlrenden. 'Nu er du helt alene', råber jeg. 'Ja, og det er dejligt', råber han med eftertryk og et stort smil. Han har medvind, og der er god fart på. Han sejler i siksak og cirkler, viser, at han har styr på vind og sejl. Her har han ikke brug for hjælper. 'Jeg skal ud i fjorden', råber han. 'Jeg har lang vej endnu'. 'Nu skal du ikke sejle for langt ud', råber bådføreren. 'Hvorfor ikke? Det er da derfor jeg er kommet', svarer Brian kækt og sætter sejlet op i vinden. Han har styr på tingene. Indimellem krænger båden, og Brian følger dens bevægelser. 'De små både er synkefri', fortæller bådføreren. 'Det kan godt være han bliver våd i dag, men båden kan blive helt fuld af vand uden at den synker. Det er en god sikkerhed'.

Den lille sejlbåd er konstrueret, så Brian kan sejle den alene med de kropslige forudsætninger, han har. Hans intention er at udfordre sine færdigheder ved at sejle langt ud i fjorden, og både han og de andre ved, at der er en god sikkerhed indbygget i båden, så risikoen for, at han ikke klarer det, er minimal. Desuden har han en ledsagebåd med en kyndig vejleder. Men pointen i idræt er netop, at der er forhindringer, man skal forsøge at overvinde via sine kropslige færdigheder. Så det er vigtigt for Brian, at han kan gå til grænsen af sin formåen og opleve, hvad kroppen kan og samtidig føle risikoen.

Sejladsen tilbyder ham en handlesammenhæng, der er lagt tilrette, så han kan agere og udforske de handlemuligheder, der er til stede. Han glemmer kroppens funktionelle begrænsninger og kan udvikle sin deltagelse som sejler i det sociale fællesskab, som sejlsporten tilbyder ham.

Den betydning, det sociale fællesskab har for, at Brian kan deltage, viser sig også i de forberedelser, der er, inden han kan sejle ud i båden. Her følger vi Brian fra han stiger ud af sin bil, til han sidder i båden.

Brian kommer gående i sin karakteristiske spastiske gangart hen ad havnekajen sammen med sin hjælper. Han har en rød heldragt på. Det er som om, han skal arbejde koncentreret for at fange balancen i hvert eneste skridt. Han vinker smilende, da han får øje på en flok, der står på broen og venter på at komme i bådene. Brian sætter sig tungt på en bænk, og hans hjælper henter en redningsvest. Hun hjælper ham i vesten og gør klar til at sætte ham op i en lift. Sammen med en anden sætter hun liftens sejl omkring Brian, gør det fast og hejser ham langsomt ned i den røde mini-12er, som kun har plads til én person.

Støtte fra såvel hjælper som de andre sejlere og passende teknologi lægger tilrette for, at Brian og de andre personer med fysisk funktionsnedsættelse kan være en del af sejlsportens fællesskab, opleve og udvikle deres kropslige kunnen og deres deltagelse. Brian siger selv om betydningen af omgivelsernes støtte:

Jeg sejler hver sommer. Det utrolige er, at de mennesker tager sig tid til at hjælpe os hver eneste torsdag. Det kan godt være, at det ikke er de samme hver gang, men jeg synes, det er fantastisk. Der er nogen, der har gjort det faktisk lige så længe, som jeg har sejlet. Det er private mennesker, der har en båd i havnen og har set, at vi er der. De hjælper frivilligt.

De færdigheder, Brian har nu, kan spores tilbage til deltagelse i sociale praksisser tidligere i hans liv, hvor han har oplevet sin kropslige kunnen i en tilrettelagt social kontekst. Han fortæller om sit møde med sejlsporten:

Der på højskolen lærte jeg at sejle. Det var vidunderligt, at jeg kunne være alene i en båd, og styre den selv. Man kunne jo godt se lidt på riggen og pille lidt ved roret. Men læreren han sagde 'Du er søn af en skipper, du må sgu lære at sejle!' Så skubbede han til båden, så jeg røg derudad. Og så måtte jeg jo prøve mig frem og hive lidt i snorene. Der gik ikke så lang tid, så havde jeg faktisk fundet ud af, hvordan man skulle sejle en mini-12'er. Der var jo en motorbåd ved siden af, som kiggede lidt efter mig.

Omgivelsernes tro på hans kompetencer og en sikker tilrettelæggelse sammen med hans eget slid giver ham den første erfaring som deltager i sejlads. At opleve, at kroppen *kan*, er på det tidspunkt en ny og banebrydende erfaring for ham, og det kan den, fordi konteksten er lagt tilrette. Dermed får han afsæt til at udvikle sin deltagelse til der, hvor han er nu som sejler. Men i sin fortælling kan Brian spore sin deltagelse endnu længere tilbage. Han fortæller om, hvordan hans liv med idræt startede:

Det begyndte, da jeg gik i børnehave. Allerede dér lærte jeg at være i vand, og der har jeg også lært at gå. Jeg har lært at svømme efter noget der hedder Halliwick-metoden. Jeg tror på, at det er derfor, jeg kan gå i dag. Det er jeg ret sikker på. At det var det, at de allerede i børnehaven sørgede for, at jeg ku holde balancen.

Brian ser altså sin udvikling som idrætsdeltager i et livslangt perspektiv, hvor det ene har taget det andet med sig. Der er fra omgivelserne lagt et stykke arbejde i, at han kunne udvikle færdigheder i idrættens sociale praksis, og han opfatter selv, at disse færdigheder har givet ham afsæt til at deltage i andre sammenhænge.

Vi har nu set, hvordan Brian udvikler færdigheder gennem deltagelse i sociale praksisser, både op gennem livet og på tværs af kontekster i hans livsverden. Aktuelt er han aktiv i mange sammenhænge ud over idræt og job. Han er arbejdsgiver for tre personlige hjælpere, der dagen igennem på skift hjælper ham med daglige aktiviteter, han er bestyrelsesmedlem i svømmeklubben, Spastikerforeningen og den lokale afdeling af Danske Handicaporganisationer, han dyrker hobbyaktiviteter flere gange ugentligt i træværkstedet på et lokalt aktivitetscenter, han er aktivt medlem af spejderbevægelsen og mødes jævnligt med en gruppe ældre spejdere i social sammenhæng, og han går regelmæssigt til træning hos en fysioterapeut.

I alle disse sammenhænge er kroppen central. Kroppen er intentionelt rettet mod omgivelserne (Merleau-Ponty 2009/1945), og omgivelserne kalder på kroppen. Brian kaster sig ud i verden som krop, og i det omfang verden giver den plads til at deltage, kan han glemme kroppens dysfremtræden og rette opmærksomheden ud mod verden. Han kan udnytte de muligheder, der er, og udvikle sin deltagelse.

Forandret deltagelse gennem idræt

Brian deltager i udtalt grad i forskellige sociale handlesammenhænge, og det samme gælder for de andre informanter i min undersøgelse. Umiddelbart er det ikke hvad man ville forvente, når det, som nævnt tidligere i denne artikel, er almindeligt, at mennesker med nedsat funktionsevne deltager i langt mindre omfang i alle sociale sammenhænge i samfundet end befolkningen i almindelighed. Ofte sætter informanterne selv denne deltagelse i forbindelse med erfaringer eller handlemuligheder, der er opstået i kraft af deres idrætsliv. Brian nævnte svømmeundervisning i børnehaven som det, der gav ham færdigheder, der satte ham på sporet af deltagelse. Jørgen³ taler om forbindelsen mellem erfaringer fra idrætten og hans job som trafikinformator, men også om værdier, som man kan tage med i det almene liv.

³ 44-årig mand, rygmærvsskadet (delvise lammelser i både arme og ben) p.g.a. trafikulykke.. Bevæger sig i manuel kørestol og spiller kørestols-rugby

Meget af det, jeg har lært gennem idrætten ved både at arbejde med det i praksis, men også organisatorisk, det bruger jeg da også i mit arbejde, helt klart.

Man samler noget op, som man kan bruge andre steder, og idrætten har nogle grundlæggende værdier, som er gode at have med i mange ting, fra sundhed og trivsel, og at man passer lidt på sin krop og alle de ting, til at man styrker sin personlige psyke ved det.

Bjarne⁴ fortæller, hvordan hans oplevelse med golf-spillet gav ham afsæt til at oprette en golfklub for mennesker med funktionsnedsættelse og dermed selv fungere som social støtte til andres aktive deltagelse..

Foreningen Golf for Alle blev stiftet i 2007, og det var igen på grund af, at jeg stod en lørdag formiddag – en sommerdag, hvor jeg stod ude på hul 9, et dejligt langt hul, hvor jeg kunne kigge ud over hele golfbanen. Det skønneste syn, jeg glemmer det aldrig. Da kom tanken til mig: Hvorfor står jeg her alene? Hvorfor står jeg her og er glad og tilfreds og har en rimelig god styrke og kan stå herude alene på en bane, som ellers ikke andre kan gøre? Så tænkte jeg: Den viden og den gøren og den kunnen kunne jeg måske, give andre. Nu laver jeg en forening, der hedder Golf for Alle, hvor jeg kan give folk mulighed for at træne sammen med mig, og hvor jeg kan give dem nogle gode ideer og råd. Og det har så udviklet sig til en forening, hvor vi er 12-15 medlemmer med handicap.

Pernille⁵ fortæller, hvordan hun ser sin deltagelse i kørestols-rugby som et led i en proces, der har ført hende ind i organisationsarbejdet, hvor hun igen udvikler kompetencer, der kan bruges i hendes fremtidige job som socialrådgiver.

Nu sidder jeg i det konkrete rugby-udvalg, som står for nogle praktiske ting omkring holdet. Hvordan vi rekrutterer nye medlemmer, hvordan vi søger flere penge osv. Det

⁴ Mand, 53 år, erhvervet hjerneskade (lammelser i hele vestre side) som følge af hjerneblødning. Går med stok og kører el-scooter over længere afstande.

⁵ Kvinde, 25 år, født spastiker, Bor alene i rækkehus. Bevæger sig i manuel kørestol. Har personlig hjælper, der også kører hendes bil.

er jeg lige blevet valgt ind i. Og så er det meningen, at jeg til foråret skal overtage en plads i det man kalder landsudvalget. Det er også en side af det, som jeg synes er rigtig spændende, sådan noget organisatorisk og politisk og fremtidstænkende. Hvad kan vi gøre for at ændre noget? Det er den første grund til at gøre det. Den næste grund er, at jeg tænker, at det er smart i forhold til at jeg skal ud på arbejdsmarkedet. For jeg har i kraft af mit handicap ikke haft forskelligt ungdomsarbejde og har dermed ikke nogen erfaring på arbejdsmarkedet. Så derfor tænker jeg, at det er godt at have indgået i sådan nogen sammenhænge. Og have en forståelse af, hvordan det er at skulle indgå i et team, og gå på kompromis og finde fælles løsninger.

Informanterne deltager tilsyneladende i en række forskellige handlesammenhænge, der hver er knyttet til en betydning i hans liv. Denne bevægelse mellem handlekontekster er ifølge Lave (1999) grundlaget for en social læreproces, der gradvist ændrer ved, hvordan man handler i sociale kontekster, hvordan man forstår sig selv som menneske og hvordan man opfattes af andre.

Færdigheder som forudsætninger for at indgå i de forskellige sociale praksisser udvikles undervejs, og i alle kontekster. Men det ser ud til, at idrætssammenhængen kan være et sted, hvor mennesker med fysisk funktionsnedsættelse høster erfaringer, som de tager med ind i andre sammenhænge. Gennem deres deltagelse i idræt ser de andre muligheder for at deltage og transformerer deres erfaringer fra idrættens kontekst over i en anden.

Informanterne giver på forskellige måder udtryk for de kropslige dimensioner i idrættens sociale læreprocesser og fortæller om både den fysiske og eksistentielle oplevelse af kroppens kunnen. Det er oplevelser, som kan tænkes at have en særlig erfaringsværdi for mennesker med fysisk handicap i forhold til deltagelse i andre sociale kontekster i livet. Bredahl (2012:99) finder i sin forskning at idræt kan give oplevelser af 'at være på hold med sin krop' og at føle sig kompetent og 'fri'. Og at disse oplevelser er et vigtigt led i at mestre dagliglivet udfordringer i forhold til at leve med et handicap.

Sammenfatning og perspektiver

Af det informanterne i min undersøgelse fortæller og det, jeg ser ved at observere deres deltagelse i forskellige sociale praksisser, fremgår det, at de så at sige gør det samme på nye måder i de forskellige kontekster, de indgår i. Dermed udvikler de deres deltagelse - det ene tager de andet med

sig. Informanterne udnytter de muligheder, der er i de pågældende kontekster og bruger de færdigheder, de har lært og udviklet ved i tidligere deltagelse i social praksis med et resultat, at de bliver aktive deltagere i samfundet.

Personen udvikler med andre ord sine evner gennem aktivitet i verden. Omgivelserne sætter ham på sporet ved at give plads for handling, og han udvikler sig videre ved at udnytte de muligheder, der findes.

For at udviske misforholdet mellem krop og omgivelser skal der arrangeres og koordineres. Vi ser, hvordan de sociale fællesskaber lægger rammerne tilrette for, at personen kan deltage med sin funktionsnedsættelse og glemme kroppen og dermed frigøre opmærksomheden, så den kan rettes ud mod omgivelserne (Leder 1990). Konteksten i den sociale praksis viser sig at være bestemmende for, om funktionsnedsættelsen udgør et handicap for personen eller ej, hvilket også pointeres af Breckenridge & Vogler (2001) og Dreier (2008). I det perspektiv kan såvel teknologier som hjælpere ses som et arrangement i konteksten, der løfte personen til aktiv deltagelse.

Idrætten som kropsligt orienteret kontekst sætter det fysiske handicap i et særligt perspektiv. Det er en del af idrættens væsen, at den sætter organiserede forhindringer op, der skal overvindes af kroppen. Men på samme tid lægges forholdene tilrette, så personen oplever kroppens 'jeg-kan' og kan udvikle sine aktuelle færdigheder i konteksten. Dermed skabes et afsæt for, at personen kan bevæge sig ind i andre sammenhænge, hvor han oplever sig som potentiel deltager og ser muligheder for at forfølge sine forehavender.

Det er relativt let at lægge forholdene tilrette for deltagelse i idrættens kontekst, og det giver idrætten en særlig betydning for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse. Det er en oplagt kontekst for at få taget hul på handlinger, der kan udvikle færdigheder. Alle sociale kontekster kan imidlertid arrangeres, så det er muligt for mennesker at deltage med de forudsætninger, de har og udvikle deres færdigheder.

Denne artikel peger på betydningen af sociale fællesskaber og særlig tilrettelæggelse af omgivelserne i forhold til kroppens funktionsevne, når mennesker med fysisk handicap skal deltage i de forskellige sammenhænge, deres livsverden består af. Det er en pointe, der kan bruges som pejlemærke for tilrettelæggelse af pædagogiske og rehabiliterende indsatser. Den kan ydermere give anledning til overvejelser over den måde, vi i samfundet organiserer disse tiltag. Den overvejende del af samfundets indsats og rettighedstænkning retter sig mod kompenserende ydelser til det enkelte individ. Ideen er, at personen hermed stilles lige med andre i samfundet og derfra selv kan

skabe sig et afsæt for deltagelse. Man kunne, som Breckenridge & Vogler (2001) spørge, hvordan det ville se ud, hvis man tog udgangspunkt i, at alle mennesker, der findes i samfundet, tilhører samfundets fællesskaber. Og at man derfor gav støtte og rettigheder til fællesskaber, hvor mennesker med nedsat funktionsevne findes – f.eks. arbejdspladser, uddannelsessteder og foreninger, frem for at identificere enkeltindivider som bærere af rettigheder.

Med afsæt i informanternes fortællinger og indblik i deres hverdagslivs praksisser kan denne artikel ses som et bidrag til at betragte og debattere sociale fællesskaber, herunder idrætten, som skabere af muligheder for deltagelse for mennesker med nedsat fysisk funktionsevne.

Referencer

Barnes, C. (2003). Rehabilitation for Disabled People: a 'sick' joke? *Scandinavian Journal of Disability Research*, vol 5. No.1

Bengtsson, S. (2008). *Handicap og Samfundsdeltagelse 2006*. The Danish National Centre for Social Research, Copenhagen

Blinde, E.M. & McClung, L.R. (1997). Enhancing the Physical and Social Self through Recreational Activity: Accounts of Individuals with Physical Disabilities. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 14, 327-344. Human Kinetics Publishers Inc.

Blinde, E.M. & Taub, D.E. (1999). Personal empowerment through physical fitness activity: Perspectives from male college students with physical and sensory disabilities. In: *Journal of Sport Behaviour* 22, pp. 181-202

Breckenridge, C. A. & Vogler, C. (2001). The Critical Limits of Embodiment: Disability's Criticism. *Public Culture* 13.3, 349-357

Bredahl, A. M. (2012). *Freedom of the treadmill – Physical activity, disability and existence*. Ph.d.-dissertation from the Norwegian School of Sport Sciences. Oslo

Dreier, O. (1999). Læring som ændring af personlig deltagelse. I: Nielsen, K. og Kvale, S.

Dreier, O. (2001). Virksomhed- læring – deltagelse. *Nordiske Udkast*, Nr. 2

Dreier, O. (2008). *Psychotherapy in Everyday Life*. Cambridge. Cambridge University Press.

Duesund, L. (2006). Kropp og rehabilitering. I: Kissow, A. M. & Therkildsen, B. (red). *Kroppen som deltager*. Glumsø: Handicapidrættens Videnscenter

Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the management of spoiled identity* NY: Simon & Schuster, Inc.

Goffman, E. (2009). *Stigma: Om afvigerens sociale identitet*. København: Gyldendal. Dansk oversættelse af: Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the management of spoiled identity* NY: Simon & Schuster, Inc.

Hammel, J. et al. (2008). What does participation mean? An insider perspective from people with disabilities. *Disability and Rehabilitation*. 2008; 30(19): 1445-1460.

Holzkamp, K. (1998). *Daglig livsførelse som subjektvidenskabelig grundkoncept*. Nordiske Udkast, nr. 2, 1998.

Holzkamp, K. (2012, forthcoming). Learning: A Product of Teaching? In: Osterkamp, U. & Schraube, E. (Eds.). *Turning Psychology Upside Down. Writings of Klaus Holzkamp*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Isaksson, G., Skär, L., & Lexell, J. (2005). Women's perception of changes in social network after a spinal cord injury. *Disability and Rehabilitation*, 2005: 27(17); 1013-1021.

Lave, J. (1999). Læring, mesterlære, social praksis. I: Nielsen, K. og Kvale, S. *Mesterlære – læring som social praksis*. København, Hans Reitzels Forlag.

Lave, J. and Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Leder, D. (1990). *The Absent Body*. Chicago: University of Chicago Press

Lutz, B.J. & Bowers, B.J. (2005). Disability in Everyday Life. *Qualitative Health Research*, 2005, 15, 1037

Merleau-Ponty, M. (2009/1945). *Kroppens fænomenologi*. 2. udgave. Danmark: DET lille FORLAG

Murphy, R. F. (1990). *The body silent*. London: W.W. Norton.

Røn Larsen, M. (2011). *Samarbejde og strid om børn i vanskeligheder – organisering af specialindsatser i skolen*. Ph.d.-afhandling. Roskilde Universitet

Sandø, M. & Gruber, T. (2004). *Handicap og foreningsliv: Et temahæfte om handicappede blandt medlemmer i idrætsforeninger og i kultur- og fritidsforeninger*. Udviklings- og formidlingscentret på handicapområdet.

Scheper-Hughes, N. & Lock, M. M. (1987). The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology. *Medical Anthropology Quarterly*, 1(1), 6-41.

Thøgersen, U. (2010). *Krop og fænomenologi. En introduction til Merleau-Pontys filosofi*. Danmark: Akademica.

Toombs, K. (1992). The Body in Multiple Sclerosis: A Patient's Perspective. I: Leder, D. (ed.). *The Body in Medical Thought and Practice*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

UN (2006). *Convention of the rights of people with disabilities*. United Nations, NY

You have to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with a physical disability

Anne-Merete Kissow

The Danish Disability Information Centre and the Department of Psychology and Educational Studies, University of Roskilde, Denmark

Abstract

This article draws on a phenomenological study of how people with physical disabilities experience the significance of sport participation for their everyday lives. Data were generated from life history interviews with 7 sports active people aged 25-53 years, all of whom have a longstanding physical impairment, and from observations of various situations in their life world, including sport participation. Within the theoretical framework of critical psychology and social learning theory, the article focuses on the transformation of the experience of participation in physical activity and sport; as the person moves into other social contexts, the participation is modified and developed. The article reveals how the individuals through participation across various social activities, including sport, achieve control over social circumstances which constitute barriers to participation, specifically liminality and stigma, enabling them to enhance their power to act and change their life world.

Keywords: Phenomenology, Participation, Physical Activity, Critical Psychology, Social Learning Theory, Liminality, Stigma.

Introduction

This article discusses how people with physical impairments develop as participants in social communities, with a particular focus on the significance of participation in physical activity and sport for this development, viewed from the perspective of the participant. The article draws on a phenomenological study examining how people with physical disabilities experience meanings of regular sport participation in relation to their everyday lives. Amongst the various themes emerging from the analysis, attention is here particularly directed towards the surrounding societal factors which constitute barriers to participation.

This is interesting from a number of perspectives. Firstly, in the Western world, people with physical impairments participate far less in social activities than others. They have a lower educational level and more often lack formal qualifications than the non-impaired (Barnes 2003). They are much more likely to be unemployed, are underrepresented in well-paid, secure jobs with good promotion prospects and very few are members of associations offering leisure activities (Bengtsson 2008; Lutz & Bowers 2005; Barnes 2003; Sandø et al 2004). Secondly, the physically impaired are exposed to a 'tissue of myths, fears, and misunderstandings that society attaches to them' (Murphy 1990:140), which according to Murphy is a greater hurdle to full participation in society than one's physical shortcomings. Thirdly, since sport is a context which allows full participation, with a number of clearly defined challenges and obstacles and a social community to relate to, it would seem to be an arena where one can acquire experience and abilities to enable the enhancement of one's participation in other social practices (Dreier 2008; Holzkamp 1998; 2012).

Previous research indicates that physically active people with physical impairments make a more positive impression on their surroundings than the non-sports active, and that their identity as a sportsperson may provide a greater feeling of personal strength and an altered sense of self (Blinde & McClung 1997; Huang & Brittain 2006). The sport context may allow for the development of

social competencies (Goodwin et al. 2009) and a feeling of being part of a worthwhile community (Hanson et al. 2001).

There appears to be no research that sheds light on how the physically impaired participate across the various contexts of everyday life, including the sport context. The present article therefore takes the initial steps in a discussion of how experiences and learning from sport participation are modified and transformed as one moves into other spheres of action, thus contributing to the development of one's power to act¹ and one's participation in social communities. The intention is to contribute with new perspectives to the discussion in research of recent decades regarding the usefulness of sport and physical exercise for people with disabilities. By drawing on the first person perspective, the present research may also provide additional understandings relevant to the development of methodology for the rehabilitation of the physically disabled, where sport has long been used as a tool (Standal et al 2007).

The article begins with a description of the theoretical approach and research methodology. Thereafter the area of focus is discussed in the light of the empirical data in relation to theories of disability and social participation.

Theoretical approach

Critical psychology and social learning theory

The present study draws on the basic concepts of critical psychology of the subject's participation in contexts of action in and across social practices as developed by the German psychologist Klaus Holzkamp (1998, 2012) and further expanded in a Danish context, primarily by Ole Dreier (2001,

¹ Holzkamp's central concept "Handlungsfähigkeit" has been variously translated as "agency", "ability/capacity/power to act", "action potency", etc. Here I choose to use "power to act" throughout.

2008). Within this frame of reference, one is considered to be subject to external life circumstances, but also the co-creator of one's life situation. Of particular relevance in the present context are concepts connected to the power to act and the capacity to achieve control over one's life circumstances. The power to act is determined by the subject's control over his or her life circumstances, but at the same time the subject's actions are understood as motivated by an effort to control the circumstances and thereby enhance the power to act. A limited power to act will mean that the person will be subject to his or her life circumstances (Holzkamp 1998). The particular life circumstances that apply to a physically impaired person are linked to the ability to cope with not only physical and attitudinal barriers in the environment but also with one's own body which in itself constitutes a constraint on one's development (Toombs 1992). The person's efforts to gain control over these life circumstances and thus expand his or her power to act must be seen in light of both of these factors.

The motivation for using this framework is that it helps us to understand how actions within available options, as e.g. in a sports context, can give the person control over constraining factors linked to both the external environment and the body itself, leading to increased power to act. This article however focuses primarily on the social environmental factors.

According to Dreier (1999), in order to understand actions as participation, we must presuppose that the subject is always already involved in social practice. Man continually participates in the world and helps to re-create or change it. According to this understanding, it is not possible to be 'non-participating' and participation will define the individual's practice and mental processes. Participation is seen as a human action that takes place in relation to specific conditions and together with others in social practice for a common cause (Røn Larsen 2011).

Since many arenas of participation are not readily available to the physically impaired, partly because of barriers in the environment, this group would appear to have a limited potential for participating across spaces, places and communities of practice, when compared to the experience of most other people. According to Lave, who bases her argument on social learning theory (Lave 1999; Lave & Wenger 1991), it is this shifting between contexts of action which gradually changes according to how a person is objectively, how the person is understood by others and how the person understands him or herself as a socially situated subject. Both Dreier (1999; 2008) and Lave (1999) are concerned with how activities in specific contexts may determine the rest of the participants' lives, and argue that what a person does and learns in one context of action is altered as the person moves into another. A transformation takes place. One practice such as sport can transform participation in situations quite different from the specific sport context, but people must experience potential trajectories of participation in order to engage in a comprehensive transformative practice. The sense of full participation in a sport context experienced by a physically impaired person will only change how he or she participates in other spheres of life if that person can imagine opportunities for participation across places and communities of practice.

In order to understand sport as a transformative practice, we must examine the other practices in the various situations of the person's life world and how they are created in each other, according to Lave (1999). That has been the focal point of the analysis of the empirical data in the study which forms the basis for the present article.

Disability

This study is grounded in a relational, interactionist understanding that considers disability as an interaction between the individual's impairment and the barriers to his or her participation and development in the social environment. Disability is seen as an interplay of many factors and

comprises biological, psychological, cultural and social dimensions (Shakespeare 2006; Gustavsson 2004). In accordance with a critical psychological perspective, both ability and disability are considered as context dependent, and thus a question of social practice. But the starting point is the embodied subject in the phenomenological sense, and the body is therefore understood as the lived body, both subject and object simultaneously (Merleau-Ponty 2009/1945). The body is thus considered not only as a prerequisite for participation, but also as the essence of man's existence.

Liminality and stigma

In the discussion of social environmental factors which constitute barriers to participation, this article focuses on the concepts of *liminality*, as described by Turner (1967) and *stigma*, as described by Goffman (2009/1963). These concepts offer a framework for understanding how the social environment, through its isolation and labelling of the physically impaired, hampers their full participation in social communities.

Methodology

This article is based on a qualitative study with a phenomenological hermeneutic approach to the empirical data and a life world perspective (Bengtsson 2006; Dahlberg et al 2008). I performed a phenomenological reduction based on Merleau-Ponty's understanding as described by Bengtsson (2005; 2006) and my interpretation was based on Gadamer's hermeneutics (2007/1960). Basic aspects of phenomenological research are to go 'to the things themselves' and the necessity to approach the 'things' with openness and sensitivity (Bengtsson 2005). I thus went to the phenomenon with an open attitude aiming to understand what makes it interesting as a phenomenon. This also implied that I chose the methodological tools which allowed me to be open to the phenomenon (Merleau-Ponty 2009/1945). There was thus no given correct method in advance. However, such an intersubjective encounter involved the risk that my own experience of

the phenomenon might become prominent (Dahlberg et al 2008). In an attempt to withhold my pre-understanding, I applied Dahlberg's concept of 'bridling', which implies that one reins in one's understanding as a whole, so that one does not understand too soon, 'that we do not make definite what is indefinite' (Dahlberg 2006:16).

The empirical data were collected from narrative interviews and observation of the informants' practices in a variety of everyday life contexts, including the sports context.

Narrative interviews

The narrative interviews had a life historical perspective (Horsdal 1999; Ricoeur 1979; Sparkes 2008) and began with the one simple question: 'Please tell me about sport in your life.' During the story I primarily listened but also acted as a catalyst for the person's memory by showing appreciation and encouraging the person to tell more and elaborate. When the story was finished, the person was asked to reflect more deeply on those aspects of the story where I was interested in gaining further insight and understanding. Examples of such questions were: 'Could you tell me more about...?' and 'Could you elaborate on...?'. The person was further asked to describe a typical week in his or her life, e.g. the current week. All informants also gave me permission to take photos in the contexts in which I was present, and I encouraged the informants to take pictures from their everyday lives or ask an assistant or relative to do so. Individual informants chose the situations and subject matter themselves. This photographic material was primarily used as a basis for a conversation where the informant, inspired by the images, could expand his or her narrative and thus help to increase my understanding of the particular area under examination. The interviews were recorded electronically.

Inspired by Horsdal (1999), each interview was transcribed and transformed into a story where the person's own words and phrases were retained, but the fillers, errors and repetitions were removed,

allowing the text to appear as a seamless narrative in the first person. My elaborative questions were not included, but the informant's deeper reflections together with the reflections based on the photographs were included in the story. The informant was then asked to read the story and correct any factual errors or misunderstandings, and I incorporated these into the text where I found it relevant. The weekly plan was entered into a form, giving an overview of the time allotted by the informant to various everyday activities.

Observations

The observations were based on how I noticed and perceived situations in the informant's everyday life. These situations were selected jointly by the informant and myself and were determined by what the informant felt comfortable with and what was practicable. In all cases participation in sport or other physical activity was observed. The observations were recorded in short, condensed, poetically inspired stories in the style of so-called scenic descriptions. This narrative form has features in common with the impressionistic narrative technique, since it presents details in the form of key points, inviting one as a reader to allow the impressions to come to one and let one's imagination fill in the details (Winther & Stelter 2008; Engel 2008). In using this language style, I endeavoured to present my observations in such a way that they grasp the living, expressive complexity in what I see, and thus appear as a lived experience. It also enabled me to talk about the person's social practices without objectifying them.

As an observer I acted as the 'interested, inquisitive guest'. I was not a participant observer, but neither was I neutral, because I did not avoid giving a helping hand for practical matters, responding to inquiries and questions or drinking a cup of coffee with the informant and others in the practice. I thus reflected on my role throughout the process and attempted to avoid intruding on the

informants' activities in any way. But in recognition of the fact that I *was* present, it must be stressed that what I observed was the practice as it appeared while I was present as an observer.

Data analysis

The data were analysed using hermeneutic text interpretation, where I endeavoured to find meaning by moving between the parts and the whole (Gadamer 2007/1960). The analysis began in the person's narrative. I first read the text in its entirety several times, attempting to apply different perspectives to the material, while remaining open to whatever might be revealed and doing my best to keep my immediate understanding in check. I then made a temporary structure by creating themes in order to gain an overview of the meanings contained in the text – what the text *said*. This was the basis for my subsequent interpretation of the underlying meanings – what the text *talked about*, which led to an educated guess as to how the person perceives the importance of sport participation in relation to everyday life (Ricoeur 1979). I also asked a colleague to read the text to provide an alternative view of a first-hand interpretation from another person with academic knowledge of the field. In order to arrive at the most probable interpretation of the meaning, I compared the interpretation of the narratives with data from the other sources. I thus read and interpreted the written observations and decided to what extent they supported, nuanced or contradicted what the story was talking about. Photos and weekly plans also formed part of the interpretation of the narrated and observed material and were used as a supplement where they could elucidate my understanding of the meaning. This interpretive dialogue between the texts continued as a movement between parts and wholes in different data types until all data of general importance for the research question had been covered. These data were preliminary, but by again comparing them with each other, I reached my final thematic interpretation and the provisional final step in my analysis. However, hermeneutics provides for the validity of the interpretation to continue to be discussed in relation to the data (Dahlberg 2006).

By analysing the informants' stories and my own observations together and in relation to each other, I gained an insight into a variety of social practices in the person's life world, both from a first person perspective and from my own perspective as an inquisitive guest in this world, and could thus come closer to an understanding of how the various practices exist in one another (Lave 1999).

Study participants

There were seven informants, five men and two women, with different types of physical impairment. The age range was 25-53 years; all were in various forms of employment or education. They live what Western culture would regard as a normal life, with the support from their environment and the help from people and technology needed to make this possible. Three of them have a congenital impairment, while four have acquired their impairment at different times in their lives. They can all communicate through speech. They live in various parts of Denmark, in both large and small towns. All are involved in physical activity or sport, but with varying motivation and at different levels. The informants were recruited through my professional network.

Ethical considerations

The regional scientific ethical committee for Copenhagen had no objection to the study (17 October 2011).

Appointments with the informants were initially arranged via e-mail, and all data were collected in accordance with their consent. They were told that they could withdraw from the study at any time and were offered anonymity. No one withdrew or wished to remain anonymous. Names and places have however been changed in this article for ethical reasons. The data were stored in an electronic file to which I had sole access.

Findings

On the basis of my empirical data, I will now describe and discuss the ways in which the physically impaired through participation in social practices develop their capabilities in relation to social barriers, and how they change and modify them and thereby change themselves and their life world. Here I am particularly aware of how strategies learned during sports participation undergo transformation as they are applied to other social practices.

I focus on two factors in society, liminality and stigma, since these both constitute barriers to participation for the physically impaired. They are thus considered as part of the life circumstances which one is subject to and must seek to control in order to improve one's power to act. The findings are arranged in the following themes: 1. Being visible; 2. Social recognition and respect, two of the final themes of my analysis. These express the strategies the study participants use in their efforts to enhance their participation.

Being visible

It seems to be the case that people with physical impairments generally feel ignored or feel they are regarded as people with whom others avoid contact. When they show themselves to others in sport or physical exercise, however, they experience that they become visible to other people in a positive way. Mark² relates:

But people also view me differently if I come along on my bike compared to my wheelchair. If people pull themselves together and come up and manage to ask: 'Why are you in a wheelchair?', then I can answer. But when I come on my bike, then it's: 'Wow, that's a great bike! How fast can it go? How many gears has it got? I wish I

² 33 year old man, with a spinal cord injury with paralysis in both legs after a motocross accident. Uses a wheelchair and is an elite handbike rider.

had one like that', and so on and so forth. So in that case it's not mostly about the disability, it's the bike they ask about first. So then they have a different view and experience of me when I come on my bike instead of in a wheelchair. It's a very obvious difference. No matter where you go, there aren't many people who start talking to you when you're in a wheelchair. They turn the other way, or whatever.

The attention from other people that Mark would like but usually lacks in his everyday life is thus experienced in physical activity when people around him focus on his particular ability. Then the object of the others' gaze is not the impaired body but the competent person. This is also revealed in my observation of Mark on a training run:

For his run today, he has planned a route out into the countryside, both on small country roads and on some bigger roads with a cycle path. The first section is on a cycle path along a route into town. When he cycles there, people can see how low he lies in his handbike, almost like in a go-cart. He is an obvious feature of the townscape, noticed by all who overtake him. Some wave to him. Soon he turns left and cycles out of town.

When those around people with disabilities look towards them, they do not *see* them, says Saevi (2011). Disability is encountered as something that does not exist. According to Murphy³ it may be considered a cultural norm that disability is treated as something that should remain unnoticed and thus invisible. People with disabilities are 'liminal', argue Murphy et al (1988), as they can be described as being in a closed room in society, neither one thing nor another, on the borderline between ill and healthy. When a disabled person appears on the scene, a paradox arises; nobody takes any notice of the person, while everybody is utterly and painfully conscious of the person

³ Professor in anthropology and disabled

(ibid: 239). The surrounding people are trying to avoid the uncertainty and the tangle of misunderstandings and conflicting emotions which arise from an encounter with a physically impaired person, by preferring not to see the person. As Mark says, this is a hindrance for participation in social communities. However, the uncertainty appears to decrease when the disabled person presents him or herself as an active, exciting individual, rather than one who in Murphy's words is seen as a living symbol of failure, frailty and weakness (1990:143). People then naturally make contact and the disabled person's feeling of social isolation seems to diminish. For Mark, this means that he experiences becoming a visible person in the public space, and he seems happy to be recognised and known locally as 'the bloke on the handbike'. He relates:

Nobody else here in town knew me when I did motocross, but now two-thirds know that bloke on that bike. So it's a bit different. You get to be more visible than when I rode motocross. I think that's nice.

One must be visibly present to others in order to participate fully in social practice. This becomes especially evident in the sports context. If others do not see one as a teammate or opponent, one is out of the game, even if physically present on the pitch. For the physically disabled who take part in sport it may therefore be necessary to insist on this visibility. Kenneth⁴ talks about his experience of joining the Scouts as an 8 year old, where he was the only disabled child:

We were in the Cubs then. But what I really liked was playing deadball, and those scouts there didn't really like throwing the ball at me. So I had to teach them that it was quite ok to throw it at me. I've taught a whole lot of kids something about what disability is, just by being there.

⁴ 44 year old man, born spastic. Has difficulty in walking, but can walk short distances unaided. Uses an electric scooter in his neighbourhood. Has a personal assistant. His hobbies are sailing, swimming and the Scouts.

To be protected from being hit by the ball in this game is the same as to be ignored as a player and excluded from taking part. Kenneth probably appears to be fragile to the other boys, but he himself is confident that he can participate on an equal footing, even though he has difficulty keeping his balance. He has a basic feeling that he can do something with his body. In order to be able to participate, he must challenge the uncertainty of those around him by showing himself to be a visible, competent player.

The experience of sports active people with physical impairments is thus that visibility is associated with participation in the sporting context. One must make oneself visible in order to participate, and participation implies that one becomes visible to others. This experience is carried over into other contexts such as general social activity and determines how the physically impaired persons participate there.

Kenneth is visible with a natural confidence in the local public swimming pool, where he obviously feels at home. This is illustrated by my observation of his taking part in water exercise:

Kenneth tells the coach that he's going to the Roman bath. He takes uncertain steps on the slippery floor. The air is thick and hot, and the jacuzzi has stopped when he reaches it. 'Let's just wait then - I can get in ten minutes before we go home'. The bubbles start and Kenneth lets himself plop down into the very hot water. 'Wow, this is great.' He sinks down with a smile - relaxed. 'I don't think my body ever really completely relaxes, not even when I'm asleep. But this is wonderful!' He sits deep in the water, only his head sticking up. He looks contented. Two young girls slip into the jacuzzi; Kenneth gives them a friendly smile. They are busy with each other. They are sitting opposite Kenneth. He puts his head under water and breathes. Moves about a little in the water and enjoys it. Kenneth climbs out of the jacuzzi, and his involuntary

movements again become visible. He asks one girl to make room for him to get his leg past her. It shakes violently as he lifts it up. The girl looks away. Kenneth seems unaffected and leaves the Roman bath with his characteristic spastic gait. He goes back to the others at the swimming pool, sits down heavily in a chair and waits for someone who can go with him to the changing room.

Being able to use the public swimming pool facilities with other people implies being visible to others in one's actions. Although there may be a barrier to participation in the girl's uncertainty and looking away when confronted with Kenneth's appearance, he chooses to challenge this by behaving in a very visible manner by asking for the space that he needs in order to take a natural place among others.

Jacob⁵ uses visibility as a strategy in his job as a road safety ambassador, where he tells older secondary school pupils his own story about the accident that made him a wheelchair user at the age of 17. In my observation of a lesson, I see how he counters the young people's uncertainty over seeing him in a wheelchair by directly involving some of them when going downstairs to the classroom in his wheelchair:

Four boys from upper secondary school meet Jacob outside the school building. A teacher helps him up a step and into the building. The classroom is in the basement, so they have to go down eight steps. The boys are to help him down. 'Just hold onto the frame and keep me horizontal, so I don't fall on my head', he says to the boys. Two of them take hold of the sides of the wheelchair and slowly lift Jacob down, one stair at a time. They are hard at work, and are clearly relieved when they reach the basement. 'That was today's morning gymnastics', says Jacob smiling. 'When we go back up,

⁵ 44 year old man, spinal cord injury (partial paralysis in arms and legs) after a road accident. Uses a manual wheelchair and plays wheelchair rugby.

we'll find two more boys, so there'll be four of you. That makes it easier'. The boys chatter as they go with him into the classroom and sit together in the front row of chairs.

The two who did not lift the first time are on the sidelines observing, but Jacob prepares them for the fact that they may have to help to lift when he goes back up the stairs. In a straightforward way, Jacob makes his own terms for participation into a common cause with the boys, becoming clearly visible with the help he needs from the social community. This visible attitude also makes him a competent teacher. He assumes control over the barrier of 'other people's uncertainty' and transforms it into an interest in his person, thereby creating a good foundation for carrying out his task in the social practice – to be a teacher.

In the following passage Jacob expresses in a more concentrated form what visibility and sports participation have meant for the development of his participation in social contexts:

I think it's been important that I've always got involved in many things and been visible. When you mix and get involved a lot, you also get some skills. You pick up something you can use somewhere else, and sport has some basic values that are useful to have in lots of things.

Anna⁶ expresses how her voluntary work in a sports club is consciously aimed at promoting riding for the disabled in society. This seems to be part of a disability policy agenda to make people with disabilities more visible and thus show how they participate in society. In this context she makes use of her experience as an elite rider in her organisational work for the sport. Anna says:

⁶ 32 year old woman with a spinal cord injury (partial mild paralysis in arms and legs) after a road accident. Walks without aids. An elite rider.

Riding for the disabled has been totally anonymous in the equestrian world. I'd never heard anything about it when I started but now there are practically no riders in the whole of Denmark who don't know the national team. They write about it in the media, and we've been able to have our national championships with some big stars, so there were loads of spectators and a lot of riders. So it's been something I've got going, because I think – you know, we can't just ride around out there on the basis of 'Thank the Lord' and not one person comes to watch and nobody knows who we are.

Anna has apparently committed herself to telling the world that disabled riding exists and has status. She knows that visible participation promotes a positive gaze from others and improves the possibilities for the physically impaired to take their natural place as players in society, just like everyone else. Her strategy is to drag the sport out of its hidden, unnoticed position and display it in the context of status-filled events.

Social recognition and respect

In everyday life people with physical disabilities often notice that others do not expect much of them as participants in society. However, they experience that those around them are positively surprised and give them higher status when they show themselves to be sports active people. Jacob says:

It happens to me all the time that I meet other non-disabled people who ask: 'Are you in the Paralympics?' Then I say: 'Oh, come on now!' But I then I tell them that I play wheelchair rugby and what it is. And if you have a computer to hand and can go to the Internet and show video clips from websites or from YouTube or wherever they are, they are very impressed and find it quite amazing after all, what people can do.

Whatever people with physical disabilities think about themselves, society attributes a negative identity to them, and most of their social life is a struggle against this label, argues Murphy (1990). This so-called stigma is according to Goffman a barrier to social life (2009/1963). This stigmatisation implies that in a given social context an individual is more or less deprived of the general acceptance naturally given to non-stigmatised people in the same context. In the eyes of other people, one appears *as* one's stigma and therefore other aspects of one's personality and identity take a back seat, and one may then see oneself as different and outside the cultural community. Physically disabled people thus need to make an extra effort to establish status as independent, valuable human beings, according to Murphy (1995), but the mere fact that the person participates in a social context in fact weakens the stigma (Goffmann 2009/1963).

The physically impaired regularly meet stereotypes about how people live with a disability. But they also find that appearing as active people can help to counteract such perceptions. Jacob says:

A lot of people think, 'Well, he's sitting at home reading the paper – he's a pensioner', or something or other. And when in fact I both have a job and do sport, well, it's like your social status improves.

Positive expectations from one's surroundings and the person's own expectation of potential trajectories of participation across contexts (Lave 1991; Dreier 2008) appear to facilitate access to social participation. One doesn't need to fight so hard when the door is open via a positive identity.

Mathilde⁷ consciously uses her identity as a sports player when she enters new social contexts, or when she wants to employ a personal assistant. In her words:

⁷ 25 year old woman, born spastic. Uses a manual wheelchair and has a personal assistant. Plays wheelchair rugby.

I can certainly use sport as an ice-breaker when I meet new people. It gives you something in common to talk about. Then I use it in a purely social way and I think it's great that other people are impressed by it. You also get some recognition or respect, or whatever you call it and it gives people the image that you're active. For example, if I'm going to get a new personal assistant and I'm writing job ads, then I put that I play rugby. I do it for practical reasons, because it's necessary to know that there's some lifting and physical things. But lots of people react precisely to the fact that I say I play rugby. And I think it's because it gives them the idea that you're active. So you must be outgoing and you'll like doing lots of things. So it definitely shapes people's view of you.

In general the informants in this study make an effort to show themselves to be participants, and they find their way into various social practices, even though participation often involves significant challenges. They are very active themselves in improving their conditions for participation, but the social community also turns out to be crucial in enabling such participation. This applies e.g. in cases where work must be organised in a special way for the impaired person to participate. The layout of Jacob's workplace has been altered so that he can move anywhere in his wheelchair, which is also an advantage for his workmates, e.g. when they have to run trolleys. At the incinerator where Kenneth works, he has developed a special pedal in collaboration with technical staff and his manager so that he can operate his crane, despite his involuntary movements. Thomas⁸ has set up his own IT company with a colleague. During his schooling he had the experience of being rejected for an apprenticeship because of his impairment. He explains:

⁸ 31 year old man with muscular dystrophy. Uses an electric wheelchair and has a personal assistant. Plays electric wheelchair hockey.

I didn't think I could get a job, so even before I finished my education I started doing some small things for the associations in town. Karen, who's now my partner, couldn't get a job either, so we decided to start something together instead of competing.

Sports active people with physical impairments very often take part in voluntary work in sports clubs, and feel that they have important skills to offer in this context. Mathilde has for many years been a board member in her rugby club, and finds it especially exciting to help develop the sport in this way. But she also sees it as a means to develop her experience and competence with regard to her future role as a social worker. In Mathilde's words:

I reckon it's a smart idea considering I'm going to look for a job. Because of my handicap, I didn't do different jobs when I was younger, and so I've got no experience in the labour market. So I think it's good that I've been involved in different kinds of things. Understanding what it's like to be part of a team and compromise and find solutions together.

The general picture is that the informants transfer experiences from one social context to another, and activate them in relation to how they feel they are met and perceived by those around them. The focal point appears to be their effort to influence their conditions for participation by achieving social recognition and respect.

Jacob puts it this way:

But you know, bottom line, it's got something to do with the fact that you're showing that you can do something. When you're capable of something, you also get a slightly higher status in society in general.

Reflections

In this article I have illustrated, in the context of critical psychology and social learning theory, how people with physical disabilities develop their participation in social practices by moving across the contexts of their life world. I have placed particular emphasis on how strategies learned through sport participation are transformed when the person moves into other social practices. My starting point has been that the social mechanisms of liminality and stigma are barriers to participation, and therefore form part of the life circumstances over which the person must gain control in order to develop his or her power to act and become a full participant in social life.

The main point is that the physically disabled through participation in sport can gain experience which is then transformed as they move into a new context. The transformation manifests itself as the person 'doing the same thing in a new way', thus increasing the possibility of using his or her skills and participating fully in the new context. The person uses experience from participation in one setting as an impetus for participation in another. There is a snowball effect, the person develops along the way, and his or her life world changes. The person seems to be continually seeking orientation towards new contexts for involvement and seeing potential trajectories of participation ahead (Lave 1999).

One of the most important experiences of the study participants is that one can influence the social barriers to participation by acting towards others in a visible manner and demonstrating that one can use one's capabilities in different contexts. This is done by showing that one is making an effort to be active. However, participation is a phenomenon with roots in society. The individual is not alone in striving towards becoming a full participant. The social environment is seen as a key player in allowing the person to use and develop his or her skills in a specific context. It may for example be necessary to provide human or technical assistance for the person. The way in which a social

practice is formed and organised will determine whether one feels oneself to be a capable person in that practice (Dreier 2008).

Sports active people with physical disabilities experience being positively visible in the sports context, but they also discover that they must make themselves visible to enhance their participation. One cannot be a mere part of the scenery and participate fully at the same time. The gaze of others may make the person feel awkward and abnormal, but if one has a feeling of being capable, one can by contrast feel encouraged by other people's gaze and spurred on to do one's best (Saevi 2011). The informants are seen in different contexts to challenge people's uncertainty and tendency to ignore them by making direct contact with others and stepping forth so visibly that they cannot be overlooked. This can be seen as a strategy to gain the opportunity to move into a new social context and use one's abilities and competencies there (Dreier 2008), e.g. moving from the active sports context to voluntary work in a sports club. In all contexts – in sport, in social spaces, at work, in organisations – the informants are seen to challenge 'invisibility' by making their presence felt through what they are capable of.

If one feels capable and confident enough to step forward into visibility the way one is, one will avoid being at the mercy of the circumstances brought about by others' uncertainty. One will thus weaken the liminality as a condition for and barrier to participation, and one's power to act and consequently one's life world will change.

In the same way sports active people transfer their experience of social respect and recognition from the sports context to other contexts. In a variety of areas, they are busy creating an alternative image to the stereotype perception involved in stigma (Goffman 2009/1963) by demonstrating their capabilities in different contexts, thereby creating respect and positive expectations by others. In

this way they counter the sweepingly negative perception of ‘the abnormal person’ and space is created for participation in a variety of social contexts, which enables the people to contribute what they can, and further develop their capabilities. The mere fact of participating fully weakens the stigma and thus enhances the power to act.

‘Personal abilities are the personal preconditions that enable a person to participate in social practice’ states Dreier (2008:33) with reference to Holzkamp. The ‘powers of abilities’ shown by sports active physically disabled people in relation to their actions in an environment that confronts them with barriers such as liminality and stigma must have been learnt somewhere. People develop their abilities through past participation in social practices (ibid). We may however ask whether they were first developed in the sports context. The experience of the informants in the present study is that sport participation gives them capabilities, and this starts a ‘good spiral of participation’. But several of them also say that they consider themselves in general to be very active people, and there would appear to be a reciprocal effect between the participations in the various social contexts (Dreier 2008). This question will however not be discussed further here. I merely wish to emphasise, as shown in this article, that participation promotes participation, and I would argue that sports participation may be one way to facilitate the development of participation. Sport provides a social context where it is relatively easy to participate fully. It is a clearly organised social practice, which can be arranged to enable one to participate with what one has, as long as one wants to. Other social contexts, such as work or education, are not open to participation in the same way; they usually require special skills, and there may be barriers associated with both social and physical accessibility.

Participation is contextual (Dreier 2008; Moser 2009). One participates in a particular context with the skills one has, and it is the context that determines whether one’s skills can be used. Full participation is not always possible, due to e.g. societal barriers. This limitation is part of life for

people with physical disabilities. They can certainly develop their participation by gaining control over these life circumstances. But they must have the opportunity to participate fully in various social practices in order to develop their participation. It would seem that sport offers such an opportunity, and allows one to develop certain strategies and abilities that can be transferred and further developed in other contexts. This article presents merely a preliminary insight into a possible exploration of how we can comprehend the ways in which people with physical disabilities develop their abilities, change and modify them and thus change themselves and their life world.

Acknowledgements

The Danish Disability Sport Information Centre, Department of Psychology and Educational Studies, University of Roskilde, Denmark and the Bevica Foundation, Denmark all contributed to the accomplishment of this study.

References

- Barnes, C. (2003). Rehabilitation for Disabled People: a 'sick' joke? *Scandinavian Journal of Disability Research*, Vol. 5, No.1.
- Bengtsson, J. (2005). En livsvärldsansats för pedagogisk forskning (A Life World Approach for Educational Research). In: Bengtsson, J. (Ed.) *Med livsvärlden som grund* (With Life World as a Basis). Lund: Studentlitteratur.
- Bengtsson, J. (2006). En livsverdenstilnärmning för helsevitenskapelig forskning (A Life World Approach for Health Science Research). In: Bengtsson, J. (Ed.) *Å forske i sykdoms- og pleieerfaringer. Livsverdensfenomenologiske bidrag* (Research into Experiences of Illness and Care. Life World Phenomenological Contributions). Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.

Bengtsson, S. (2008). Handicap og Samfundsdeltagelse 2006 (Disability and Societal Participation 2006). SFI. Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, Copenhagen.

Blinde, E.M. & McClung, L.R. (1997). Enhancing the Physical and Social Self through Recreational Activity: Accounts of Individuals with Physical Disabilities. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 14, 327-344. Human Kinetics Publishers, Inc.

Dahlberg, K. (2006). The essence of essences – the search for meaning structures in phenomenological analysis of lifeworld phenomena. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 1: 11-19.

Dahlberg, K., Dahlberg, H. & Nyström, M. (2006). *Reflective Lifeworld Research*. 2nd Ed. Lund: Studentlitteratur.

Dreier, O. (1999). Læring som ændring af personlig deltagelse i sociale kontekster (Learning as a Modification of Personal Participation in Social Contexts). In: Nielsen, K. and Kvale, S. *Mesterlære – læring som social praksis (Apprenticeship – Learning as Social Practice)*. Copenhagen: Hans Reitzels Forlag.

Dreier, O. (2001). Virksomhed – læring – deltagelse (Activity – Learning – Participation). *Nordiske Udkast*, No. 2.

Dreier, O. (2008). *Psychotherapy in Everyday Life*. Cambridge: Cambridge University Press.

Engel, L. (2008). The Dance of the Now – Poetics of Everyday Human Movement. *Forum: Qualitative Social Research*, Vol. 9, No. 2, Art. 35.

Gadamer, H.-G. (2007/1960). *Sandhed og metode (Wahrheit und Methode/Truth and Method)*. Copenhagen: Hans Reitzels Forlag.

Goffman, E. (2009/1963). *Stigma. Om afvigerens sociale identitet (Stigma. The Social Identity of the Abnormal Person)*. Copenhagen: Samfundslitteratur.

Goodwin, D., Johnston, K., Gustafson, P., Elliott, M., Thurmeier, R., & Kuttai, H. (2009). It's Okay to Be a Quad: Wheelchair Rugby Players' Sense of Community. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 26, pp. 102-117, 2009.

Gustavsson, A. (2004). The role of theory in disability research – springboard or strait-jacket? *Scandinavian Journal of Disability Research*, Vol. 6 (1).

Hanson, C.S., Nabavi, D., & Yuen, H.K. (2001). The Effect of Sports on Level of Community Integration as Reported by Persons with Spinal Cord Injury. *American Journal of Occupational Therapy*, 55, 332-338.

Holzkamp, K. (1998). Daglig livsførelse som subjektvidenskabelig grundkoncept (Alltägliche Lebensführung als Subjektwissenschaftliches Grundkonzept/Everyday Conduct of Life as a Fundamental Category in the Science of the Subject). *Nordiske Udkast*, No. 2, 1998.

Holzkamp, K. (2012, forthcoming). Learning: A Product of Teaching? In: Osterkamp, U. & Schraube, E. (Eds.). *Turning Psychology Upside Down. Writings of Klaus Holzkamp*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Horsdal, M. (1999). *Livets fortællinger – en bog om livshistorier og identitet (Tales of Life – a Book about Life Histories and Identity)*. Borgen, Copenhagen.

Huang, C. & Brittain, I. (2006). Negotiating Identities through Disability Sport. *Sociology of Sport Journal*, 2006, 23, 352-375.

Lave, J. (1999). Læring, mesterlære, social praksis (Learning, Apprenticeship, Social Practice). In: Nielsen, K. and Kvale, S. Mesterlære – læring som social praksis (Apprenticeship – Learning as Social Practice). Copenhagen: Hans Reitzels Forlag.

Lave, J. & Wenger, E. (1991). Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation. Cambridge: Cambridge University Press.

Lutz, B.J. & Bowers, B.J. (2005). Disability in Everyday Life. Qualitative Health Research, 2005, 15, 1037.

Merleau-Ponty, M. (2009 /1945). Kroppens fænomenologi (Phenomenology of the Body). 2nd Ed. Denmark: Det lille forlag.

Moser, I. (2009). A body that matters? The role of embodiment in the recomposition of life after a road traffic accident. Scandinavian Journal of Disability Research. Vol. 11, No 2, 83-99.

Murphy, R. F., Sheer, J., Murphy, Y. & Mack, R. (1988). Physical disability and social limitations. A study in the rituals of adversity. Social Science and Medicine 26 (2), 235-242.

Murphy, R. F. (1990). The body silent. London: W.W. Norton.

Ricoeur, P. (1979). Fortolkningsteori (Interpretation Theory). Copenhagen: Vintens Forlag.

Røn Larsen, M. (2011). Samarbejde og strid om børn i vanskeligheder – organiseret af specialindsatser i skolen (Cooperation and Conflict over Children in Difficulties – Organisation of Special Education). PhD dissertation, Roskilde University, Denmark.

Saevi, T. (2011). The Experience of 'Being Seen' for Persons with Disability.

www.Phenomenologyonline.com/sources/textorium/saevi-tone-the-experience. 05-12-2011.

Sandø, M. & Gruber, T. (2004). Handicap og foreningsliv: Et temahæfte om handicappede blandt medlemmer i idrætsforeninger og i kultur- og fritidsforeninger (Disability and Associations: A Booklet on Disability among Members of Sports, Leisure and Cultural Associations). Udviklings- og formidlingscentret på handicapområdet.

Shakespeare, T. (2006). Disability Rights and Wrongs. London: Routledge.

Sparkes, A. (2008). Men, spinal cord injury and the narrative performance of pain. *Disability and Society*, Vol. 23. 7, 679-690.

Standal, Ø. F., Kissow, A.-M. & Morisbak, I. (2007). Adapted Physical Activity and Rehabilitation: A Scandinavian Perspective. *Journal of the Brazilian Society of Adapted Motor Activity*, 1, 125-129.

Toombs, K. (1992). The Body in Multiple Sclerosis: A Patient's Perspective. In: Leder, D. (Ed.). *The Body in Medical Thought and Practice*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Turner, V. (1967). Betwixt and between. In: *The Forest of Symbols*. 93-111. New York: Cornell University Press.

Winther, H. & Stelter, R. (2008). Gypsy or hedgehog? Movement, energy and change in dance therapeutic processes in Dansergia. *Body, Movement and Dance in Psychotherapy. An International Journal for Theory, Research and Practice*, 3(1), 45-56.

The translations into English of the titles in the Scandinavian languages are unofficial translations by the author.